

บทที่ 3

ความเป็น “เมือง” และ “รัฐชาติ” ของเมืองเงิน

ในบทที่ 3 จะกล่าวถึงข้อมูลพื้นฐานของแขวงไชยะบุรีและเมืองเงิน รวมถึงข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อทำความเข้าใจถึงพื้นที่เป้าหมายและกลุ่มชนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ นอกจากนี้ จะกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของเมืองเงินและรัฐอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และนโยบายของรัฐบาล สปป.ลาวเกี่ยวกับวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ และการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การขยายความ “ความเป็นเมือง” และ “ความเป็นรัฐชาติ” ในบริบทของงานวิจัยนี้ให้ชัดเจนมากขึ้น เพื่อจะได้นำไปวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์และกรอบคิดที่วางไว้ในบทที่ 2

3.1 ข้อมูลพื้นฐานของแขวงไชยะบุรี

แขวงไชยะบุรีเป็นหนึ่งในแขวงการปกครองของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่ตั้งอยู่ทางตะวันตกสุดของประเทศ มีพื้นที่ติดกับประเทศไทย ทางด้านจังหวัดเชียงราย พะเยา น่าน อุตรดิตถ์ พิษณุโลก และเลย ซึ่งมีความยาวรวมประมาณ 645 กิโลเมตร ทางทิศเหนือและทิศตะวันออกติดกับแขวงบ่อแก้ว แขวงอุดมไชย แขวงหลวงพระบาง และแขวงเวียงจันทน์

แขวงไชยะบุรีมีเนื้อที่ทั้งหมด 16,389 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย 10 เมือง หรือเทียบเท่าอำเภอของประเทศไทย ได้แก่ คอบ เชียงฮ่อน เงิน หงสา ไชยะบุรี ไชยสถาน เพียง ท่งมีไชย ปากลาย แก่นท้าว มีประชากรรวมทั้งสิ้น 338,669 คน กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีมากที่สุด คือ ชาวไทลาว 207,187 คน ชาวมู 34,731 คน ชาวไทลื้อ 27,335 คน ชาวม้ง 26,807 คน ชาวปรี 21,366 คน และชาวไทยวน 12,390 คน ตามสถิติแห่งชาติในปี ค.ศ. 2005³ (พ.ศ. 2548) ของศูนย์สถิติแห่งชาติลาว

ภูมิประเทศทั่วไปของแขวงไชยะบุรีเป็นภูเขาและที่ราบสูง ทางทิศตะวันตกมีต้นไม้อ่อน หนาขึ้นเป็นที่ยึดป่าสงวนแห่งชาติน้ำพูน ในพื้นที่ทางตะวันออกสุดที่ติดกับแม่น้ำโขง มีน้ำตกหลายแห่ง เช่น น้ำคำ บ้านคำ เป็นต้น นอกจากนี้ ในเขตภูเขาที่อยู่ติดกับพรมแดนประเทศไทยยังเป็นป่าไม้สมบูรณ์อยู่มาก มีไม้สักและไม้มีค่าอื่น ๆ ในแถบพื้นที่ภาคกลางและภาคใต้ของแขวง มีการทำไม้ซุงมากจึงเคยมีการเลื่อยซุงงานมากที่สุดในประเทศลาว ส่วนในภาคเหนือของแขวงมีแร่ธาตุสำคัญ เช่น ถ่านหินลิกไนต์ ทองคำ ทองแดง และแมงกานีส เป็นต้น มีอุตสาหกรรมเหมือง

³ ตามสถิติประชากรของปี ค.ศ. 2011 (พ.ศ. 2554) ประชากรในแขวงไชยะบุรีเพิ่มเป็น 381,908 คน แต่ไม่มีรายละเอียดแยกตามกลุ่มชาติพันธุ์

หินแกรนิตในบริเวณภาคใต้ของแขวง นอกจากนี้ บริเวณเมืองหงสาที่ตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของแขวง กำลังก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน และดำเนินการขุดถ่านลิกไนต์ โดยได้รับสัมปทานจากรัฐบาลลาว เป็นการร่วมลงทุนระหว่างบริษัทลาวและไทย

การคมนาคม มีเส้นทางติดต่อระหว่างเมืองทางภาคเหนือและภาคใต้ของแขวง เช่น ระหว่างเมืองเงินกับเมืองไซยะบุรี ระหว่างเมืองหงสากับเมืองไซยะบุรี จนถึงเมืองปากลาย และเชื่อมต่อกับแขวงหลวงพระบาง รวมทั้งเส้นทางถนนเชื่อมต่อกับจังหวัดน่านของประเทศไทย นอกจากถนนสายหลักที่เชื่อมเมืองต่าง ๆ แล้ว ถนนสายรองอื่น ๆ ยังอยู่ในระหว่างการก่อสร้างหรือการปรับปรุง หรือเป็นถนนที่อยู่ในแผนที่จะก่อสร้างทั่วทั้งแขวง อย่างไรก็ตามถนนสายหลักบางส่วนก็ยังคงได้รับการปรับปรุงให้สมบูรณ์ เพื่อให้สามารถใช้สัญจรไปมาได้ตลอดปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูฝน นอกจากการคมนาคมทางบกแล้ว แขวงไซยะบุรียังมีพื้นที่ติดกับแม่น้ำโขงเป็นระยะทางหลายร้อยกิโลเมตร จึงสามารถเดินทางเชื่อมต่อกับเมืองและแขวงอื่น ๆ ได้โดยทางเรือ เช่น หลวงพระบาง ห้วยทราย เป็นต้น สำหรับการคมนาคมทางอากาศ มีบริการเครื่องบินโดยสารระหว่างเมืองไซยะบุรีและเวียงจันทน์

พื้นที่ส่วนใหญ่ของแขวงไซยะบุรี เคยเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยเมื่อก่อนปี พ.ศ. 2447 (ค.ศ. 1904) ซึ่งต่อมาแขวงนี้ก็ไปอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส ไทยได้กลับคืนมาชั่วคราวในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) เมื่อได้กลับคืนมาจึงตั้งเป็นจังหวัดน่านช้าง แต่ต้องส่งมอบคืนกลับไปอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสเหมือนเดิมหลังสงครามใน พ.ศ. 2489 (ค.ศ. 1946)

3.2 ข้อมูลพื้นฐานของเมืองเงิน

สภาพทางภูมิศาสตร์

เมืองเงินมีเนื้อที่ 758 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของแขวงไซยะบุรี โดยอยู่บนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง มีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาและป่าไม้ ล้อมรอบด้วยเทือกเขาฝิปันน้ำตะวันออกและเทือกเขาหลวงพระบางที่กั้นเขตแดนระหว่างไทย-ลาว หรือ เมืองน่านและเมืองหลวงพระบาง สมัยก่อนมีสัตว์ป่าชุกชุม เช่น ช้าง เสือ กวาง อีเก้ง กระตัง เป็นต้น มีที่ลุ่มและที่ราบเพียงเล็กน้อยตามริมลำน้ำห้วยลำธาร แม่น้ำสายหลักมี 4 สาย คือ น้ำยาง น้ำเงิน น้ำจ่ม และน้ำเหวน ที่ตั้งของเมืองเงินโอบล้อมด้วยเทือกเขา จึงทำให้ในอดีตติดต่อกับเมืองอื่นได้ยาก สภาพภูมิอากาศของเมืองเงิน ในฤดูร้อนตอนกลางวันอากาศจะร้อนจัดและแห้งแล้ง แต่เมื่อตกเย็นอากาศจะเย็นลงเพราะล้อมรอบด้วยป่าไม้ ในฤดูฝนจะมีปริมาณน้ำฝนค่อนข้างมาก บางครั้งเกิดน้ำท่วมฉับพลัน ส่วนฤดูหนาวอากาศจะแห้งแล้งและหนาวจัด มีหมอกหนาทุกเช้า อุณหภูมิบางวันต่ำกว่า 10 องศาเซลเซียส

ประชากรและการปกครอง

เมืองเงินมีประชากรทั้งหมด 16,866 คน ประกอบด้วย 22 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านน้ำเงิน บ้านนางัว บ้านนางายคำ บ้านแก้วดอนอุ้น บ้านหลวงมีไชย บ้านซอน บ้านเพี้ยงาม บ้านบิหมี่ บ้านกาง บ้านห้วยผึ้ง บ้านดอกเกด บ้านน้ำทน บ้านดอนสว่าง บ้านทอง บ้านผาแดง บ้านโสมไชย บ้านห้วยปากแคน บ้านห้วยแยง บ้านบ่อหลวง บ้านปางบง บ้านป่งฝาด บ้านกึ่งัว หมู่บ้านที่อยู่ในเขตเทศบาล

มี 8 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านน้ำเงิน บ้านนางัว บ้านหลวงมีไชย บ้านแก้วดอนอุ้น บ้านซอน บ้านเพี้ยงาม บ้านบิหมี และบ้านกาง

ระบบการปกครองส่วนท้องถิ่นในปัจจุบันจะแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ แขวง (จังหวัด) เมือง (อำเภอ) กุ่มบ้าน (กิ่งอำเภอ) และบ้าน (หมู่บ้าน) โดยมีเจ้าแขวง เจ้าเมือง หัวหน้านุ่มบ้าน นายบ้าน เป็นผู้ปกครอง ผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าแขวง เจ้าเมือง และหัวหน้านุ่มบ้าน จะได้รับการแต่งตั้งโดยรัฐบาลส่วนกลาง ส่วนตำแหน่งนายบ้านจะคัดเลือกโดยการเลือกตั้ง นอกจากนี้ ในระบบการปกครองส่วนท้องถิ่น จะมีสภาผู้แทนประชาชนในระดับแขวง ทำหน้าที่ตรวจสอบการบริหารงาน พร้อมมีองค์การปกครองระดับแขวงและเมือง ประกอบด้วยข้าราชการประจำ ทำหน้าที่บริการประชาชน เก็บภาษี และรักษาความสงบเรียบร้อยในท้องถิ่น โดยทั่วไปการปกครองระดับแขวง มีอำนาจการปกครองที่เป็นอิสระในระดับหนึ่ง โดยเจ้าแขวงร่วมกับองค์การปกครองแขวง มีหน้าที่นำนโยบายของพรรค หรือนำนโยบายที่คณะกรรมการพรรคระดับแขวงไปปฏิบัติ ในการบริหารการปกครองระดับเมือง ส่วนใหญ่จะปฏิบัติตามนโยบายจากแขวง และคณะกรรมการพรรคระดับเมือง (สุรัชย์ ศิริไกร, 2548: 109-111 และ Ministry of Public Management of Japan, 2006: 27-28)

การประกอบอาชีพและสภาพเศรษฐกิจ

ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็นเกษตรกร ปลูกข้าวนาและข้าวไร่ รวมถึงข้าวโพด ลูกเดือย ถั่วลิสง งา ขิง ฝ้าย จากข้อมูลของเมืองเงินในปี พ.ศ. 2555 (ค.ศ. 2012) ระบุไว้ว่ามีครอบครัวที่ทำไร่ 945 ครอบครัว ทำนา 786 ครอบครัว ทำสวน 686 ครอบครัว ทำสวนและทำนา 322 ครอบครัว พนักงานและข้าราชการ 232 ครอบครัว ค้าขาย 65 ครอบครัว ทำนาและทำไร่ 61 ครอบครัว การบริการ 41 ครอบครัว และอื่น ๆ 52 ครอบครัว (บทรายงานผลการจัดตั้งปฏิบัติข้อแข่งขัน 3 ดิของสหพันธ์แม่หญิงในเรื่องการสร้างบ้านพัฒนาและบ้านวัฒนธรรม, 7 พฤศจิกายน ค.ศ. 2012)

เนื่องจากเมืองเงินอยู่ในพื้นที่ชายแดนและติดต่อกับชายกับรัฐที่อยู่ทางภาคเหนือของไทยมานานจนถึงปัจจุบัน การประกอบอาชีพและสภาพเศรษฐกิจที่นี่ จึงมีพัฒนาการตามสถานการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจของทั้งสองประเทศ ซึ่งภายหลังรัฐบาลสปป.ลาวใช้นโยบายการค้าตามระบบตลาดเสรีมากขึ้นพร้อมทั้งมีอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์เข้ามาทำให้ระบบทุนนิยมจากประเทศเพื่อนบ้านข้ามเข้ามาจากทางชายแดน โดยเฉพาะในช่วงระยะ 5 ปีที่ผ่านมา นักธุรกิจชาวไทยและชาวจีนเข้ามามีบทบาทในการตั้งซื้อข้าวโพดและลูกเดือยจากชาวบ้านเป็นจำนวนมากในลักษณะพันธสัญญา ชาวเมืองเงินหลายครอบครัว ทั้งชาวมุข ชาวม้ง และชาวไทยลื้อเพิ่มปริมาณการปลูกพืชสองชนิดนี้ นอกจากนี้ นักธุรกิจชาวจีนได้เข้ามาเปิดโรงงานแปรรูปลูกเดือยในเมืองเงิน

อีกด้วย สำหรับผู้หญิงชาวไทลื้อส่วนใหญ่จะรับจ้างทอผ้าที่บ้านของตนเป็นอาชีพเสริม บางคนเป็นแม่ค้าคนกลางในการส่งออกผ้าทอไทลื้อไปขายในประเทศไทย หรือภายในประเทศลาว

นอกจากนี้ ตั้งแต่พ.ศ. 2554 (ค.ศ.2011) มีชาวเมืองเงินที่ไปทำงานเป็นกรรมกรในเมืองถ่านหินลิคไนต์และการก่อสร้างโรงผลิตไฟฟ้าที่เมืองหงสามากขึ้น สถานที่ก่อสร้างอยู่ใกล้ตัวเมืองหงสา ห่างจากเมืองเงินประมาณ 30 กิโลเมตร ซึ่งการทำเหมืองถ่านหินลิคไนต์และโรงไฟฟ้า ได้เริ่มต้นการก่อสร้างตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2553 เป็นการร่วมทุนระหว่างไทยและลาว⁴

การค้าชายแดนผ่านจุดผ่านแดนถาวรห้วยโก๋นเป็นแหล่งรายได้อีกส่วนหนึ่งของชาวเมืองเงิน ตามข้อมูลบันทึกรวม ณ ด้านศุลกากรทุ่งช้างในปี พ.ศ. 2553 มีมูลค่าการค้าชายแดนกับประเทศลาวรวม 892.66 ล้านบาท มูลค่าการนำเข้า 326.04 ล้านบาท มูลค่าการส่งออก 566.52 ล้านบาท สินค้าหลักจากลาวคือสินค้าเกษตร เช่น ข้าว พืชผัก หอม กระเทียม รวมถึงของป่าและผ้าทอ ส่วนสินค้าของไทยมีสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องใช้ไฟฟ้าและน้ำมัน

สภาพเศรษฐกิจของเมืองเงินในปัจจุบันอยู่ในเกณฑ์ที่ดี มีอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจร้อยละ 11.8 ใน ค.ศ. 2012 (พ.ศ. 2555) รายได้ต่อคนต่อปีสูงถึง 1,313 เหรียญสหรัฐ ในขณะที่ปี 2009 (พ.ศ. 2552) มีรายได้เพียง 580 เหรียญสหรัฐ โดยมีอัตราส่วนของผลผลิตทางการเกษตรร้อยละ 47 อัตราส่วนของผลผลิตทางด้านอุตสาหกรรมร้อยละ 18 และอัตราส่วนของผลผลิตทางด้านบริการร้อยละ 35 (เอกสารรวบรวมคำปราศรัยในงานเฉลิมฉลองการก่อตั้งเมืองเงินครบรอบ 20 ปี วันที่ 14 พฤศจิกายน, 2012)

การคมนาคม

การคมนาคมทางบก มีเส้นทางสากลหมายเลข N. 2W หรือ AH13 เชื่อมต่อทางหลวงหมายเลข 1080 จากบ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน เข้ามาฝั่งลาวจากด่านน้ำเงิน ไปท่าเรือปากห้วยแคน ข้ามแม่น้ำโขงด้วย เรือบักไปปากเบง แขวงอุดมไชย มีระยะทางประมาณ 53 กิโลเมตร ก่อสร้างแล้วเสร็จตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 (ค.ศ. 2010) ใช้งบประมาณ 840 ล้านบาท โดย

⁴ โรงไฟฟ้าหงสาจะเป็นโรงไฟฟ้าถ่านหินลิคไนต์แห่งแรกที่ใหญ่ที่สุดในลาว มีกำลังการผลิตไฟฟ้า 1,878 เมกะวัตต์ ตามข้อตกลงในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2550 ระหว่างรัฐบาลลาวและไทย บริษัทหงสาเพาเวอร์ จำกัด (HPC) ลงนามในสัญญาซื้อขายไฟฟ้ากับการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยในเดือนเมษายน พ.ศ. 2553 จำนวน 1,473 เมกะวัตต์ต่อปี เป็นเวลา 25 ปี ทั้งนี้ที่โรงไฟฟ้าสามารถเดินเครื่องในปี พ.ศ. 2558

⁵ มูลค่านี้รวมถึงยอดการค้าจากจุดผ่อนปรนอีก 4 แห่ง คือ จุดผ่อนปรนบ้านใหม่ชายแดน อำเภอสองแคว จุดผ่อนปรนบ้านห้วยสะแดง อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน จุดผ่อนปรนบ้านช่องภูคู้ อำเภอบ้านโคก และจุดผ่อนปรนบ้านช่องห้วยต่า อำเภอบ้านโคก จังหวัดอุดรธานี

ความช่วยเหลือจากรัฐบาลไทย เส้นทางนี้ได้เชื่อมต่อถึงอุคมไชย เข้าเส้นทาง R3a ไปบ่อเต็นและ
 สิบสองพันนา มณฑลยูนนาน ประเทศจีน ส่วนเส้นทางหมายเลข N. A4 ไปเมืองหงสา มีระยะทาง
 43 กิโลเมตร สร้างโดยบริษัทไทยเสร็จสิ้นในปี พ.ศ. 2555 (ค.ศ. 2012) เส้นทางไปเมืองไชยะบุรี มี
 ระยะทาง 145 กิโลเมตร และไปหลวงพระบาง ระยะทาง 262 กิโลเมตร ซึ่งบางส่วนกำลังก่อสร้าง
 อยู่ นอกจากนี้มีเส้นทางเรือไปห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว และหลวงพระบาง โดยขึ้นเรือจากท่าเรือ
 ปากแบง ใช้เวลาประมาณ 6 ชั่วโมง

กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในเมืองเงิน

ในเมืองเงินมีกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสิ้น 6 กลุ่ม คือ ชาวไทลื้อ 5,960 คน (ร้อยละ 35.33) ชาวขมุ
 5,471 คน (ร้อยละ 32.43) ชาวม้ง 4,405 คน (ร้อยละ 26.11) ชาวลาว 937 คน (ร้อยละ 5.55) ชาวปรี
 82 คน (ร้อยละ 0.48) ชาวไทดำ 11 คน (ร้อยละ 0.06) และอื่น ๆ รวมกัน ร้อยละ 0.04 (ข้อมูลจาก
 สำนักงานที่ว่าการเมืองเงินใน ค.ศ. 2012)

ตามข้อมูลทางการของเมืองเงิน ส่วนใหญ่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ก็จะแยกกันอาศัยอยู่ในแต่ละ
 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านนาจัว บ้านนาข่า บ้านแก้วดอนกุน บ้านหลวงมิไชย บ้านซอน บ้านเพียงาม
 และบ้านบิหมี่เป็นหมู่บ้านชาวไทลื้อ บ้านดอกเกด บ้านน้ำทน บ้านดอนสว่าง บ้านทอง บ้านโสม
 ไชย บ้านปากห้วยแคน บ้านห้วยแยย บ้านป่งฝาดเป็นหมู่บ้านชาวขมุ บ้านห้วยผึ้ง บ้านผาแดง บ้าน
 บ่อหลวงและบ้านปางบงเป็นหมู่บ้านชาวม้ง ส่วนบ้านน้ำเงินมีประชากรหลายกลุ่มชน คือ ชาวลาว
 ชาวม้งและชาวลื้อ และบ้านกัวจัวมีชาวม้งและชาวขมุอาศัยอยู่ด้วยกัน ต่อไปนี้จะอธิบายถึงกลุ่ม
 ชาติพันธุ์ 5 กลุ่ม ที่มีสัดส่วนประชากรมากที่สุดในเมืองเงินดังนี้

1) กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ

ชาวไทลื้อเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไท อพยพเข้ามาอยู่ในเขตสิบสองพันนาตอน
 ใต้ของประเทศจีนในราวพุทธศตวรรษที่ 18 แล้วสร้างเมืองเชียงรุ่งขึ้น ชาวไทลื้อนิยมตั้งบ้านเรือน
 อยู่ตามที่ราบลุ่มแม่น้ำและที่ราบระหว่างหุบเขา โดยมีแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำสายสำคัญ รวมถึงแม่น้ำ
 สายย่อยที่ไหลผ่านเมืองต่าง ๆ ไทลื้อในประเทศลาวได้อพยพเข้ามาแล้วตั้งถิ่นฐานตามลุ่มน้ำต่าง ๆ
 ได้แก่ ลุ่มน้ำอูในแขวงพงสาตีและหลวงพระบาง ลุ่มน้ำทาและลุ่มน้ำสิงในแขวงหลวงน้ำทา ลุ่มน้ำ
 แบงในแขวงอุคมไชย และลุ่มน้ำงาวในแขวงบ่อแก้ว นอกจากนี้ อพยพเข้ามาอยู่ในบริเวณที่ราบ
 ระหว่างหุบเขาในแขวงไชยะบุรี ได้แก่ เมืองเงิน เชียงฮ่อน เชียงลม คอบ หงสา และเมืองเพียง
 (โครงการพิพิธภัณฑสถานธรรมชาติและชาติพันธุ์ล้านนา, 2551: 1, ประชัน รักพงษ์, 2537: 3-4)

จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของเมืองเงินที่จัดทำขึ้นในปี พ.ศ. 2555 (สำนักงานการ
ท่องเที่ยวเขตเมืองเงิน กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม, 2012) ชาวเมืองเงินส่วนหนึ่งโดยไม่ระบุ
กลุ่มชาติพันธุ์ มีถิ่นกำเนิดดั้งเดิมมาจากสิบสองพันนาตอนใต้ประเทศจีน อีกส่วนหนึ่งมาจากหลวง
น้ำทาในราว พ.ศ. 2279 (ค.ศ. 1736)⁶ มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองเงิน นอกจากนี้ ยังมีอีกกลุ่มหนึ่งย้ายจาก
เชียงตุงและเมืองของ ซึ่งชาวไทลื้อกลุ่มนี้เรียกตนเองว่า “ไทเงิน” หรือ “ไทยอง” ต่อมาเคลื่อนย้าย
มาตั้งหมู่บ้านนางัวและนางาย⁷ทางทิศตะวันออกของเมืองเงิน สำหรับหมู่บ้านสองแห่งนี้ ยังมีหลาย
ครอบครัวมาจากเชียงคำ (พะเยา) และชาวไทใหญ่มาอยู่ร่วมกัน เกิดมีวัฒนธรรมผสมผสานที่
แตกต่างจากหมู่บ้านอื่นในเมืองเงิน บ้างก็เรียกว่าเป็นชาว “ขวนเงิน”

2) กลุ่มชาติพันธุ์ขมุ

ชาวขมุเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก สาขามอญ-เขมร เชื่อกันว่า
เป็นกลุ่มชนที่เก่าแก่ที่สุดในดินแดนสุวรรณภูมิ ในราวพุทธศตวรรษที่ 16 (ราวคริสต์ศตวรรษที่
10-11) ก่อนที่ชาวลาวก่อตั้งอาณาจักรล้านช้าง ชาวขมุเคยมีอาณาจักรเป็นของตนเอง ที่มีชื่อว่า
เมืองขวาหรือเมืองเช่า อยู่ในแขวงหลวงพระบางของประเทศลาวในปัจจุบัน ชาวขมุเรียกตนเองว่า
กำหมุ กิมหมุ แปลว่าคนหรือมนุษย์ (นิพัทธเวช สืบแสง, 2539: 1; Simana, 2005: 179-180)

การตั้งถิ่นฐานของชาวขมุในลาว ส่วนใหญ่อยู่ทางเหนือของประเทศ ได้แก่ แขวงพงสาลี
อุดมไซ หลวงน้ำทา บ่อแก้ว ไชยะบุรี หัวพัน เชียงขวาง และหลวงพระบาง นอกจากนี้ส่วนหนึ่ง
อาศัยอยู่ที่ภาคกลาง คือ แขวงเวียงจันทน์ คำม่วน และบอลิคำไซ มีประชากรชาวขมุในประเทศลาว
613,893 คน ร้อยละ 10.9 (ข้อมูลสถิติแห่งชาติครั้งที่ 3 ของ ปี ค.ศ. 2005) ถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มี
จำนวนมากเป็นอันดับที่ 2 รองลงมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ลาว นอกจากประเทศลาวแล้ว ชาวขมุยังอาศัย
อยู่ในประเทศจีน เวียดนาม และไทย อีกด้วย

⁶ ข้อมูลฉบับอื่นที่สำนักงานการท่องเที่ยวเขตเมืองเงินจัดทำในพ.ศ. 2543-2544 ระบุว่าเจ้าหลวงกมมาช้างพา
ครอบครัวจำนวนหนึ่งโยกย้ายมาจากเชียงรุ่ง สิบสองพันนามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณบ้านหลวง เมืองเงินในราวปี
พ.ศ. 2180 (ค.ศ. 1637) และต่อมาครอบครัวอีกจำนวนหนึ่งโยกย้ายมาจากบ้านหลวงขอนแก่น หลวงน้ำทาในปี
พ.ศ. 2224 (ค.ศ. 1681) มาตั้งถิ่นฐานที่บ้านขอนแก่น บ้านดอนแก้ว บ้านดอนมูน (หมู่บ้านสองแห่งหลังนี้ ปัจจุบัน
รวมตัวเป็นบ้านแก้วดอนอุ้น) ฯลฯ

⁷ ปัจจุบันบ้านนางายและบ้านดอนคำรวมตัวเป็นบ้านนางายคำ ทั้งสองหมู่บ้านอยู่ใกล้ริมน้ำยางและติดกับเส้นทาง
ไปเมืองหงสา

กลุ่มชาติพันธุ์ขมุในประเทศลาวจะแบ่งออกเป็น 2 สาขาใหญ่ตามความแตกต่างทางด้านสำเนียงภาษาพูด คือ ขมู⁸ และขมูร็อก ขมูอาศัยอยู่ทางด้านตะวันออกของภาคเหนือและภาคกลาง แบ่งออกเป็นสาขาย่อย ได้แก่ ขมูอู ขมูเจื่อง ขมูซัด ขมูอำ ขมูเบิง ส่วนขมูร็อกอยู่ทางตะวันตกของภาคเหนือ แบ่งออกเป็นสาขาย่อย ได้แก่ ขมูร็อก ขมูแควน ขมูครอง ขมูยวน และขมูลือ (Simana, 2003: 2)

ชาวขมุในเมืองเงินส่วนใหญ่แบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ ขมูร็อกและขมูลือ⁹ สมัยก่อนการตั้งถิ่นฐานของแต่ละกลุ่มจะแยกกันอยู่ในคนละหมู่บ้าน ขมูลืออาศัยอยู่ที่บ้านทาง บ้านทองและบ้านโฮมไซ แต่เนื่องจากทางการกำหนดนโยบายการโยกย้ายประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตภูเขาให้ลงมาอยู่ใกล้ถนนสายหลัก ชาวขมูร็อกจากหลายหมู่บ้านจึงรวมกันอยู่ที่บ้านทองตั้งแต่ประมาณปี 2543 (ค.ศ. 2000) ทั้งนี้เพื่อความสะดวกต่อการปกครองและการจัดโครงสร้างพื้นฐานให้กับแต่ละชุมชน แต่ชาวขมุบางส่วนได้รับผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ เพราะหมู่บ้านบางแห่งถูกโยกย้ายหลายครั้ง จนต้องอยู่ห่างไกลจากไร่ของตน จึงไม่สะดวกในการเดินทางไปทำการเกษตร ส่วนชาวขมูร็อกเนื่องจากเคยอยู่ห่างไกลจากหมู่บ้านไทลื้อ การดำรงชีวิตและจารีตประเพณีมีลักษณะเป็นของตัวเองมากกว่าขมูลือ ถึงแม้จะมีการติดต่อค้าขายกับชาวไทลื้อเช่นเดียวกัน

ประชัน รักพงษ์ (2539: 168) กล่าวว่าโดยทั่วไปชาวขมุดำรงชีพอยู่ด้วยการถางป่าทำไร่แบบหมุนเวียน ปลูกข้าวเหนียวไว้เป็นอาหารหลัก แต่ละครอบครัวมีพื้นที่ทำไร่ 3-5 แห่ง จะย้ายพื้นที่หมุนเวียนไปในแต่ละปีเพื่อให้ดินฟื้นคืนสภาพความสมบูรณ์แล้วกลับมาทำที่เดิมอีก นอกจากข้าวแล้วชาวขมุก็ยังปลูกพืชต่าง ๆ เช่น ข้าวโพด เผือก ถั่ว พริก มะเขือ ถั่วฝักยาว กล้วย ฝ้าย เป็นต้น แต่นอกจากการทำไร่ ผู้วิจัยเห็นว่าชาวขมุบางกลุ่มจะทำนาในบริเวณที่ราบระหว่างหุบเขา เช่นที่บ้านโฮมไซในเมืองเงิน อย่างไรก็ตาม การดำรงชีวิตของชาวขมุอยู่ใกล้ชิดกับป่าและการถางป่าทำไร่ จึงมีพิธีกรรมการเลี้ยงผีต่าง ๆ ในการทำไร่แต่ละขั้นตอนเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากการดำรงชีวิตของชาวขมุต้องอาศัยฝนฟ้าอากาศและทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก

ลักษณะเครื่องแต่งกายโดยทั่วไป ประชัน รักพงษ์ (2539: 168) อธิบายว่าชาวขมุนิยมสวมใส่เสื้อผ้าสีดำหรือสีคล้ำเข้ม ย้อมด้วยห้อมหรือเปลือกไม้ ไม่นิยมใช้สีขาว เพราะขะล่าหรืออัมมงคล

⁸ เอกสารบางฉบับแยกกลุ่มย่อยแตกต่างกัน คือ ขมูเจื่องกับขมูร็อก (ประชัน รักพงษ์, 2539:167) โดยจัดขมูอูให้เป็นชื่อกลุ่มย่อยภายในกลุ่มของขมูเจื่อง

⁹ ชาติพันธุ์ขมุกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในกลุ่มขมูร็อก ขมูลือมีความใกล้ชิดกับชาวไทลือในการตั้งถิ่นฐานและการปฏิบัติจารีตประเพณี

เนื่องจากเสื้อผ้าสีขาวใช้สวมในพิธีงานศพ การแต่งกายของผู้ชายสมัยก่อนจะนุ่งกางเกงสะดอ¹⁰ เสื้อหม้อห้อม ส่วนผู้หญิงจะนุ่งชั้นลายขวางแบบ ไทลื้อ หรือชั้นของชาวไทกลุ่มอื่นที่อยู่ใกล้เคียงกัน โดยนำฝ้าย หรือของป่าไปแลกกับผ้าชิ้นและเสื้อ ชาวขมุในบางพื้นที่ เช่น แขวงอุดมไชย จะทอผ้าชิ้นใช้เองโดยการชักกี่เอว ผ้าชิ้นของชาวขมุเหล่านี้มีลักษณะลายริ้วขวาง แต่สำหรับชาวขมุเมืองเงินยังไม่พบหลักฐานของการทอผ้าแบบกี่เอว ชาวขมุทั่วไปมักจะสวมเสื้อแบบเสื้อปัก¹¹ หรือเสื้อดำ¹² ของชาวไทลื้อ นิยมนำผ้าแพรหรือผ้าสีต่าง ๆ มาเย็บติดกับเสื้อให้สวยงาม และชาวขมุเมืองเงินเคยสวมเสื้อที่มีลักษณะคล้ายกับเสื้อชาวปกากะญอ แต่ปัจจุบัน ไม่นิยมสวมเสื้อแบบนี้แล้ว (สัมภาษณ์พิเศษศักดิ์ อินแสง, 30 ธันวาคม 2556) ในโอกาสพิเศษนิยมใส่กำไลข้อมือ ปล่อยคอที่ทำด้วยเงิน จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า หญิงชาวขมุลื้อบ้านทางจะนิยมมัดศีรษะด้วยผ้าสีแดงในโอกาสพิเศษ ส่วนหญิงชาวขมุรื้อกบ้านทอง บ้านดอกเกดนิยมใช้ผ้าโพกศีรษะในงานพิเศษต่าง ๆ เป็นผ้าผืนสีดำหรือสีครามเข้มปักลวดลายรูปเรขาคณิตพร้อมการปะผ้าชิ้นเล็ก ๆ (appliqué) ตกแต่งด้วยกระดุมและเครื่องประดับเงิน ทำให้มีความโดดเด่นและแตกต่างจากชุดชาวไทลื้อ ถึงแม้ว่าจะใส่ชั้นและเสื้อของไทลื้อก็ตาม

สุวิไล เปรมศรีรัตน์ (2541: 18) กล่าวว่าชาวขมุเชื่อว่าตนมีโคตรวงศ์หรือบรรพบุรุษที่เรียกว่า “ซินตะ” สืบเชื้อสายมาจากสัตว์หรือพืชบางชนิด ยกตัวอย่าง “ซินตะ” ของชาวขมุเมืองเงิน อาทิ รวาย (เสือ) ชิมอม (นกกดหอย) ตะราง (นกกก) ตะบอน (อีเห็น) เป็นต้น ชาวขมุที่อยู่ในสายตระกูลเดียวกันเป็นผู้ที่นับถือผีบรรพบุรุษร่วมกัน จะมีข้อห้ามมิให้คนในตระกูลนั้นบริโภคเนื้อสัตว์ที่เป็นที่มาของชื่อของตระกูลนั้น ๆ ทั้งนี้ นิพัทธเวช สืบแสง (2539: 9) อธิบายว่าในทางมานุษยวิทยาเรียกสายตระกูลประเภทนี้ว่า “โทเท็ม” (totem) มีการนับความเป็นญาติที่ค่อนข้างจะกว้างขวาง เพราะทุกคนที่เกิดในสายตระกูลเดียวกันจะถือว่าเป็นญาติพี่น้องกันหมด

จาริตประเพณีที่ต้องถือปฏิบัติในครอบครัวคือ การถือผีบรรพบุรุษหรือผีเรือน เป็นสิ่งที่ควบคุมระเบียบวิธีการปฏิบัติในเรื่องต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ถ้าผู้ใดประพฤติดิฉัน จะต้องมิพริตเลียงผีมิฉะนั้นจะเกิดการเจ็บป่วยล้มตายได้ ชาวขมุจะถือผีฝ่ายชายหรือสามี เนื่องจากส่วนมากเมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายหญิงจะไปอยู่บ้านพ่อแม่สามี นอกจากผีเรือนแล้ว ชาวขมุจะมีการเลี้ยงผีหมู่บ้านเป็นประจำ

¹⁰ กางเกงผ้าสีครามข้อมห้อม เย็บสามตะเข็บ ทรงหลวม ๆ คล้ายกางเกงจีนหรือไทใหญ่ มีแบบขาสั้นครึ่งหน้าแข้ง และแบบยาวกรอมเท้า

¹¹ เสื้อผู้หญิงไทลื้อ ลักษณะเป็นเสื้อสีครามเข้มรัดรูป เอวลอย ชายเสื้อยกलयขึ้นทั้ง 2 ข้าง มีสาบน้าเฉียงป้ายข้าง ผูกด้วยเชือกหรือแถบผ้าเล็ก ๆ

¹² เสื้อผู้หญิงไทลื้อเมืองเงิน ลักษณะเป็นเสื้อสีครามเข้มรัดรูป เอวลอย สาบน้าเฉียงคล้ายคลึงกับเสื้อปัก แต่ “ไม่ปัก” คือไม่ป้ายข้าง ปล่อยสาบน้าตรง

ทุกปีเพื่อความเป็นสิริมงคล เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของคนในหมู่บ้าน (สุวิไล เปรมศรีรัตน์, 2541: 18) อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมของชาวม้งมีรายละเอียดปลีกย่อยทางประเพณีและพิธีกรรมแตกต่างกันออกไปตามแต่ละกลุ่มย่อยและแต่ละท้องถิ่น

3) กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ชาวม้งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ภาคเหนือของพม่า ลาว เวียดนาม และไทย จากการรุกรานของชาวจีน นโยบายการสร้างรัฐชาติและการกบฏหลายครั้งในประวัติศาสตร์จีน ได้ผลักดันให้ชาวม้งต้องอพยพออกจากบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเหลืองและแม่น้ำแยงซีไปทางทิศใต้และทิศตะวันออกเฉียงใต้ เข้าสู่บริเวณภาคเหนือของเวียดนาม ลาว ไทยและพม่า ประชากรชาวม้งในประเทศลาวมี 451,946 คน เท่ากับร้อยละ 8 ของประชากรทั้งประเทศ (จากข้อมูลสถิติแห่งชาติลาวครั้งที่ 3 ของ ปี ค.ศ. 2005) ชาวม้งในลาวได้อพยพมาจากบริเวณภาคตะวันตกเฉียงเหนือของเวียดนามเข้ามาในลาวราวต้นศตวรรษที่ 19 โดยเส้นทางอพยพมี 2 เส้นทาง ได้แก่ จากแขวงหัวพันมาทางหลวงน้ำทา บ่อแก้วและไซยะบุรี อีกทางหนึ่งก็คือ จากแขวงหัวพันมาทางเชียงขวาง หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และบอลิคำไซ ส่วนใหญ่มาตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยในภาคเหนือของลาวตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2393 (ค.ศ. 1850) นอกจากนี้ หลังการยึดอำนาจของรัฐบาลคอมมิวนิสต์ในปี พ.ศ. 2518 (ค.ศ. 1975) ได้มีชาวม้งอพยพไปอยู่ที่สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส ออสเตรเลีย ฯลฯ เป็นจำนวนมากกว่า 170,000 คน เนื่องจากได้เข้าร่วมสู้รบกับทหารฝ่ายคอมมิวนิสต์ด้วยการสนับสนุนจากซี.ไอ.เอ.ของสหรัฐอเมริกาใน “สงครามลับ”

ชาวม้งนิยมตั้งถิ่นฐานอยู่บนภูเขาสูงที่มีอากาศเย็น แต่ชาวม้งบางกลุ่มที่ย้ายมาอยู่ในเมืองเงินในภายหลัง เช่น ชาวม้งที่อยู่บ้านน้ำเงินจะอาศัยอยู่บริเวณที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขา ดำรงชีพด้วยการทำไร่ ปลูกข้าวไร่ ข้าวโพด ยาสูบและพืชผักต่าง ๆ รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์ ความเชื่อของชาวม้งส่วนใหญ่นับถือผีฟ้าและผีเรือน (ผีบรรพบุรุษ) และมีการเซ่นไหว้ผีป่า ผีไร่ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บและการแผ้วถางป่าทำไร่

เครื่องแต่งกายของชาวม้งในเมืองเงิน ในชีวิตประจำวันมักจะสวมใส่เสื้อผ้าแบบสากล นุ่งผ้าซิ่นแบบซิ่นลาวและซิ่นแบบไทลื้อเมืองเงิน หรือแบบผ้าถุงของไทย การใส่เสื้อผ้าแบบดั้งเดิมของชาวม้งทั้งหญิงและชายมีแต่ในโอกาสพิเศษ เช่น งานปีใหม่ของชาวม้ง งานฉลองต่าง ๆ ที่จัดเป็นทางการ โดยกำหนดให้แต่งชุดประจำชาติพันธุ์

4) กลุ่มชาติพันธุ์ลาว

กลุ่มชาติพันธุ์ลาวในเขตเมืองเงินเป็นกลุ่มชนที่มีเป็นส่วนน้อย มีอัตราส่วนเพียงร้อยละ 5.5 ของประชากรเท่านั้น ฐานะของชาวลาวในเมืองเงินค่อนข้างมั่นคง เพราะส่วนใหญ่ทำงานรับราชการ มีเงินเดือนตามอัตราค่าจ้างของราชการส่วนกลาง หรือมีรายได้จากการค้าปลีกและการค้าส่งในท้องถิ่นหรือระหว่างท้องถิ่น ชาวลาวส่วนใหญ่ไม่มีที่นาและไร่เป็นของตนเองนอกจากจะเป็นคู่สมรสกับชาวไทลื้อ อาจทำสวนครัวเล็กน้อยบริเวณใกล้บ้าน จึงต้องซื้อข้าวสารจากชาวไทลื้อมาบริโภค

ชาวลาวนับถือศาสนาพุทธ ไปร่วมทำบุญที่วัดบ้านน้ำเงินกับชาวไทลื้อ เมื่อมีบุญสำคัญ ๆ เช่น บุญพระเวส¹³ ก็จะกลับไปร่วมทำบุญที่บ้านเกิดที่เมืองหงสา สิ่งที่น่าสนใจอย่างหนึ่งก็คือ ในการดำเนินพิธีสำคัญของชาวลาวที่นี้จะเชิญอาจารย์วัด หรือหมอปราชญ์ชาวไทลื้อมาทำพิธี แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งมีความใกล้ชิดทางวัฒนธรรมและจารีตประเพณี

ชาวลาวในเมืองเงินส่วนใหญ่อาศัยอยู่ที่บ้านน้ำเงิน เพราะอยู่ใกล้กับที่ทำงาน คือ สำนักงานต่าง ๆ ของเมืองเงินและตลาดยามเย็นที่เรียกว่า “ตลาดแลง” พ่อค้าแม่ค้าชาวลาวในตลาดแลงส่วนใหญ่มีคู่สมรสเป็นเจ้าหน้าที่ส่วนราชการระดับเมือง ส่วนชาวลาวที่อยู่ตามหมู่บ้านของชาวมุขและไทลื้อนั้นประกอบอาชีพเป็นครู หมอ และพยาบาล ซึ่งส่วนใหญ่ย้ายถิ่นที่อยู่มาจากเมืองหงสาตั้งแต่ พ.ศ. 2535 (ค.ศ. 1992) ในช่วงการก่อตั้งเมืองเงิน แยกตัวออกจากเมืองหงสา และยกฐานะจากกิ่งอำเภอให้เป็นอำเภอเมื่อเทียบกับระบบการปกครองของไทย ส่วนข้าราชการระดับสูงบางคนเป็นชาวลาวที่มาจากเมืองไชยะบุรี

สำเนียงภาษาลาวของชาวลาวในเมืองเงินมีความแตกต่างจากภาษาลาวเวียงจันทน์ คล้ายกับสำเนียงหลวงพระบางแต่มีคำศัพท์ที่แตกต่างไปโดยเฉพาะ เนื่องจากเมืองหงสามีประวัติความเป็นมาเกี่ยวข้องกับกลุ่มชนหลากหลาย เช่น ชาวมอญ พม่า ไทญ้อ และลาวหลวงพระบาง

การแต่งกายของชาวลาวเมืองเงินส่วนใหญ่นุ่งซิ่นลาวในชีวิตประจำวัน แต่บางคนนิยมนุ่งซิ่นแบบชาวไทลื้อ โดยกล่าวว่า “นุ่งซิ่นผ้าฝ้ายไทลื้อเย็นสบายกว่า เพราะเหมาะสมกับอากาศที่มีความชื้น ลวดลายของผ้าซิ่นก็สวยดี อยู่เมืองไทลื้อก็นุ่งแบบชาวไทลื้อดีกว่า” ข้าราชการบางคนนิยมใช้ผ้าซิ่นย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งผู้ที่ดำเนินโครงการผ้าทอสีธรรมชาติก็เป็นชาวลาวที่มาจากเมืองหงสา เขาได้พยายามส่งเสริมให้ชาวไทลื้อที่เมืองเงินทอผ้าลวดลายแบบเดิมและฟื้นฟูการย้อมสีธรรมชาติตาม

¹³ บุญพระเวสหรืองานบุญมหาชาติจัดขึ้นเมื่อเดือนสี่ข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ เป็นงานบุญเช่นเดียวกับงานพึ่งเทศน์พระเวสสันดรชาดก อันเป็นชาดกที่ยิ่งใหญ่ ชาวบ้านจะช่วยกันตกแต่งประดับประดาโรงธรรมด้วยดอกไม้ ใช้ดอกบัวประดับธรรมาสน์ มีการจัดรูปขบวนแห่พระเวสสันดรและนางมัทรีออกจากป่าเข้าในเมืองไปสิ้นสุดที่พระอุโบสถ มีการเทศน์มหาเวสสันดรตลอดทั้งวัน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่อมีงานบุญไปวัด ชาวลาส่วนใหญ่จะนุ่งซิ่นลาว แต่มีคนจำนวนไม่น้อยใช้ผ้าเช็ดเท้าเมืองเงินมาพาดบ่าเป็นผ้าสไบ ส่วนผู้ชายชาวลาที่เอาผ้าเช็ดแบบเท้าเมืองเงินมาพาดบ่าเช่นเดียวกัน

5) กลุ่มชาติพันธุ์ปรี

“ปรี” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก สาขามอญ-เขมร เช่นเดียวกับชาวมุ ซึ่งชาวปรีหรือ มัลในประเทศไทยจะเรียกว่ากลุ่มชาติพันธุ์ “ถิ่น” อาศัยอยู่ที่อำเภอทุ่งช้าง อำเภอปัว และอำเภอเมือง จังหวัดน่านเป็นส่วนใหญ่ การตั้งถิ่นฐานของชาวปรีในลาวส่วนใหญ่จะอยู่ที่แขวงไซยะบุรีและอุดมไซ ประชากรชาวปรีในประเทศลาวมีจำนวนทั้งหมด 21,922 คน (จากข้อมูลสถิติแห่งชาติลาวครั้งที่ 3 ของปี ค.ศ. 2005) ในเมืองเงินบางคนเรียกกลุ่มชนนี้เป็น “ลาวใหม่” เพราะชาวปรีเคยอพยพออกไปอยู่ที่ค่ายผู้ลี้ภัยในประเทศไทยหลังปี พ.ศ. 2518 (ค.ศ. 1975) แล้วบางส่วนกลับเข้ามาใหม่อีกครั้งในช่วงกลางทศวรรษที่ 2530 (ต้นทศวรรษที่ 1990) และก่อนหน้านี้ก็เคยอพยพจากแขวงไซยะบุรีเข้าไปอยู่ในประเทศไทยเมื่อประมาณ 60-80 ปีที่แล้ว

การตั้งถิ่นฐาน ส่วนใหญ่จะอยู่ที่บริเวณเชิงเขา ดำรงชีพด้วยการถางป่าทำไร่หมุนเวียน ครัวชาวปรีเมืองเงิน บางส่วนย้ายมาอยู่ร่วมกับชาวไทลื้อที่บ้านนาจัวซึ่งเป็นที่ราบระหว่างหุบเขา ทำไร่ทำสวนโดยปลูกข้าวไร่ เมี่ยง ลูกเดือยและข้าวโพด ชาวปรีในเมืองเงินสามารถพูดภาษาไทลื้อและลาวได้ นิยมสวมชุดไทลื้อรวมทั้งเสื้อและผ้าซิ่น โดยซื้อมาจากชาวไทลื้อ หรือแลกเปลี่ยนกับของป่า สัตว์ป่าเป็นต้น แต่ในปัจจุบันนิยมซื้อผ้าถุงของไทยและซิ่นลาวมานุ่งมากขึ้น ทางด้านความเชื่อ ชาวปรีนับถือผี เช่น ผีเจ้าที่ ผีเรือน (ผีบรรพบุรุษของแต่ละตระกูล) ผีบ้าน ผีไร่ รวมถึงมีความเชื่อเรื่องขวัญโดยทำพิธีสู่ขวัญเช่นเดียวกับชาวมุ

3.3 จารัตประเพณีในพิธีกรรมของชาวมุและไทลื้อ

จารัตประเพณีในพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ได้สะท้อนถึงโลกทัศน์และประวัติความเป็นมาของกลุ่มชนนั้น ๆ ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับการใช้ผ้าทอและเครื่องแต่งกายในพิธีกรรม ทั้งนี้ พุ่มพวง อภิวงศ์ (2550: 171) กล่าวว่า “พิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวไทลื้อ บ้านห้วยโก๋นเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ถูก สร้าง-สื่อ-สืบทอด ผ่านกระบวนการหรือกลวิธีที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ช่วงเวลา และบริบททางความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่อยู่ใกล้เคียงหรือกลุ่มที่เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของกลุ่มชน” ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าการประกอบพิธีกรรม เป็นกระบวนการผลิตซ้ำและสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ นอกจากนี้ พิธีกรรมเป็นกลไกทางสังคมในการแสดงและสร้างความชอบธรรมแก่ผู้ปกครอง อาทิเช่น พิธีเลี้ยงผีเมืองในรัฐจารัต หรือในระบบการปกครองแบบ “เมือง”

พิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์จะแบ่งออกเป็น 3 ประเภทตามความหมายและหน้าที่ของพิธีกรรม ได้แก่ พิธีกรรมเกี่ยวกับการผลิตทางการเกษตร พิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา และพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านของชีวิต (rite of passages) แต่บางกรณีไม่สามารถแบ่งได้อย่างชัดเจนระหว่างประเภทแรกและประเภทที่สอง เนื่องจากการผลิตทางการเกษตรและความเชื่อทางศาสนา โดยเฉพาะในเรื่องการนับถือภูตผิวนั้น มีความผูกพันกันในการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ เพื่อให้การผลิตทางการเกษตรมีความอุดมสมบูรณ์

3.3.1 จารีตประเพณีในพิธีกรรมของชาวมู

สำหรับชาวมูการถางป่าทำไร่ปลุกข้าวเหนียวเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิต เพราะข้าวเหนียวเป็นอาหารหลักของชาวมูและยังเป็นสินค้าขายเอาเงินหรือแลกเปลี่ยนกับสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวัน เช่น เครื่องนุ่งห่ม เกลือ มีดพร้า เป็นต้น จึงมีคำพังเพยของชาวมูว่า “มีข้าวแล้วจะมีทุกอย่าง ถ้าหากอดข้าวแล้วจะอดทุกอย่าง” นอกจากข้าวแล้ว ชาวมูยังทำไร่ทำสวนปลุกข้าวโพด ยาสูบ ฝ้าย เผือกมัน ฯลฯ ซึ่งการทำไร่ทำสวนนี้ต้องอาศัยความรู้ความชำนาญที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ แต่ส่วนสภาพดินฟ้าอากาศนั้นมนุษย์ไม่สามารถควบคุมได้เองทั้งหมด ชาวมูจึงต้องอาศัยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย อาทิ ผีเรือน ผีอว (ผีอารักษ์ชนิดหนึ่ง) ผีฟ้า ผีแถน และขวัญข้าว เพื่อขอให้พืชผลอุดมสมบูรณ์ (ประชัน รักพงษ์, 2539: 182) ดังนั้นตลอดระยะเวลาของการปลุกข้าวไร่ จึงมีจารีตประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ตามความเชื่อต่อภูตผิของชาวมูดังปฏิทินรอบปี

ตารางที่ 3.1 ปฏิทินรอบปีของกิจกรรมการทำไร่และการจัดพิธีกรรมของชาวมู

เดือนของชาวมู	เดือนตามสากล	กิจกรรมทางการผลิต และการดำรงชีวิต	พิธีกรรม
ท้ายเดือน 12- เดือนเจียง-เดือนยี่	ธันวาคม-มกราคม	ช่วงเวลาที่งานเสร็จ เก็บข้าวเข้ายุ้ง แล้ว หยุคพักผ่อน	งานบุญปีใหม่ (บุญเต็งนิ่ม หรือบุญเกรอะ)
เดือน 3 – เดือน 4	กุมภาพันธ์-มีนาคม	ช่วงเวลาที่เลือกพื้นที่สำหรับทำไร่ ช่วงเวลาที่ตัดไม้ปลูกบ้าน ทำสวน ปลูกข้าวโพด ฝ้าย ฯลฯ	
เดือน 4 – เดือน 6	ปลายมีนาคม- เมษายน-พฤษภาคม	ตัดไม้ลง ตากให้แห้ง เผาไร่	พิธีแสกลางไร่ (พิธีเลี้ยงผีเรือนและผีไร่)
เดือน 6 – เดือน 7	ปลายพฤษภาคม- มิถุนายน	เริ่มปลูกข้าวไร่	ทำพิธีแสไร่ พิธีเลี้ยงผีอวลงและผีไร่ พิธีเลี้ยงผีบ้าน
เดือน 8 – เดือน 9	กรกฎาคม-สิงหาคม	ถางหญ้าในไร่ ประมาณ 3-4 ครั้ง	(พิธีเลี้ยงผีไร่)
เดือน 10 – เดือน 11	กันยายน-ตุลาคม	ข้าวสุก	ทำพิธีกินข้าวใหม่
เดือน 12 – เดือนเจียง	พฤศจิกายน- ธันวาคม	เกี่ยวข้าว ตีข้าว เก็บข้าวเข้ายุ้ง	พิธีเลี้ยงผีไร่และผีแส พิธีเรียกขวัญลูกข้าว พิธีเรียกขวัญลูกข้าวขึ้นยุ้ง

(ที่มา: สุวิไล เปรมศรีรัตน์, 2541. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์มู; การสัมภาษณ์, 2555)

1) พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตร

จะมีพิธีเช่นไหว้ผีไร่ ผีอวลง หรือเรียกขวัญลูกข้าวเป็นหลัก โดยจัดขึ้นปีละ 3-4 ครั้ง คือ ก่อนถางป่า ก่อนปลูกข้าว ช่วงที่ข้าวเริ่มออกรวง และเมื่อข้าวแก่พร้อมที่จะเก็บเกี่ยว แต่ในปัจจุบัน บางหมู่บ้านในเมืองเงิน จะดำเนินพิธีกรรมโดยไม่ครบถ้วน อาจมีเฉพาะบางครอบครัว หรือจะ ประกอบพิธีร่วมกันหลายครอบครัวที่ปลูกข้าวในพื้นที่ติดกัน บางครอบครัวจะทำพิธีเฉพาะกรณี ที่ การผลิตของข้าวไม่ได้ผลดีติดต่อกันมา 2-3 ปี

พิธีกรรมบางส่วนที่เป็นจารีตประเพณีสำคัญ ๆ และมีส่วนเกี่ยวข้องกับเครื่องแต่งกายหรือ ผ้าทอที่ใช้ในพิธีกรรม มีรายละเอียดดังนี้

• พิธีแรกไร่ (แสไร่)

พิธีแรกไร่ (แสไร่) เป็นการประกอบพิธีเริ่มแรกของการทำไร่ การกำหนดพิธีในวันแรก ของการปลูกข้าวไร่ โดยเลือกวันที่ดีงามตามปฏิทินชาวมู ประชัน รักพงษ์ (2539: 183-184) อธิบาย ว่าแม่บ้านจะนำพันธุ์ข้าวที่จะปลูกตั้งไว้ที่กลางไร่ ทำรูปใบข้าว สัญลักษณ์ของต้นข้าวตั้งท้องและรูป

อวัยวะเพศชายด้วยไม้ไผ่หรือไม้ชนิดอื่น เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของพืชผล ในบริเวณรอบ ๆ นำไม้ไผ่มาขัดทำรั้วล้อมไว้ ก่อนทำพิธีสักข้าวไร่¹⁴หรือหว่านข้าว แม่บ้านจะนำสายเชือกที่ทำด้วยเศษผ้ามาจับไล่ผีนางร้ายที่จะมารบกวนอันตรายแก่พันธุ์ข้าวปลูก จากนั้น เอาพันธุ์ข้าวส่วนหนึ่งใส่ลงในภาชนะจักสานเรียกว่า “กะแปม” พร้อมปลอกคอและกำไลมือ แล้วเอาเลือดไก่หยดใส่เพื่อรับขวัญข้าว จากนั้นจึงเริ่มหว่านโดยหยอดข้าวลงหลุมในบริเวณที่ล้อมรั้วไว้

เมื่อหยอดข้าวเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะประกอบพิธีเลี้ยงผีตาแฮก โดยปลูกหอมไผ่ไว้ใกล้ ๆ กับบริเวณที่แฮกไร่ นำดอกมาสานเป็นสายสร้อยระย้า ตัวจักจั่นและตัวปลาแขวนไว้กับปลายไม้ไผ่ผูกมัดติดไว้เรือนหอม ทำร้านไว้ใกล้ ๆ หอมเพื่อวางสิ่งของที่ใช้ประกอบในพิธีกรรม มีผ้าชั้น 2 ผืน ผ้า 2 วา เลื่อ ปลอกคอ กำไลมือ ขันหมาก พลุ เทียน จี๊ผึ้ง เงิน เหล้าไห ไก่ต้ม 2 ตัว ทั้งนี้ Simana (2005: 190, 195) อธิบายว่าการดำเนินพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญข้าวและผีตาแฮกต้องเป็นบทบาทของแม่เรือนโดยหลัก การนำผ้าชั้นและเลื่อผ้ารวมถึงเครื่องประดับต่าง ๆ ของผู้หญิงมาใช้ประกอบในพิธีกรรมนั้น แสดงให้เห็นถึงอำนาจของเพศหญิงต่อความอุดมสมบูรณ์ การประกอบพิธีเลี้ยงผีตาแฮก จะให้เต่าแก่มาเป็นผู้ประกอบพิธี เรียกว่า “เข้าจำผี” กล่าวอ้อนวอนให้ผีอารักษ์เจ้าป่าเจ้าเขามารับเครื่องเซ่นสังเวย และขอให้ปกป้องรักษาข้าวไร่ให้เจริญงอกงาม ปราศจากโรคแมลงสัตว์ป่าหรือผีนางร้ายมารบกวน

● อีตกินข้าวใหม่

อีตกินข้าวใหม่จัดขึ้นเมื่อข้าวในไร่สุกแล้ว ก่อนจะเก็บเกี่ยวจะต้องทำพิธีกินข้าวใหม่โดยเลือกฤกษ์ยามยามดีแล้วให้แม่บ้านแบกกระชัง หรือกระบุงใส่หลัง ถือคุ้นพินที่ติดไฟไปไร่ พอถึงทางแยกเข้าไปสู่ไร่ ตัดไม้มาทำเป็นขั้วประตูลง ผูกตาแหลวหรือเฉลวติดไว้เพื่อป้องกันภูตผีปีศาจไปรบกวนเข้าไร่ แล้วเดินลอดประตูลงเข้าไปในไร่ จากนั้นแม่บ้านจะเก็บเกี่ยวข้าวจำนวนหนึ่งไปตำเพื่อทำข้าวรางในการเลี้ยงผีเรือน ในตอนค่ำในวันเดียวกันจะฆ่าไก่ 1 ตัว และเปิดเหล้าไห 1 ไห พร้อมทำข้าวรางถวายผีเรือน ทำพิธีเชิญผีเรือนให้มากินข้าวใหม่และขอให้ผีเรือนคุ้มครองลูกหลานและสมาชิกในครอบครัวมีความสุขไม่อดอยาก

ในวันที่เกี่ยวข้าวเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะประกอบพิธีเลี้ยงผีไร่ เพื่อเฉลิมฉลองความสำเร็จของการเก็บเกี่ยวผลผลิต และเลี้ยงผีอารักษ์ที่ได้ปกป้องรักษาผลผลิตมาตลอดฤดูกาล ในวันเดียวกันแม่บ้านจะทำหน้าที่เป็น “แม่ข้าว” ทำพิธีเรียกขวัญลูกข้าว โดยไปเก็บเกี่ยวข้าวในเขตแฮกไร่ เรียก “ลูกข้าว” ใส่กะแปมพร้อมทั้งเรียกขวัญลูกข้าวไปอยู่ที่ขี้แจง การประกอบพิธีกรรมมีไก่ต้ม 1 ตัว และเหล้าไห 1 ไห ในวันต่อมาก็จะขนข้าวขึ้นขี้แจง ทำพิธีเรียกขวัญข้าวขึ้นขี้แจงอีกครั้งหนึ่ง โดยนำ

¹⁴ การหว่านข้าวของชาวมุ ใช้ไม้แทงผิวดินให้มีหลุมแล้วหยอดข้าวลงในหลุม เรียกว่า การสักข้าว

กระแปมใส่ลูกข้าวมัดแขวนไว้ในยั้งข้าวเพื่อให้ยั้งเป็นมิ่งขวัญของยั้งข้าวต่อไป (ประชัน รักพงษ์, 2539: 184)

2) พิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา

ชาวขมุจะประกอบพิธีเช่นไหว้ผีบ้านหรือผีหมู่บ้าน และพิธีเช่นไหว้ผีประจำตระกูลหรือผีบรรพบุรุษ บางครั้งเรียกว่าผีพ่อแม่ หรือผีเรือน นอกจากนี้ ชาวขมูมีความเชื่อเรื่องขวัญว่าคนเรามีขวัญ 12 ขวัญ คนที่เจ็บป่วยเพราะขวัญออกจากร่างไป ต้องจัดพิธีเรียกขวัญให้กลับคืนมาสู่ร่างกายของคนโดยเชิญหมอขวัญมาทำพิธี

ประชัน รักพงษ์ (2539: 185) กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับพิธีเลี้ยงผีบ้าน ดังต่อไปนี้

“การเลี้ยงผีบ้านจะประกอบพิธีที่ดงผีบ้าน ซึ่งเป็นป่าไม้ใหญ่ที่อยู่ทางหัวบ้านหรือข้างหมู่บ้าน ถือว่าเป็นป่าศักดิ์สิทธิ์... การเลี้ยงผีบ้านจะประกอบพิธีกรรมในราวเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม ซึ่งเป็นต้นฤดูการเพาะปลูก ถือว่าเป็นหน้าที่ของชาวบ้านทุกคนจะต้องร่วมกัน... ผู้นำที่มีบทบาทสำคัญในการประกอบพิธี คือ หมอมนต์... ก่อนวันประกอบพิธี พวกผู้ชายจะพากันไปถางบริเวณที่จะประกอบพิธีกรรมที่ดงผีบ้าน ปลูกสร้างกระต๊อบเล็ก ๆ มุงด้วยหญ้าคาหรือใบหวาย สูงเสมอศีรษะ 1 หลัง ประดับตกแต่งด้วยดอกไม้และสร้อยสังวาลย์ที่ขอดด้วยดอกไม้ฝ้าย เช้าวันต่อมาเป็นวันประกอบพิธีกรรม แต่ละครอบครัวจะส่งตัวแทนไปร่วมเฉพาะผู้ชายเท่านั้น

ผู้ประกอบพิธีกรรมเรียกว่า หมอจ้ำผีหรือหมอกวานผี ซึ่งได้แก่หมอมนต์ผู้รู้ขั้นตอนของฮีดคลองประเพณี สิ่งของที่ใช้ในพิธีกรรม ได้แก่ เสื้อผ้า กางเกง ช้อน กำไลมือ ปลอกคอ เงินขันเงินเขี่ยน ขี้ผึ้ง 4-8 ก้อน ... ชาวบ้านจะนำไก่ไปร่วมครอบครัวละ 1 ตัว และเหล้าไหไปร่วมพิธีกรรม... เมื่อได้เวลาอันสมควรแล้วเจ้าจ้ำผีจะทำพิธีเชิญผีเข้าบ้านทั้งหลายมารับเอาเครื่องเช่นสังวาลย์ เงิน และสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ลูกบ้านจัดมาให้ หลังจากนั้นเชิญให้กินอาหารและเครื่องดื่มเหล้าไหพร้อมกับขอให้คุ้มครองชาวบ้านทุกคน การเลี้ยงผีบ้านผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมจะรับประทานอาหารร่วมกัน แข่งกันดื่มเหล้าไห มีการขับเคาะ ตีฆ้องบั้ง ฟ้อนนางพื่อนนางแก้ว และสนุกสนานร่วมกัน เสร็จพิธีแล้วเตรียมเข้ากรรมบ้าน¹⁵ในวันถัดไป”

¹⁵ การเข้ากรรมกำหนดประมาณ 3-4 วัน ในระยะเวลานั้นห้ามคนในออกนอกคนนอกเข้าหมู่บ้านอย่างเด็ดขาด ถ้าผิดจารีตทำให้ผีบ้านโกรธ ไม่ยอมปกป้องรักษาหมู่บ้าน ไร่นา สัตว์เลี้ยง และผลผลิต อาจเกิดภัยพิบัติต่าง ๆ แก่หมู่บ้าน ในช่วงเข้ากรรม ชาวบ้านจะนำดาแหลวไปปักไว้ตามทางเดินเข้าหมู่บ้านทุกแห่ง พร้อมนำกิ่งไม้ใบไม้สดเสียบไว้ และใช้เลือดหมูเลือดไก่ทาตาแหลว เพื่อเป็นสัญลักษณ์แจ้งให้คนหมู่บ้านอื่นทราบว่ามีกรเข้ากรรมบ้าน (ประชัน รักพงษ์, 2539: 186)

ทั้งนี้ ในการดำเนินการเลี้ยงผีบ้านจะมีการนำเสื้อผ้าและผ้าชิ้น เครื่องประดับของผู้หญิงมาถวายเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากเครื่องนุ่งห่มและเครื่องประดับของผู้หญิงเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ในการผลิตในสังคมเกษตรกรรม

● บุญเกรอะ¹⁶

บุญเกรอะ หรือบุญปลดปีเก่าขึ้นปีใหม่ ฉลองในเดือนเจียง (เดือนเจียง) เดือนยี่ ถ้าเป็นเดือนตามปฏิทินสากลจะเป็นปลายเดือนธันวาคมถึงต้นเดือนมกราคม ตรงกับช่วงหลังเก็บเกี่ยว นำข้าวขึ้นยุ้งข้าวเสร็จ บุญเกรอะในอดีตมีความหมายเกี่ยวกับวันดับหรือวันสิ้นชีวิตของขุนเจือง ที่เป็นบรรพบุรุษของชาวมุ มีเรื่องเล่าขานว่าในอดีตชาวมุเมื่อถึงเดือนเจียงเดือนยี่ จัดการกินเลี้ยงกันใหญ่เพื่อระลึกถึงขุนเจืองที่ตายไปในเดือนนั้นแล้วจะอยู่ “ชะล่า”¹⁷ ตลอด 2 เดือนนี้ เพื่อแสดงความเคารพนับถือต่อบรรพบุรุษของตน แต่ในปัจจุบันความหมายนี้จืดจางลง เปลี่ยนเป็นการเลี้ยงให้ผีพ่อแม่ของตัวเองผู้ที่ล่วงลับไปแล้วเท่านั้น จึงไม่จัดเป็นงานเลี้ยงใหญ่เหมือนในอดีต ทำให้บุญเกรอะในปัจจุบันขึ้นอยู่กับการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรของแต่ละครอบครัวและแต่ละท้องถิ่น ดังนั้นครอบครัวที่เก็บเกี่ยวข้าวขึ้นยุ้งก่อน จะได้ทำพิธีก่อน (Simana, 2003: 35-40)

ชาวมุเมืองเงินในปัจจุบัน จัดพิธีบุญเกรอะเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ การจัดพิธีภายในครอบครัว และการจัดงานเป็นทางการทั้งหมู่บ้าน ซึ่งมีวิธีกำหนดวันจัดพิธี รูปแบบดำเนินพิธี ผู้เข้าร่วมและเครื่องแต่งกายจะแตกต่างกันระหว่าง 2 งาน ผู้วิจัยมีโอกาสเข้าร่วมพิธีทั้ง 2 รูปแบบ เพื่อเปรียบเทียบรายละเอียดของพิธีกรรมโดยสรุปได้ดังนี้

พิธีบุญเกรอะภายในครอบครัวจะเลือกวันเวลาตามปฏิทินดั้งเดิมของมุ คือ เลือกวันมิงวันปรีก หรือวันเต่าส่นในเดือนยี่ของมุ นายลาเก้อม บุญเกิด ชาวบ้านน้ำทน อายุ 78 ปี ได้อธิบายว่า

¹⁶ บุญเกรอะเป็นชื่อเรียกที่ทางการตั้ง เกรอ หรือ เกรอ ในภาษาขมุแปลว่า ขุด เพราะหลังการเก็บเกี่ยวข้าว ชาวมุจะขุดมัน เผือก เพื่อใช้ในพิธีกรรมสู่ขวัญปีใหม่ในบุญเกรอะ ชาวไทลื้อบางส่วนเรียกบุญเกรอะว่า “กินดอกค้ายดอกแดง” เป็นชื่อดอกไม้ที่เหน็บหูในพิธี และมีการแต้มหน้าสีแดง (นายทองสิง, 1 มกราคม 2556) คล้ายคลึงกับประเพณี “กินดอกแดง” ของชาวลัวะปรีช หรือ “ลัวะดอกแดง” ที่บ้านปากำ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ซึ่งจัดงานกินดอกแดงในช่วงเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จใหม่ ๆ ตอนปลายปี เพื่อเฉลิมฉลองข้าวใหม่และรับขวัญข้าว บอกผีบรรพบุรุษ ผีป่า ผีดิน ผีฟ้าให้รับรู้ว่าเขาขวัญข้าวกลับบ้านแล้ว โดยใช้ดอกไม้สีแดง คือ ต้นหงอนไก่ ในพิธีกรรม (อนุสาร อ.ส.ท. มิถุนายน 2556: 80-94)

¹⁷ ชะล่าเป็นข้อห้ามในการกระทำแสดงออกต่าง ๆ หรือสิ่งต้องห้าม ต้องเว้น ห้ามประพฤติปฏิบัติ ไม่สมควรที่จะกระทำ ทั้งกาย วาจาและใจ หากละเลย หรือล่วงละเมิดจะเป็นอัปมงคล เป็นบาปกรรม นำความเสื่อมเสีย และอาจเกิดอันตรายแก่บุคคลที่ฝ่าฝืนรวมทั้งมีผลต่อสังคมที่อยู่ด้วย

บุญกระอะเป็นการสู่ขวัญปีใหม่ของชาวมุ เพื่อให้อปีใหม่มีข้าวปลาพืชผลอุดมสมบูรณ์ ดำเนินโดย
เจ้าบ้านของแต่ละครอบครัว มีขั้นตอนรายละเอียดดังนี้

ในวันที่ 5 มกราคม 2556 ประมาณ 15.00 น. เริ่มนำตาเหลวที่ติดเชือกมัดออกมาจากหน้า
ประตูทางเข้าของเรือนมาปัดผี เพื่อสิ่งชั่วร้ายออกจากเรือนก่อน แล้วนำตาเหลวนั้นไปทิ้งหลังบ้าน
การทำพิธีในเรือน ตั้งไหเหล้า มีด้ายฝ้ายสีขาวไว้บนปากไหเหล้า ไก่ที่มัดขาไว้ 2 ตัว (ตัวเมียและ
ตัวผู้) วางไว้ด้านข้างไหเหล้าพร้อมนั่งและร้องหรือ “ละพาง” ตามภาษาชม จากนั้นมีพิธีผูกข้อมือ
โดยเจ้าบ้าน เริ่มต้นด้วยผูกข้อมือให้ภรรยา ลูกหลาน และลูกสะใภ้ เพื่อสู่ขวัญปีใหม่ พร้อมให้คำ
อวยพร สำหรับผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมพิธี รวมถึงผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น แม่เรือนเป็นคนนำเส้นฝ้ายมามัดไว้
กับผ้าสไบที่ใส่เฉียงไว้กับบ่า เรียกว่า “ผ้าปริเนาะ” ซึ่งเป็นผ้าที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ในการทำ
พิธีสู่ขวัญ มีการบูชาผีพ่อผีแม่ ขอให้ผีบรรพบุรุษคุ้มครองลูกหลานให้มีข้าวปลาอาหารกินเพียงพอ
สำหรับปีใหม่นี้

แขกที่มาร่วมพิธีเป็นหมอพรจากบ้านบิหมิ ผูกข้อมือให้สมาชิกครอบครัวทุกคนเพื่อสู่ขวัญ
ปีใหม่ พร้อมคำอวยพรเป็นภาษาไทยลื้อ หลังจากนั้น เชือดคอไก่ตัวผู้ เอาเลือดหยดใส่ในจาน นำตัว
ไก่มาใช้ในพิธี “สู่ขวัญ” ต่อไป โดยจับตัวไก่มาเอาเลือดที่ออกจากคอไก่มาทาที่หัวเข้าของสมาชิก
ครอบครัวทุกคน พร้อมทาเลือดที่ตัวไหเหล้า พร้อมกล่าวคำอวยพรโดยเจ้าบ้าน

ส่วนการสู่ขวัญให้ลูกสะใภ้จัดเป็นพิธีต่างหาก โดยฆ่าไก่ตัวเมียอีกตัวหนึ่ง ผูกข้อมืออีกครั้ง
ภายในสมาชิกครอบครัว ลูกสะใภ้ก็นำเสื้อและผ้าชิ้นเมืองเงินมาวางไว้เมื่อทำพิธีสู่ขวัญเป็น
สัญลักษณ์ ต่อจากนั้นเชิญแขกและครอบครัวมากินเหล้าไหกัน มีการดื่มจนถึง ในขณะนั้นพ่อบ้าน
(ลูกชายของเจ้าบ้าน) ก็ดื่มไก่ เพื่อทำแกงไก่ นึ่งมันและผักทองเพื่อนำผักทองที่นึ่งมาทาตัวทาเสื้อ
กัน ชาวมุมีความเชื่อว่าการทาผักทองนี้กับตัวและเสื้อจะมีโชคลาภในปีใหม่ อยู่ดีกินดีตลอดปี

ในเวลาประมาณ 17.30 น. เริ่มทำพิธี “จ้ข้าวขวัญ” โดยเจ้าของบ้านเอาข้าวเหนียวก้อนเล็กมา
ใส่บนมือของภรรยาและลูกหลาน และจ้บนศีรษะของเด็กเล็ก จากนั้นจ้กับไหเหล้าต่อ ในช่วง
เวลานั้นมีการจ้ข้าวเหนียวบนมือของแขกคนสำคัญที่มาร่วมพิธี เช่น “แม่เสี้ยว” ชาวไทลื้อบ้าน
เพียงามที่มาร่วมพิธีด้วย ในพิธีกรรมนี้ นอกจากจะมีกาช้ข้าวสำหรับคน มีอาหารอีกชุดหนึ่งใส่ข้าว
เหนียวและไก่ต้มบนใบตองให้ขวัญหลวงนำไปบูชาที่เสานาง เจ้าบ้านเล่าว่าสมัยประมาณ 8-9 ปีที่
แล้วยังจัดพิธีเลี้ยงผีเรือน โดยฆ่าควายหรือวัว ปัจจุบันไม่นิยมปฏิบัติเช่นนั้นอีกแล้วเพราะสิ้นเปลือง
ค่าใช้จ่าย และทางการก็ไม่สนับสนุน

พิธีบุญกระโถงที่จัดงานทั้งหมดที่บ้านนั้นจะกำหนดวันจัดงานโดยเจ้าเมือง แต่เมื่อ 3-4 ปีที่แล้ว
ยังเลือกวันดีงามตามปฏิทินดั้งเดิมของชาวขมอยู่ ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ในพิธีบุญกระโถงของ
บ้านดอกเกิด มีขั้นตอนรายละเอียดดังนี้

กล่าวโดยสรุปแล้ว จุดประสงค์สำคัญของการจัดพิธีบุญเกรอะมีดังนี้ (Simana, 2003: 39-40)

1. เพื่อปลดปล่อยขึ้นปีใหม่ หรือชำระสะสางสิ่งไม่ดีงามออกไปกับปีเก่า
แล้วขึ้นปีใหม่ให้มีแต่ความสุข มีสุขภาพแข็งแรง อายุยืนยาวและเจริญรุ่งเรือง

2. เพื่อเลี้ยงผีพ่อแม่ หรือผีเรือน ผีบรรพบุรุษให้คุ้มครองสมาชิกครอบครัวหรือสมาชิกในตระกูลเดียวกัน

3. เพื่อสู่ขวัญลูกหลานในวาระโอกาสในการขึ้นปีใหม่

4. เพื่อเฉลิมฉลองรับผลผลิตในปีที่ผ่านมาที่ได้รับจากการคุ้มครองและคลบน้าคาลจากผีต่าง ๆ

จารีตประเพณีของชาวมุมีความแตกต่างตามท้องถิ่นและสาขาย่อยของกลุ่ม ซึ่งในเมืองเงินชาวมุลื้อกับชาวมุร็อกจะแตกต่างกันในการจัดงานบุญเกรอะและการให้ความสำคัญกับงานบุญแต่ละอย่าง โดยทั่วไปแล้ว ชาวมุลื้อไม่ประกอบพิธีบุญเกรอะ แต่ฉลองปีใหม่ไทลื้อในวันสงกรานต์ ส่วนบ้านทองก่อนปี พ.ศ. 2543 ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวมุลื้อ แต่เมื่อชาวมุร็อกย้ายมาอยู่ร่วมกันมากขึ้นแล้ว ทางกรเริ่มจัดงานบุญเกรอะในหมู่บ้าน ซึ่งมีทั้งชาวมุลื้อและมุร็อกเข้าร่วมพิธีด้วย

3) พิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านของชีวิต (rite of passages)

● ประเพณีการเกิด

ประชัน รักพงษ์ (2539: 170) กล่าวว่า ตามความเชื่อของชาวมุ มนุษย์เกิดมาได้เพราะเลนส่งมาให้เกิด ผู้ที่มีลูกจึงถือว่าคนที่มีบุญมาก โดยปกติเรื่องการเกิดเป็นสิ่งที่ต้องปกปิดลับสำหรับชาวมุ ผู้ชายจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องใกล้ชิดเพราะคาถาหรือมนต์ของผู้ชายจะเสื่อมลง ผู้เป็นแม่จะอยู่กรรมหรืออยู่ไฟหลังคลอดลูกครบ 30 วัน ในช่วงเวลานั้นสามีก็ต้องอยู่ “ชะล่า” คือ มีข้อห้ามต้องปฏิบัติตามหลายอย่าง ภายในเวลา 3 วันหลังคลอดต้องसानตาเหลวมาคิดไว้หน้าบ้าน ซึ่งผู้วิจัยก็ได้พบเห็นตาเหลวที่อยู่หน้าเรือนของผู้ที่คลอดบุตรที่บ้านคอนสว่างในเมืองเงิน

หลังการอยู่กรรมครบ 30 วันจะทำพิธีสู่ขวัญแม่และเด็กอ่อน โดยฆ่าหมู 1 ตัว เอาเลือดมาทาหัวเข่าของแม่ลูก เปิดเหล้าไหเช่น ไหว้ผีเรือน จัดสำรับภาชนะด้วยเนื้อหมู ไก่ เหล้าไห หมาก พลุ เสื้อผ้า ปลอกแขนเงินและปลอกคอเงิน ถ้าเป็นเด็กผู้ชายจะทำน้ำไม้และกระบอกใส่ลูกธนู ถ้าเป็นเด็กผู้หญิงจะใส่เครื่องมือจับปลา เมื่อเติบโตขึ้นจะได้ขยันหมั่นเพียรในการทำมาหากิน โดยผู้ชายจะไปล่าสัตว์ ผู้หญิงจะไปหาปลาไปเป็นอาหาร จากนั้นสามีจะห่มผ้าจับดุ้นฟืนไปเรียกขวัญตรงบริเวณที่คลอดลูกกลับมายังภาชนะขวัญ จากนั้นญาติผู้ใหญ่มาร่วมพิธีหิบบ้างและเนื้อมาวางบนอุ้งมือแม่และตะบนกระหม่อมของเด็กพร้อมอวยพรให้อยู่เย็นเป็นสุข ต่อมาหมอมนต์จะนำเครื่องรางได้แก่ ฝ้ายสีขาวผูกกระดูกปีกไก่ เงินบี๊ (หรือเหรียญเงินขนาดเล็กสมัยฝรั่งเศสปกครอง) และไม้กำบังผีเส็กเป่าแล้วคล้องคอให้แม่และเด็กเพื่อป้องกันผี เพื่อให้เด็กมีสุขภาพแข็งแรง หมอมนต์ใช้

ลูกน้ำเต้าแห่งมาเขียนเป็นรูปหน้าคน แขนงไว้ในบริเวณที่เคียนนอนอยู่ ทำให้ฝักบัวไม่กล้าเข้ามาใกล้ (ประชัน รักพงษ์, 2539: 171)

● กินดอง

กินดองคือพิธีแต่งงานตามจารีตประเพณีของชาวมุข หลังการแต่งงานแล้วส่วนใหญ่ภรรยาจะต้องไปอยู่เรือนของฝ่ายสามี ประชัน รักพงษ์ (2539: 174-175) กล่าวว่า “ในสมัยก่อนการเลือกคู่ครองเป็นหน้าที่ของพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายชายเป็นผู้จัดหาให้... เมื่อชอบหญิงใดอยากให้เป็นสะใภ้ก็จะให้ผู้ใหญ่ไปทาบถามเรียกว่า “ไปถามสาว” มีเสื้อผ้า เข็มขัดเงิน 1 เส้น เหล้า 2 ขวด กระรอกย่าง 2 ตัว ปลาอย่าง 2 ตัว หมาก พลุ จัดใส่ขันหมากไปสู่ขอยังเรือนฝ่ายหญิง”

หลังจากนั้นมีการจัด “กินดองคู่” หรือฮัตฝากเครื่อง จัดขึ้นเพื่อการปรึกษาหารือกันระหว่างญาติผู้ใหญ่ของคู่บ่าวสาวก่อนจัดเตรียมงานสมรส เจ้าบ้านจะทำพิธีเช่นบอกกล่าวผีเรือนแล้วเปิดเหล้าไหให้ญาติพี่น้องทั้งสองฝ่ายดื่มเพื่อเป็นสัจจพยาน การจัดงานสมรสนั้นควรทำตามลักษณะเดียวกันกับการจัดงานกินดองของพ่อแม่ของเจ้าสาว ธรรมเนียมของชาวมุขนิยมส่งเขยขึ้นอยู่เรือนเจ้าสาวก่อนทำพิธีกินดอง และจัดพิธีสู่ขวัญและผูกข้อมือคู่บ่าวสาว หลังจากนั้นคู่สมรสจะอยู่กินกันฉันสามีภรรยาที่เรือนของฝ่ายหญิงไปสักระยะหนึ่ง

ผู้ศึกษามีโอกาสได้สังเกตการณ์พิธีสู่ขวัญคู่หมั้น หรือ กินดองน้อย ซึ่งจัดพิธีที่เรือนของเจ้าสาวในวันเดียวกันกับบุญเกราะที่บ้านดอกเกด เมืองเงิน ชาวบ้านบางคนเรียกพิธีนี้ว่า กินดอง “ดอกด้ายดอกแดง” หรือสู่ขวัญกินดองบุญเกราะ โดยมีการเตรียมบายศรี ฝ่ายขาว เหล้าขาว ไก่ต้ม หรือไก่ปิ้ง ข้าวเหนียว มีข้าวสารใส่ในถาดตั้งบายศรีและดอกไม้ พ่อแม่ของเจ้าสาวที่เป็นชาวไชยะบุรีเอาเสื้อผ้าชิ้นไทลื้อแบบเมืองเงินมามอบให้กับเจ้าสาว พิธีกรรมเริ่มต้นโดยคู่เจ้าสาวเจ้าสาวยกเครื่องไหว้ (มีข้าวสาร ดอกไม้และเงินใส่ไว้ในจาน) ให้หมอพรรับ มีการเจรจาต่อรองค่าสินสอดระหว่างหมอพรกับญาติฝ่ายเจ้าสาว เมื่อตกลงกันได้แล้ว หมอพร ญาติพี่น้องและเจ้าสาวเจ้าสาวจับจานที่ใส่เครื่องไหว้ หมอพรจะผูกข้อมือทั้งสองคนผูกมัดกันด้วยเส้นด้ายสีแดงและคำพร้อมกล่าวคำอวยพร จากนั้น หมอพรและญาติพี่น้องเอาฝ่ายขาวมาผูกข้อมือคู่เจ้าสาวเจ้าสาวพร้อมมัดธนบัตร ในพิธีนี้เจ้าสาวสวมเสื้อสำเร็จรูปและผ้าซิ่นลาว เจ้าสาวใส่เสื้อเชิ้ตแขนยาวและกางเกงยีนส์

โดยทั่วไป งานกินดองของชาวมุขนิยมจัดในเดือนคู่และข้างขึ้นที่เป็นเลขคู่ เช่น เดือนยี่ เดือนสี่ ขึ้น 2 ค่ำ 4 ค่ำ 6 ค่ำ เป็นต้น ชาวมุขเริ่มจัดงานกินดองตั้งแต่หัวค่ำ เปิดเหล้าไหพร้อมเชิญญาติพี่น้องและแขกผู้มีเกียรติมานั่งในพิธี จากนั้นมอบเงินค่าดองให้พ่อแม่ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง มีการขับลำนำโต้ตอบกัน เรียกว่า “ขับเต็ม” ดื่มเหล้ากันไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึงสองยาม จะส่งมอบขันหมากและสิ่งของที่ใช้นางงานแต่งงานให้แก่พ่อแม่ฝ่ายหญิงเพื่อใช้ประกอบพิธีในวันรุ่งขึ้น

ประชัน รักพงษ์ (2539: 175-176) กล่าวว่าวันที่ถัดจากวันงานกินดองมี “พิธีต้อนรับสะใภ้มาเรือนฝ่ายชาย” เริ่มต้นด้วยผู้ขวัญคู่สมรสเพื่อกล่าวคำอำลาผีเรือน พ่อแม่และญาติพี่น้องฝ่ายหญิงจากนั้นให้คู่สมรสนั่งฟังโอวาทคำสอนของพ่อแม่ญาติผู้ใหญ่แล้วทำพิธีลงเรือนโดยสามีถือขวดเหล้า ภรรยาถือตั้งหวาย สะพายถุงห่อข้าวและแป้งเหล้าในขณะลงเรือนไป ผู้ที่อยู่บนเรือนจะเอากากสำเหล้าโปรยไล่พร้อมทั้งสาธยายให้คู่สมรสเปียก เพื่อเป็นสิริมงคลมีความหมายว่า “ทำไรให้ได้ข้าว ทำเหล้าให้หวานคอ” ประสบแต่ฝนฟ้าอากาศชุ่มเย็น มีความสุขความเจริญตลอดไป เมื่อสะใภ้เดินทางมาถึงบ้านสามี ญาติ ๆ จะเอาคุ้นพื้นมาให้รองนั่งเรียงคู่กับสามีที่ห้องผีเรือน จะนำเลือดไก่มาทาที่หัวเข่าทั้ง 2 ข้างของคู่สมรส ทำพิธีผู้ขวัญหัวเข่าเพื่อเสียดายดวงชะตาของชีวิตคู่ หลังจากนั้นเปิดเหล้าไหให้ดื่มเพื่อรับขวัญคู่สมรส แล้วให้ญาติผู้ใหญ่ของสามีผูกข้อมือรับขวัญสะใภ้ใหม่

● ขึ้นเรือนใหม่

ประชัน รักพงษ์ (2539: 178-180) อธิบายถึงเรือนของชาวมูวว่าเป็นเรือนพักอาศัยของคนและผีเรือน มีลักษณะแตกต่างกันตามประเภทของเรือน ซึ่งตามจารีตประเพณีของชาวมูวเชื่อว่าจะปลูกเรือนห้อง หรือภาษามูวเรียกว่า “กางแตะ”¹⁸ ต่อเมื่อมีสมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วยหนักและหมอมนต์ได้มาพิจารณาตรวจวินิจฉัยแล้วเห็นว่าเป็นการกระทำของผีเรือนที่มีความประสงค์จะให้เจ้าบ้านสร้างเรือนขึ้นใหม่เป็นลักษณะเรือนห้อง ทั้งนี้เพื่อสมาชิกในครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข ผีเรือนจะคอยปกป้องคุ้มครอง

การทำพิธีขึ้นเรือนใหม่ เริ่มในเวลาเย็นเจ้าบ้านจะเซ่นไหว้ผีเรือน จากนั้นเอาผ้าขาวมาคาดศีรษะ จับได้ไฟถ่อหม้อหนึ่งและน้ำเต้าเดินนำไปก่อน ส่วนแม่บ้านจะถือ ตั้งหวาย สะพายถุงน้ำและเป้เครื่องเรือน ลูกคนสุดท้องจะแบกต้นอ้อย ใบหวายและไม้ที่เป็นมงคลโดยมีผ้ายาว 1 วาและขึ้นพื้นหนึ่งพาดไว้ แขนงถุงใบหนึ่งไว้ที่โคนต้นอ้อย เรียกว่า ขวัญผีเรือน ส่วนลูกหลานและญาติ ๆ จะแบกเครื่องเรือน ติ่งห้องและฉาบตามไปเป็นขบวนเดินรอบบ้าน 3 รอบ เอาตั้งหวายมานั่งแล้วกล่าวคำขอขึ้นไปอยู่อาศัยบนเรือนเพื่อเป็นสิริมงคล จากนั้นจะถือผัก 1 ลูกขึ้นเรือนแล้วโยนข้ามช่อเรือน

¹⁸ เป็นเรือนขนาดใหญ่ มี 4 ห้อง มีเตาไฟ 4 แห่ง แบ่งออกเป็น 3 เขต คือ เขตนอกหรือห้องนอกใช้เป็นสถานที่รับแขก มีเตาไฟสำหรับปรุงอาหาร 1 แห่ง เขตในแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ เขตที่นอนของครอบครัว เป็นห้องโล่งๆ แบ่งสัดส่วนบริเวณของพ่อแม่และลูก ๆ โดยทางมุงสิดำเรียงถักกันลงมาตามลำดับอาวุโส มีเตาไฟสำหรับผิงในฤดูหนาว และเขตในสุดของเรือนเป็นห้องผีเรือน เรียกว่า “ห้องโลก” มีเตาไฟ 1 แห่ง เป็นเตาผีเรือนใช้เฉพาะนั่งข้าวเผือกมัน และต้มเหล้า จัดกาช้าวเป็นสำรับไว้เลี้ยงผีเรือน 1 ชุด เป็นเขตหวงห้ามเข้าได้เฉพาะบุคคลในครอบครัว บริเวณที่อยู่ของผีเรือนจะอยู่ติดกับเตาไฟ

ไปให้ตกในห้องด้านใน บรรดาเด็ก ๆ จะแย่งกันเตะฟักลูกนั้นจนแตกแล้ว ญาติ ๆ จะใช้แหทอดเอาเศษฟักมาเก็บไว้

หลังจากเก็บข้าวของเครื่องเรือนเสร็จเรียบร้อยแล้ว แม่บ้านจะปิดกวาดเตาไฟก่อไฟแล้ว เชิญญาติพี่น้องมารวมพิธีนำเหล้าไหมาเปิดบริเวณห้องผีเรือน นำไก่ 1 ตัว นำเอาเลือดไก่ไปทาที่ “ตุง” (ที่อยู่ของผีเรือน ทำด้วยกระบอกไม้ไผ่ แขนงไว้ในห้องผีเรือน) เพื่อเซ่นถวายผีเรือน ขอให้ผีเรือนปกป้องคุ้มครองลูกหลานและสมาชิกครอบครัวทุกคน

จากนั้นเปิดเหล้าไหมาร่วมดื่ม มีการขับดื่ม หรือขับลำนำ เอาไก่ไปต้มสุกแล้ว เจ้าบ้านจะทำพิธีจ้ำข้าวผีเรือน ในขณะที่เดียวกันนอกห้องก็จะเปิดเหล้าไหอีก 1 ไหสำหรับบอกกล่าวผีอว่ง (ผีอารักษ์ชนิดหนึ่ง) เพื่อให้รับทราบว่ามีการจัดงานขึ้นเรือนใหม่ หลังจากนั้นจะทำพิธี “ฝ่ายเหล้า” หรือพิธีที่แขกผู้มาร่วมงานแสดงความยินดีต่อเจ้าของบ้านและเป็นการแสดงความเคารพต่อผีเรือน โดยจัดในตอนหัวค่ำ เจ้าบ้านจะจัดบริการเหล้าไหแก่แขกที่มาร่วมงาน โดยเอากำเหล้า (หลอดดูด) ทำด้วยรีขามไม้ไผ่ยาวประมาณ 1 เมตร จำนวน 10-12 อันเสียบไว้ที่ปากไห เติมน้ำเต็มไหเหล้าแล้วจะทำพิธีดื่ม

เชิญหมอมนต์ทำพิธีสวดมนต์ฝ่ายเหล้า หลังสวดเสร็จแล้วหมอมนต์จะเอาค้ายสายสิญจน์มัดติดกำไลข้อมือ แขนงไว้ติดกับหลังคาบ้านตรงบริเวณทำพิธีเปิดเหล้าไห ในขณะที่ดื่มเหล้าไหจะมีการขับดื่ม ตีฆ้องบัง (กลองมโหระทึก) ฉาบ กลอง ผู้ชายจะออกมาฟ้อนรำ

รุ่งเช้าวันใหม่เจ้าบ้านจะทำพิธีเซ่นไหว้ผีเรือน แล้วทำพิธีสู่ขวัญลูกหลานที่นอกห้องนอน ให้สมาชิกครอบครัวทุกคนนั่งรวมกัน เอาเลือดไก่มาทาหัวเข้าทั้ง 2 ข้างของทุกคน เรียกว่า “สู่รับทิมมาล” นำไก่ไปต้มใส่ภาชนะถ้วยเต้าแก๋ หมอขวัญจะกล่าวคำสู่ขวัญเอาข้าวเหนียวกับเนื้อไก่จรดบนกระหม่อมของแต่ละคนเพื่อรับขวัญ แล้วรับประทานอาหารร่วมกัน

● ประเพณีการตาย

ชาวขมุเชื่อว่า เมื่อคนเราตายไปแล้วขวัญจะออกจากร่างไปเกิดใหม่อยู่กับญาติพี่น้องในเมืองแถนซึ่งอยู่บนฟ้า ประชัน รักพงษ์ (2539: 176-178) กล่าวถึงพิธีงานศพของชาวขมุไว้ดังนี้

“ภายหลังสิ้นใจญาติพี่น้องจะอาบน้ำศพ แต่งตัวให้ใหม่แล้วนำศพไปนอนวางขวางไว้ที่ตรงซอกกลางเรือน เอาผ้าขาวมาคลุมศพตั้งแต่หัวจรดเท้า นำเสื้อผ้าสิ่งของเครื่องใช้ เงินเครื่องประดับ เหล้า น้ำ และอาหาร มาวางไว้ข้างศพให้ครบ เพื่อให้ผู้ตายเลือกนำติดตัวไปใช้ใน เมืองแถน ถ้าหากไม่นำวางให้ครบถ้วนเชื่อว่า ผู้ตายจะทักท้วงถามหาภายหลังซึ่งทำให้คนในบ้านเจ็บป่วย เขามักเสียบลงทะเลสาบกลางดงด้านล่างด้านหัวและเท้าของศพข้างละ 1 เล่ม แล้วจุดเทียนไว้ที่ปลายมิด เพื่อส่องทางให้ผู้ตายไปเกิดยังเมืองแถน นอกจากนั้น นำเอาน้ำเต้านมาเขียนเป็นรูปหน้าคนแขนงไว้ใต้ถุนเรือน เพื่อให้ผีอื่นกลัวไม่กล้ามารบกวน... ในวันที่สองญาติพี่น้อง

จะฆ่าหนู 1 ตัวทานอุทิศให้ผู้ตายนำไปกินระหว่างทางหรือนำไปเลี้ยงวิญญาณผีอื่นในปรโลก... หลังจากฆ่าหนูแล้วนำไปปรุงอาหารจัดพาข้าว(สำหรับ) โดยคว่ำพาข้าวลงเอาด้านล่างขึ้นข้างบน จัดใส่อาหารใส่ไว้ เรียกว่า พาข้าวผี เปิดเหล่าไหวางไว้ข้าง ๆ แล้วจุดเทียนติดค้ำมิดปักไว้ตรงหัวนอนของผู้ตาย บรรดาญาติก็จะนำผ้าชุบน้ำมาเช็ดมือศพเรียกให้ผู้ตายมากินข้าว ฮีตกลองเก่าของชนเผ่าขมุจะไม่นำศพใส่โลง แต่จะใช้เสื่อห่อร่างผู้ตาย ใช้เชือกมัดติดคานหามแล้วช่วยกันหามไปยังป่าช้า ส่วนสิ่งของเครื่องใช้ที่นำไปให้ผู้ตายจะเป็นของเก่า ๆ เช่น เสื้อผ้า หม้อ ถ้วย ช้อน แห และเครื่องเรือนอื่น ๆ เพราะเชื่อว่าของเก่าในเมืองมนุษย์จะเป็นสิ่งของใหม่ที่ดีในเมืองผี นอกจากนี้จะจัดเตรียมสำหรับอาหารไปทานอุทิศให้ ณ ที่ฝังศพอีกต่างหาก ในขณะที่หามศพไปฝังห้ามเหลียวกลับ เพราะเชื่อว่าจะทำให้มีคนตายอีก”

นายบ้านคอนสว่าง เมืองเงิน เล่ารายละเอียดพิธีศพว่ามีประเพณีนำสีมาแต้มหรือขีดเส้นสีแดงบนใบหน้าคนตาย พร้อมเอาใบต้นข้าวและรวงข้าวมาทัดหูคนตาย ในคืนก่อนที่จะฝังศพ จะขีดเส้นสีแดงดังกล่าวออก แล้วแต้มหรือขีดสีดำแทนบนใบหน้าคนตาย ในวันที่ไปฝังศพ จะจัดพิธีเลี้ยงเจ้าผีคนตาย ให้คนตายกินข้าวก่อนนำศพไปป่าช้า สมัยก่อนนิยมห่มคลุมหรือปกศพด้วยผ้าแดง มีความยาวประมาณ 2 เมตร เรียกว่า “ผ้าห่มผี” หรือ “ผ้าห่ม” (น่าจะเป็นผ้ามัดหมี่) ที่ซื้อมาจากหลวงพระบางแล้วนำศพมาใส่ในโลงศพไม้ ถ้าคนตายเป็นผู้หญิงมักจะนำเสื้อและผ้าชิ้น ไทลื้อแบบเมืองเงินมาใส่ไว้ในโลงศพ เมื่อฝังศพเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะทำ “เรือนผี” บนพื้นที่ฝังศพ ในวันรุ่งขึ้นจะฆ่าสุนัขหรือสุกรมาเลี้ยงผี เอาเนื้อสุนัขหรือสุกรพร้อมเหล่า ข้าว ฯลฯ มาเซ่นไหว้ที่เรือนผีในป่าช้า

ประชัน รักพงษ์ (2539: 177-178) กล่าวถึงพิธีฝังศพและประเพณีสู่ขวัญหลังฝังศพของชาวมุขดังนี้

“หมู่บ้านขมุแต่ละแห่งมีป่าช้า 1 แห่ง อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน...ทุกคนที่ไปฝังศพจะถือไม้จันทน์ไปด้วยคนละ 2 อัน อันหนึ่งสำหรับทำขอเกาะเพื่อทำพิธีเกี่ยวกับวิญญาณของตนเอง จากหลุมฝังศพกลับบ้าน โดยจะนำมามัดรวมกันเพื่อทำพิธี “เฮ็ดน้ำอุ่นน้ำของ” ส่วน (ไม้) อีกอันหนึ่งใช้ทำไม้เท้าเพื่อส่งเคราะห์ของตนเอง โดยจะ โยนลงไปรวมกันในหลุมฝังศพ พร้อมกับโยนดินหนึ่งกำมือลงใส่ในหลุม เพื่อทำพิธีฝังศพ เสร็จแล้วสร้างกระต๊อบครอบหลุมฝังศพ เรียกว่า “เรือนผี” โดยมุงหลังคาด้วยหญ้าคา หรือใบหวายกลับด้าน ห่างจากหลุมฝังศพมาทางหมู่บ้านประมาณ 100 เมตร จะมีรางน้ำวางไว้เรียกว่า น้ำอุ่นน้ำของ หรือ น้ำกัณฑ์เหล็กกัณฑ์ทอง หมอผีจะทำพิธีเสกคาถาอาคมพร้อมกับหว่านไฟ เพื่อให้ผู้คนทั่วไปร่วมงานศพล้างเท้าเพื่อปัดรังควาน เมื่อกลับถึงหมู่บ้านทุกคนจะไปทำพิธีปัดรังควานอีกครั้งหนึ่ง หมอมอนตร์จะนำฝักส้มป่อยและหว่านไฟใส่ลงในน้ำ เสกเป่าทำน้ำมันตร์ประพรมให้ทุกคนและทั่วบริเวณบ้าน เพื่อขับไล่สิ่งที่เป็นอัปมงคลทั้งหลาย แล้วนำลูกไก่มาเชือดคอก เอาเลือดทาหัวเข้าข้างซ้ายของทุกคน เพื่อขับไล่วิญญาณร้ายที่แอบแฝงมาจากป่าช้า”

หลังจากกลับมาจากป่าช้าจะจัดพิธีสู่ขวัญบุญเพื่อเรียกขวัญกลับมาสู่ตัว ใช้เหล้า 2 ไห ไก่ 1 ตัว ฆ่าไก่แล้วเอาเลือดทาที่เข้าของทุกคน หลังจากนั้นจะจัดพิธีกรรม “สู่ปด” เพื่อเก็บสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือนสู่สภาพเดิมและขับไล่สิ่งชั่วร้ายทั้งปวงออกจากเรือน การประกอบพิธี มาสุนัข 1 ตัว ไก่ 1 ตัว นำเอาเลือดทาสีของที่ใช้ในพิธีกรรมแล้วนำไปทิ้งทางไปป่าช้า ส่วนเครื่องเรือน เช่น เสื้อผ้า ผ้าห่มจะนำไปซัก ผู้หญิงจะพากันสระผมที่ทำน้ำ หวีผมแต่งตัวใหม่ ผู้ชายจะช่วยกันซ่อมแซมเรือน ฐานที่ชำรุดจากการจัดงานศพให้เรียบร้อย

นอกจากนั้นสมาชิกในครอบครัวของผู้ตายจะอยู่จะดำเป็นเวลา 30 วัน เพื่อแสดงความอาลัย และไว้ทุกข์ให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไป เมื่อครบ 30 วันจะทำพิธีเชิญวิญญาณผู้ตายจากป่าช้ามาเป็นผีเรือน เรียกว่า “โหรยกาง” เพื่อปกป้องดูแลลูกหลานและสมาชิกครอบครัว

3.3.2 จารีตประเพณีในพิธีกรรมของชาวไทลื้อ

จารีตประเพณีในพิธีกรรมของชาวไทลื้อโดยรวมมีความคล้ายคลึงกับของชาวขมุมาก โดยเฉพาะในการนับถือผีต่าง ๆ ในอดีต ได้แก่ พิธีเช่นไหว้ผีเมือง ผีบ้าน ผีเรือน นอกจากนี้ ยังมีพิธี สงเคราะห์ พิธีเรียกขวัญ และพิธีสืบชะตาคน บ้านและเมือง ในเมืองเงินการกำหนดพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธรวมถึงจารีตประเพณีดั้งเดิม จะปฏิบัติตามปฏิทิน 12 เดือน ที่เรียกว่า ประเพณี “ฮิดสิบสอง คลองสิบสี่ ฮิดยี่คลองเจียง”

ตารางที่ 3.2 ปฏิทินรอบปีของกิจกรรมทางการผลิตและการจัดพิธีกรรมของชาวไทลื้อ

เดือนของชาวไทลื้อ	เดือนตามสากล	พิธีกรรมและกิจกรรมทางการผลิตและการดำรงชีวิต	พิธีกรรมเลี้ยงผี (ในอดีต)	พิธีกรรมทางศาสนาพุทธ
เดือนเจียงเพ็ง	พฤศจิกายน	เก็บข้าวเข้ายุ้ง พิธีทานข้าวใหม่ เก็บดอกฝ้าย		(บุญทานกองฟืน)
เดือนยี่	ธันวาคม	พิธีสู่ขวัญช้าง		
เดือน 3	มกราคม			บุญเข้ากรรมปริวาส
เดือน 4	กุมภาพันธ์			บุญทานธรรม
เดือน 5	มีนาคม			บุญรดน้ำส่งพระธาตุหมัดคำ หรือ พระธาตุกุฎสาวดี
เดือน 6	เมษายน	พิธีจุดบั้งไฟ		บุญสงกรานต์หรือ บุญปีใหม่
เดือน 7	พฤษภาคม	ปลูกข้าว (พิธีแฮกนา)	จัดงานพิธีกรรมเมืองเลี้ยงผีเมือง ชื่อว่าเจ้าสี่สองเมือง	
เดือน 8	มิถุนายน		จัดงานพิธีกรรมเมืองเลี้ยงผีเมือง ชื่อว่าผีนางเม็ด (เจ้านางขันคำและสุธรรมมา) และเลี้ยงผีเจ้าหลวงช้างเผือก	
เดือน 9	กรกฎาคม	พิธีทานสบน้ำ		บุญเข้าพรรษา
เดือน 10	สิงหาคม			
เดือน 11	กันยายน			บุญกินสลาก
เดือน 12	ตุลาคม	เก็บเกี่ยวข้าว พิธีเรียกวัวขวัญข้าว		บุญออกพรรษา พิธีสืบชะตาหลวง

(ที่มา: โครงการพิพิธภัณฑสถานธรรมชาติและชาติพันธุ์ล้านนา, 2551. ไทลื้ออัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ไท; สำนักงานการท่องเที่ยวเขตเมืองเงิน กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม, 2012. ประวัติศาสตร์ของเมืองเงิน)

1) พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตร

พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรของชาวไทลื้อในอดีตเคยปฏิบัติมาเหมือนกับชาวมุ โดยมีการทำนาและทำไร่ ชาวบ้านของบ้านขอนแก่นเล่าว่า ชาวไทลื้อบ้านขอนแก่นเกือบทุกหลังคาเรือนเคยปลูกข้าวไร่จนถึงประมาณ 10 ปีที่แล้ว เพราะพื้นที่นาและปริมาณข้าวจากนาไม่เพียงพอต่อการบริโภคของชาวบ้าน สมัยก่อนบางครั้งต้องซื้อข้าวไร่จากชาวมุอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันไม่ปฏิบัติหรือลดขั้นตอนลงในการประกอบพิธีกรรม เช่น พิธีแฮกนา พิธีเรียกขวัญข้าวจะไม่ค่อยทำกันแล้ว ส่วนพิธีสู่ขวัญควายจะไม่มีเพราะชาวบ้านไม่ได้เลี้ยงควายกันอีกแล้ว เปลี่ยนใช้เครื่องจักรที่เรียกว่า “ควายเหล็ก” มาแทน ส่วนพิธีกรรมที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นในเมืองเงิน คือ พิธีสู่ขวัญช้าง แม้ชาวไทลื้อที่เลี้ยงช้างจะลดน้อยลงมากแล้ว แต่ยังมีการจัดพิธีกรรมทุกปี

● พิธีเรียกขวัญข้าว หรือเก็บขวัญข้าว

พิธีเรียกขวัญข้าว หรือเก็บขวัญข้าวประกอบพิธีภายหลังนำข้าวไปเก็บที่ยุ้งฉางเรียบร้อยแล้ว เมื่อก่อนได้เลี้ยงขวัญข้าวด้วยไก่ต้ม แต่ปัจจุบันชาวไทลื้อหลายครอบครัวไม่ใช้ยังข้าวแล้ว (เรือออกไปหมด) บางครัวเรือนก็จะเอาตาแหลวเลียบรวงข้าวและดอกไม้มาติดไว้ที่บริเวณพื้นที่เก็บกระสอบข้าวสารในเรือน บางครัวเรือนยกเลิกทำตาแหลวแต่ยังนำรวงข้าวมาไว้บนกระสอบข้าวสาร เพราะรวงข้าวที่เก็บเกี่ยวมาเป็นครั้งแรกในฤดูเก็บเกี่ยวนั้นชาวไทลื้อถือว่ามีความสำคัญอยู่

การเก็บขวัญข้าวส่วนใหญ่ผู้หญิงเป็นคนดำเนินการ เริ่มต้นด้วยการใช้มือซ้ายจับมัดข้าวใส่กระบุง มือขวาจับมัดเรียกว่า “กำ” พัดโบกเข้าไปในกระบุง 3 ครั้ง พร้อมกล่าวเชิญขวัญข้าว “มาเกิดขวัญข้าว มาอยู่ในยุ้งในฉาง ช้างจะเหยียบหัว วัวจะเหยียบเกล้า ให้มาอยู่ในยุ้งในฉาง” ในขณะที่ทำการเก็บขวัญข้าวก็จะเรียกขวัญข้าวเดินไปมา ทำพิธีวนไปเรื่อย ๆ รอบลานนวดข้าว ใช้สวิงตักขวัญข้าวและรวงข้าวที่ยังตกหล่นอยู่ในกระบุง ถ้าเรือนใดมียังข้าวก็จะนำกระบุงไปไว้ที่ที่สูงในยุ้งข้าว พร้อมกับพูดว่า “กินอย่าให้สิ้นเปลือง ให้มันคงเหมือนกับหินผา” แล้วเอาสวิงวางลงไว้ใกล้ ๆ (โครงการพิพิธภัณฑวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ล้านนา, 2551)

● การทานข้าวใหม่ หรือ การทานข้าวล้านนา

จะทำพิธีหลังการเก็บเกี่ยวข้าวมาไว้ในยุ้งฉาง (ในปัจจุบันชาวบ้านในเมืองเงินส่วนใหญ่จะเก็บข้าวไว้ในบ้าน) คือวันเพ็ญเดือน 12 หรือ ชาวไทลื้อเรียกว่า “เจียงเพ็ง” ในวันก่อนหนึ่งวันของวันทานข้าวใหม่ ชาวบ้านจะนำข้าวสารใหม่มาไว้ที่วิหาร โดยเอาบาตรคว่ำวางไว้บนกองข้าวสาร พร้อมการบูชาขวัญข้าวด้วยดอกไม้ธูปเทียน ซึ่งมีลักษณะเหมือนเทพเจ้าใส่ลั่นบาตร ในตอนเช้าของวันงาน ชาวบ้านจะนั่งข้าวเหนียวใหม่ไปทำบุญที่วัด พร้อมเครื่องบูชาอื่น ๆ เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน ข้าวต้มเพื่ออุทิศส่วนกุศลของการกินข้าวใหม่ไปยังผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว และเป็นการนำข้าวใหม่ไป

ถวายพระสงฆ์ด้วย นอกจากจะทำบุญให้พระสงฆ์ มีการบูชาข้าวเหนียว กล้วย ข้าวต้มและขนม ให้แก่หอเทศาและกุฏิบ้านที่อยู่นอกวิหาร หลังการสวดมนต์เสร็จเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านบางคนนำเครื่องบูชาและเสื้อผ้ามาลดเคราะห์สำหรับครอบครัวของตน ส่วนข้าวสารใหม่ที่ถวายให้แก่วัดนั้น จะขายให้โรงสีข้าวเพื่อนำรายได้มาใช้เป็นค่าบำรุงรักษาของวัด

● พิธีสู่ขวัญช้าง

ในอดีตหลังเสร็จสิ้นฤดูเก็บเกี่ยวและให้ช้างต่างข้าวไปขึ้นยุ้งข้าวแล้ว เจ้าของช้างจะจัดพิธีสู่ขวัญช้างทุกปีเพื่อระลึกถึงบุญคุณของสัตว์ที่ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เรา มีการเตรียมเครื่องเช่น ไหว้ได้แก่ เป็ด หมาก พลุ ข้าวตอกดอกไม้ กล้วย ข้าวเปลือก ข้าวสาร ข้าวเหนียว ขนม น้ำ นำช้างมาประดับประดาด้วยผ้าปกหัวช้าง (ผ้าหลบหัวช้าง) อย่างสวยงาม เริ่มต้นด้วยผูกค้ายสายสิญจน์ที่ใบหูทั้งสองข้างของช้าง แล้วเข้าสู่พิธีเชิษุคัมภีร์ (เนตรดาว แพทย์กุล, 2538)¹⁹ ในปัจจุบันถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ช้างในการขนถ่ายข้าวแล้ว ในหมู่บ้านบางแห่ง เช่น บ้านขอนแก่น ยังมีครอบครัวเลี้ยงช้างเพื่อนำช้างไปลากไม้ในป่า ยังมีการจัดพิธีสู่ขวัญช้างปีละครั้งเหมือนในอดีต จากการสัมภาษณ์ชาวไทลื้อที่เป็นควาญช้างที่บ้านขอนแก่นกล่าวว่าถ้าเป็นการสู่ขวัญช้างตัวผู้จะใช้เสื้อไทลื้อเมืองเงินของชายและผ้าด้อยใหม่ ถ้าเป็นช้างตัวเมียก็จะใช้เสื้อกับและผ้าซิ่นไทลื้อแบบเมืองเงินในการประกอบพิธีสู่ขวัญช้าง ส่วนผ้าปกหัวช้างนั้นขายให้แก่ค้าชาวไทยไปหมดแล้ว ไม่มีผืนใหม่ใช้ในพิธีกรรม ชาวไทลื้อเมืองเงินนับถือช้างเหมือนมนุษย์ เพราะช้างมีความหมายพิเศษ ซึ่งเห็นได้จากเนื้อหาตำนานเรื่องต้นกำเนิดการสร้างธาตุหมัดคำ มีช้างสีเงินเป็นตัวประกอบสำคัญในตำนาน อาจกล่าวได้ว่าช้างตัวนั้นในตำนานเป็นผู้ก่อตั้งเมืองเงินก็ว่าได้

2) พิธีกรรมทางศาสนา

จะแบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ พิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผีและพิธีกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนา

พิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผีนั้น ทางราชการออกคำสั่งห้ามประกอบพิธีเลี้ยงผีในปี พ.ศ. 2535 (ค.ศ. 1992) ปีที่ก่อตั้งเมืองเงิน แต่ก่อนหน้านั้นชาวเมืองเงินจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีเมืองผีบ้านและผีเรือน หรือผีบรรพบุรุษตามจารีตประเพณี โดยกำหนดจัดงานพิธีกรรมเมืองเลี้ยงผีเมืองชื่อเจ้าสีสองเมืองในเดือน 7 (เดือนพฤษภาคมตามปฏิทินสากล) จัดงานพิธีกรรมเมืองเลี้ยงผีเมืองชื่อผินางเม็ด (เจ้านางขันคำและเจ้านางสุธรรมมา) รวมถึงผีเจ้าหลวงช้างเผือก ในปัจจุบันยังแอบมีการ

¹⁹ เนตรดาว แพทย์กุล (2538) กล่าวว่าเมืองเงินมีช้างมากถึง 131 เชือกในปี พ.ศ. 2538 ราคาซื้อขายช้างสูงถึงเชือกละ 500 หมัน (1 หมันเท่ากับ 170-180 บาทในช่วงเวลานั้น) เกือบถึงแสนบาท ในปัจจุบัน ช้างเลี้ยงมีเพียง 39 เชือกในเมืองเงิน เพื่อรับจ้างลากไม้ในป่าตามฤดูกาลเฉพาะในหน้าแล้ง

ปฏิบัติอยู่บ้าง โดยเฉพาะผู้ที่สืบเชื้อสายตระกูลเจ้าเมืองก่อนเปลี่ยนระบอบการเมือง ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้สืบเชื้อสายเจ้าเมืองเก่าพบว่ายังมีการทำพิธีเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษที่เคยแต่งตั้งเป็นผีเมือง (ผีเจ้าหลวงช้างเผือก) ที่หอผีหรือผามผีอยู่ในบริเวณเรือนของเขาในช่วงปีใหม่ไทลื้อทุกปี เขากล่าวถึงการเลี้ยงผีบรรพบุรุษว่าสำหรับตัวเขาและครอบครัวเป็นสิ่งที่ละเลยไม่ได้ เพราะสืบทอดกันมาช้านานแม้ทางการจะห้ามก็ตาม นอกจากนั้นยังมีพิธีรักษาคนไข้โดยหมอผีอยู่ในหมู่บ้านหลายแห่งของชาวไทลื้อในเมืองเงิน

● การรักษาคนไข้โดยหมอผีหรือหมอจ้ำ

การรักษาคนไข้โดยหมอผีหรือหมอจ้ำนั้นยังปฏิบัติกันอยู่อย่างแพร่หลายในหมู่บ้านไทลื้อ ยกตัวอย่างเช่น การจัดพิธีจ้ำขวัญของเด็กหญิงอายุ 2 ขวบที่เป็นไข้ติดต่อกันมาหลายวัน ประกอบพิธีโดยแม่ยาย เพราะในหมู่บ้านไทลื้อละแวกนั้นในปัจจุบันไม่มีใครสืบทอดเป็นหมอจ้ำแล้ว²⁰ ในวันแรกของพิธีจ้ำขวัญ นำเสื้อกับและผ้าชิ้นเมืองเงินมาวางบนฝาก้วยเอิบ (ภาชนะจักสานด้วยไม้ไผ่หรือหวายสำหรับใส่เสื้อผ้าของชาวไท มีฝาปิดและหูหิ้วทั้งสองข้าง) พร้อมเอากล้วย อ้อย หมากและพลูวางไว้บนเสื้อกับผ้าชิ้น ในวันรุ่งขึ้นจะทำพิธีสู่ขวัญผูกข้อมือเด็กพร้อมทำพิธีเลี้ยงผี ใช้ข้าวสารและไข่ไก่ฟองหนึ่ง โดยนำข้าวสารจำนวนพอสมควร หรือบางคนบอกว่าใช้ข้าวสาร 32 คู่ เท่ากับจำนวนขวัญของมนุษย์ วางบนใบตองแล้วนำไข่มาตั้งอยู่บนข้าวสาร หยิบเม็ดข้าวสารจากใบตองขึ้นมานับเพื่อเสี่ยงทายว่าขวัญของผู้ป่วยกลับมาหรือไม่ หากหยิบได้จำนวนคู่แสดงว่าขวัญกลับมาแล้ว แต่หากหยิบได้จำนวนคี่แสดงว่าขวัญยังไม่มาจึงต้องเลี้ยงผีต่อไปจนกว่าขวัญของผู้ป่วยกลับมา

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาของชาวไทลื้อมีพิธีทานกรรม พิธีบวชพระและเณร บุญสงกรานต์ บุญเข้าพรรษา บุญกินสลาก และออกพรรษา ในงานเหล่านี้ยังมีพิธีส่งเคราะห์แทรกซ้อนด้วย

● พิธีทานกรรม

พิธีทานกรรมสามารถเรียกได้หลายอย่าง เช่น พิธีตั้งกรรมหลวง เทศน์มหาชาติ หรือทานกรรมเวสสันดร ชาวไทลื้อถือว่าเป็นการทำบุญขนาดใหญ่เพื่อสะสมบุญให้แก่ตนเองและแก่บรรพบุรุษหรือญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว มักจะทำพิธีกรรมในช่วงเดือน 4 ตามปฏิทินไทลื้อ หรือประมาณเดือนกุมภาพันธ์ การเตรียมสิ่งของเพื่อทานคนตายหรือครัวทาน จะประกอบด้วยเครื่องแต่งกาย เช่น ผ้าชิ้น เสื้อผ้าด้อย เครื่องนอน เช่น ผ้าเลื้อ (พูก) ผ้าหลบ (ผ้าปูที่นอน) ผ้าก๊อบ (ผ้าปูที่นอน) ผ้าห่ม หมอน และเครื่องอุปโภคบริโภค เช่น หม้อนึ่งข้าว ไหข้าว กระทะ ทิวี พัดลม รวมทั้งข้าวของที่เป็นผลผลิตจากเพื่อนบ้านและญาติมิตรนำมาทานให้คนตายเพื่อร่วมทำบุญ เช่น มะพร้าว

²⁰ ถ้าคนไข้เป็นผู้ใหญ่มีอายุเกิน 20 ปี จะต้องเชิญหมอจ้ำมาประกอบพิธีจากหมู่บ้านอื่น ๆ

พริก กระเทียม หรือ สนุ่ ยาสีพื้น ฯลฯ อาจมีการจำลองรูปสัตว์พาหนะและสัตว์ใช้งานเช่น ช้าง ม้า วัว ควาย โดยทำโครงด้วยไม้ไผ่แล้วเอาฝ้ายติดเป็นรูปร่างและติดเขาหรือติดกระดาดสีประดับ หรือบางคนติดใบยาสูบแห้งติดกับโครงไม้ไผ่แทนปุยฝ้าย

นอกจากนี้ ญาติพี่น้องต้องเตรียมเรือนทาน (ภาษาไทยลื้อเรียกว่า “เฮินทาน”) หรือบ้านจำลอง ส่วนใหญ่ทำด้วยไม้อัด ไม้ไผ่หรือไม้ชนิดอื่น ๆ แล้วแต่ฐานะของเจ้าภาพ เฮินทานนี้ เจ้าภาพจะช่วยกันสร้าง ตั้งไว้ในเขตวัด ส่วนชาวบ้านนางัว ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่อพยพมาจากเมืองของและเมืองเชียงตุงในประเทศพม่า มักจะสร้างเป็นรูปปราสาท เรียกว่าการทานปราสาท ใช้ไม้อัดทำเป็นเรือนข้างล่างและใช้ไม้ไผ่ทำโครงปราสาทติดตั้งบนเรือนไม้ ประดับด้วยผ้า กระดาดสีฉูดฉาด และดอกผึ้ง²¹ มีตุ๊กตาสองขาและผ้าจีวรแขวนไว้กับตัวปราสาท พร้อมมีต้นอ้อยมัดติดไว้กับเสาบันไดแล้วตั้งปราสาทไว้ในวิหาร ด้านในเรือนมีเครื่องนอน เช่น ผ้าเลื้อ ผ้าหอบที่เป็นผ้าทอไทลื้อ ส่วนหมอนและผ้าห่มนั้นบางครั้งอวดใช้ของไทยที่ซื้อมาจากตลาดชายแดน และมีของใช้ในบ้าน เช่น แก้วน้ำ กระติ๊กน้ำแข็ง แก้วน้ำ กระบุง ชุติกันหมาก (เครื่องเงิน) เสื้อผ้า ถ้วยชาม รัม รวมถึงมะพร้าวสุ่ม²²

ภาพที่ 3.3 พิธีทานธรรม ด้านซ้าย: เรือนทานที่เป็นรูปปราสาท ด้านขวา: การจำลองรูปสัตว์พาหนะและสัตว์ใช้งาน (ถ่ายภาพเมื่อเดือนมกราคม 2555 ณ บ้านนางัว เมืองเงิน)

²¹ ดอกผึ้งทำจากขี้ผึ้งไปต้มให้เปื่อย นำผลไม้ละกอและดิบสีกเป็นรูปดอกไม้ ติดค้ำไม้จุ่มลงในน้ำผึ้งแล้วจุ่มลงในน้ำเย็นทำเป็นรูปดอกไม้

²² เอาส่วนบนของผลมะพร้าวออกเล็กน้อย นำไม้ไผ่ที่เหลาปลายแหลมมาปักตรงมะพร้าว ส่วนปลายไม้ไผ่ที่ปักไว้มีลักษณะเป็นปุยและอ่อนโค้ง จะมีข้าวของต่าง ๆ มาผูกห้อย เช่น กระเทียม พริกแห้ง ผงซักฟอก สมุด ปากกา สนุ่ ฯลฯ

พิธีทานกรรมของปี พ.ศ. 2555 จัดขึ้นในวันขึ้น 6 ค่ำถึง 8 ค่ำของเดือน 4 ของไทลื้อ ตรงกับวันที่ 29-31 มกราคม การร่วมทำบุญที่เรียกว่า “ฮอมทาน” เริ่มตั้งแต่วันที่ 25 มกราคมหรือวันขึ้น 2 ค่ำ ต้องเตรียมข้าวตอก ดอกไม้ หมาก ยาสูบ เทียน 2 เล่ม ขนม ผ้าเหลืองหรือผ้าจีวร และเงิน ใส่ไว้ในขันเงินไปทานเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้คนที่เสียชีวิตในปีที่ผ่านมาของหมู่บ้านนั้น ๆ เจ้าภาพทานกรรมหรือदानเฮินนั้นต้อนรับแขกญาติพี่น้องที่มา “ฮอมทาน” เชิญกินหมากและอมเมี่ยง ซึ่งญาติพี่น้องบางคนมาจากต่างถิ่น เช่น เมืองไซยะบุรี เมืองเพียง เมืองหงสา เมืองเชียงฮ่อนในแขวงไซยะบุรีรวมทั้งเมืองน่าน (ประเทศไทย) หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และกรุงเทพฯ นอกจากนี้ การไปฮอมทานจะได้เห็นผ้าทอต่าง ๆ ที่เจ้าภาพจัดเตรียมไว้เป็นครวทานนำไปวัด เช่น ผ้าเสื้อ ผ้าหลบ ผ้าห่ม ผ้าก๊อบ หมอน เป็นต้น

ในคืนวันขึ้น 4 ค่ำ ก่อนที่จะแห่ครวทานเข้าวัดหนึ่งวัน ที่บ้านขนอนได้จัดงานขับลื้อในเรือนของเจ้าภาพทานกรรมตั้งแต่ 18.00 น. จนถึงเกือบเที่ยงคืน เชิญช่างขับจากบ้านขนอนและบ้านเพียงามาให้ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านฟังขับลื้อตามประเพณีของชาวไทลื้อ

ในวันขึ้น 5 ค่ำ ตรงกับวันที่ 28 มกราคม 2555 ที่บ้านขนอนได้แห่ครวทานเข้าวัดในช่วงเช้าเอาเครื่องครวทานรวมกันไว้ในเฮินทาน สิ่งของบางส่วนจะนำมารวมไว้ที่บริเวณเฮินทาน ซึ่งเจ้าภาพต้องจัดคนมานอนเฝ้าในตอนกลางคืน

ตั้งแต่เช้าวันรุ่งขึ้นมีการทำบุญตักบาตร เริ่มตั้งธรรมชาดก และการเทศน์ธรรมแล้วแต่เจ้าภาพหรือ “เก้าศรัทธา” จนวันที่ 3 เป็นการทานกรรมเป็นกายหน้าหรือการทานเพื่อสะสมบุญให้กับผู้ทานเอง ผู้เข้าร่วมจะมีมากกว่าทั้ง 2 วันที่ผ่านมา กระทำร่วมกันทั้งหมู่บ้าน โดยเริ่มตั้งแต่เช้ามืดในเวลาประมาณ 4.00 น. เทศนาธรรมเวสสันดรหรือเทศน์มหาชาติมีทั้งหมด 13 กัณฑ์ ซึ่งชาวไทลื้อเชื่อว่าการฟังธรรมเวสสันดรครบทั้ง 13 กัณฑ์เป็นการได้อานิสงส์สูง (พุ่มพวง อภิวงศ์, 2550: 114-115)

● งานบวชพระและบวชเณร

งานบวชเป็นประเพณีสำคัญสำหรับชาวไทลื้อโดยเฉพาะผู้เป็นแม่ที่จะให้ลูกชายบวชเป็นพระหรือเณรเป็นการทำบุญอันยิ่งใหญ่ในชีวิตของผู้หญิง ในวันก่อนที่จะเข้าพิธีบวชจะจัดพิธีสู่ขวัญที่บ้านเจ้าภาพหรือบ้านของญาติพี่น้อง จัดเตรียมสิ่งของที่ถวายวัดไว้บนชั้นวาง มีหมอนผา หมอนโกลน ผ้าเช็ดน่อง ผ้าเสื้อ (ฟูก) ผ้าหลบ (ผ้าปูที่นอน) ผ้าห่ม บาตร ถุงเป้ง (ถุงผ้าเพื่อใส่ของมีค่า) ชุคเกี้ยวหมาก ผ้าจีวร ดันดอก มะพร้าวสับ เป็นต้น ญาติพี่น้องจะช่วยกันจัดเตรียมอาหารและขนม เช่น ลาบดิบ แกงผักกูด ขนมปาด ข้าวแคบ ฯลฯ มีบายศรีตั้งกลางห้อง ให้ผู้ที่บวชนั่งบนผ้าเสื้อปูด้วยผ้าหลบ อาจารย์วัดจะทำพิธีสู่ขวัญแล้วผูกข้อมือให้นาค ต่อมาเชิญช่างขับมาขับลื้อกันในห้องจัดพิธีสู่ขวัญ

ที่บ้านนางัว เมืองเงินได้จัดงานบวชพระและเณรก่อนวันขึ้นปีใหม่ไทลื้อในวันที่ 30 มีนาคม 2555 เริ่มด้วยการทำบุญตักบาตร ทานข้าวเหนียวตั้งแต่เวลา 8.00 น. ต่อมาพระสงฆ์สวดมนต์ให้แนคไหว้พระและพระสงฆ์ พร้อมกล่าวคำสาบาน เปลี่ยนชุดห่มเหลือง ส่วนเณรหรือลูกแก้วจะถูกทดสอบสวดมนต์ทีละคน จากนั้นแห่ออกจากวิหารโดยนำพัด ฉัตร และบาตร เดินเข้าไปในอุโบสถที่อยู่กลางน้ำเพื่อถือศีล เวลาเข้าอุโบสถจะเอาบาตรมามัดด้านหลังของนาคนละหนึ่งอัน สวดมนต์และกราบไหว้พระในอุโบสถ เสร็จพิธีแล้วเดินกลับไปในวิหาร จากนั้นชาวบ้านจะทานข้าวเหนียว พระและเณรจะเดินออกมาด้านหน้าพระประธาน จุดเทียนสวดมนต์ อาจารย์วัดก็จะจุดเทียนสวดไหว้พระและเณร ครอบครัวของผู้บวชนำต้นดอกหรือมะพร้าวสุ้มที่ห้อยเงินและของใช้ต่าง ๆ มาถวายพระ ครอบครัวละ 5 ต้น สวดมนต์สุดท้าย เสร็จพิธีบวชในเวลาประมาณ 12.00 น

● บุญสงกรานต์ หรือปีใหม่

ชาวไทลื้อเมืองเงินมักจะเรียกบุญสงกรานต์ว่า “ปีใหม่อ่อน” เพราะนิยมใช้ผ้าไหมสีอ่อน (สีชมพู) มาพันหน้าอกเป็นสไบเฉียงในงานบุญปีใหม่นี้ ส่วนมากจะจัดงานเฉลิมฉลองในช่วงวันที่ 13-17 เมษายน ในคืนวันที่ 12 เมษายน ทางราชการจะจัดงานประกวดนางงามสงกรานต์ก่อน

วันแรกเริ่มสงกรานต์ เรียกว่า “วันสังขารล่อง” (วันที่ 13 เมษายน) ชาวไทลื้อนิยมเก็บกวาดบ้านเรือน ซักเสื้อผ้า ทำความสะอาดร่างกาย ชาวบ้านที่เมืองเงินมักจะจัดพิธีสังเคราะห์บ้าน แต่ละหมู่บ้านกำหนดสถานที่จัดพิธีตามกลุ่มในหมู่บ้าน เช่น ที่บ้านขอนมีการกำหนดสถานที่จัด 3 จุด นอกจากนั้นชาวบ้านจะช่วยกันทำขนมเหนียบที่จะใช้ในการทำบุญตักบาตร

วันที่ 2 เรียกว่า “วันเนา” (วันที่ 14 เมษายน) คือ วันที่ต้องระมัดระวังคำพูดมากที่สุด ให้พูดแต่สิ่งที่เป็นมงคล ชาวไทลื้อที่บ้านขอน เมืองเงินจะช่วยกันเตรียมอาหารที่จัดถวายวัดในวันที่ 15 เมษายน โดยร่วมเงินซื้อวัวเป็นจากชาวมุเพื่อทำเป็นลาบ ชื่นส้ม และห่อหนึ่ง จากนั้นเชิญแขกและญาติพี่น้องมาทานลาบกินในอาหารมื้อเช้าและมื้อเที่ยง ในช่วงบ่ายชาวบ้านรวมตัวกันในวิหารที่วัดบ้านขอน มีพระสงฆ์สวดมนต์ ช่วยกันทำความสะอาดน้ำสรงพระพุทธรูปพระประธานและพระพุทธรูปทุก ๆ องค์ครบถ้วน ส่วนน้ำที่สรงให้กับพระพุทธรูปนั้นจะนำกลับบ้านเพื่อประพรมให้ลูกหลานและภายในเขตบริเวณบ้านของตน ที่ด้านข้างวิหารมีการจัดสถานที่เพื่อบรรดน้ำคำหัวพระสงฆ์โดยใช้รางรดสรงน้ำที่มีรูปลักษณะเป็นนาคน ผู้ชายสูงวัยในหมู่บ้านจะช่วยกันก่อเจดีย์ทรายด้านหน้าวิหาร นำก้อนหินขนาดเล็กวางเรียงกันพร้อมเจาะรูไว้เป็นจุด ๆ ผู้เฒ่าอธิบายว่าก้อนหินนั้นแสดงถึงแก้วส่วนรูที่เจาะไว้นั้นแสดงถึงบ่อแก้ว เครื่องแต่งกายในวันเนา ผู้หญิงส่วนใหญ่จะขึ้นลาว มีเด็กนักเรียนบางคนใส่ชุดเมือง ตอนกลางคืนมีการขับล้อที่เรือนนายบ้าน

วันที่ 3 (วันที่ 15 เมษายน) คือ วันพญาวัน ตอนเวลาประมาณ 4.00 น. ชาวไทลื้อเข้าร่วมพิธีทานขันข้าว เริ่มต้นด้วยการสวดมนต์ ทานข้าวเหนียว ห่อหนึ่ง ขนมเหนียบ น้ำ กล้วย ส้ม และอาหาร

โดยเลือกสิ่งของที่ล่วงลับไปแล้วชอบรับประทาน เพื่อทำบุญอุทิศกุศลให้พ่อแม่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไป ชาวไทลื้อบ้านขอนผู้หนึ่งกล่าวว่า การทานห่อหนึ่งทั้งหมด 7 ห่อ แบ่ง 2 ห่อเพื่อบูชาให้ผีเรือนที่สถิตอยู่ที่เตาไฟ พร้อมขนมเหนียวและข้าวเหนียว สำหรับห่อหนึ่ง 5 ห่อจะทานให้พระพุทธรเจ้า พระธรรม แม่ธรณี เทวดา และปู่วัด ส่วนชิ้นส้ม 6 ห่อจะทานให้พระสงฆ์และผู้ล่วงลับไปแล้วโดยจัดใส่ในภาชนะข้าว

นอกจากนี้ชาวไทลื้อนิยมทานตุงก่อนถึงบุญปีใหม่ เพื่อบูชาให้दनภพหน้า เชื่อว่าเมื่อตายไปจะได้เกาะหางตุงไปขึ้นสวรรค์ นางแสงเป็นชาวบ้านขอน อายุ 47 ปี เขาเคยทานตุงสองครั้งแล้ว ครั้งที่ 1 ก่อนถึงอายุ 30 ปี ทานเป็นตุงผ้าที่ทอเอง และครั้งที่ 2 เมื่อปี พ.ศ. 2554 ทานเป็นตุงธนบัตร

สิ่งที่น่าสนใจคือ ในวันที่ 15 เมษายน ผู้ที่สืบเชื้อสายเจ้าเมืองเก่าไปบูชารูปเทียน ดอกไม้ น้ำ ข้าวเหนียวและขนมให้กับผีตระกูลที่เรียกว่า “เจ้าพญาหลวงช้างเผือก” ซึ่งเคยบูชาเป็นผีเมืองมาก่อนปี พ.ศ.2535 (ค.ศ. 1992) ปีที่ทางการห้ามเลี้ยงผีเมือง พร้อมไหว้ธูปของพ่อแม่ พ่อของเขาคเคยเป็นเจ้าเมืองจนถึงปี พ.ศ. 2529 (ค.ศ. 1986) ซึ่งถูกยิงเสียชีวิตจากทหารฝ่ายวังเปาในเรือนของตน

ในช่วงบ่ายวันที่ 15 เมษายน ทางกรของเมืองเงินจัดพิธีแข่งขันจู้บั้งไฟที่บ้านบิหมิ โดยเจ้าเมืองเป็นคนจู้บั้งไฟนัดแรก เลี้ยงข้าว เหล้าเบียร์ ดึงกลองอย่างสนุกสนานกัน ผู้ชายไทลื้อบางคนออกมาฟ้อนเซิง ส่วนหญิงสาวที่ต้อนรับแขกหลายคนนั่งขึ้นไทลื้อเมืองเงิน

ในวันที่ 16 เมษายน มีการจัดพิธีดำหัวผู้ใหญ่ เช่น ดำหัวนายบ้านของแต่ละหมู่บ้าน จัดบายศรีสู่ขวัญผูกข้อมือ ในช่วงเย็นถึงค่ำจะจัดการจับลื้อ มีช่างขับทั้งหญิงชาย อายุประมาณ 40-50 ปี แสดงให้เห็นถึงการสืบทอดวัฒนธรรมการจับลื้อถึงรุ่นวัยกลางคน แต่สำหรับรุ่นต่อจากนี้ไป ไม่นิยมเรียนรู้การจับลื้อ ซึ่งแตกต่างจากชาวไทลื้อสิบสองพันนา

ตอนเช้าวันที่ 17 เมษายน ประมาณ 5.00-6.00 น. ชาวไทลื้อบ้านขอนทำพิธีใส่ข้าวส่งเคราะห์ ชาวบ้านจากทุกครัวเรือนไปบูชาข้าวที่วัดเพื่อส่งเคราะห์เรือนสำหรับปีใหม่ โดยเอาใบมะเขือ ใบมะเกว้น ใบมะเดื่อป่อง มะพร้าวอ่อน หมาก พลุ และใบอ้อยมาจิกเป็นเสมาวางไว้บนใบตอง มีเทียน ดอกไม้ กลี้อ พริก และข้าวเหนียวมาใส่พร้อมกันแล้วนำไปใส่ในตะกร้าไปวัด

● บูชาข้าวหลักเคราะห์

บูชาข้าวหลักเคราะห์จัดเพื่อสะเดาะเคราะห์ไว้ล่วงหน้าให้แก่ตนเองและสมาชิกครอบครัว นิยมประกอบพิธีกันในเทศกาลปีใหม่ (สงกรานต์) เข้าพรรษา และออกพรรษา เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งครอบครัว โดยเชื่อว่าจะปราศจากเคราะห์และภัยอันตรายทั้งปวง

ยามเช้าตรู่ของวันที่ 30 ตุลาคม 2555 ตรงกับวันออกพรรษา ชาวไทลื้อของบ้านขอนทุกครัวเรือนร่วมพิธีทานข้าวลดเคราะห์ หรือบูชาข้าวหลักเคราะห์ สิ่งของที่ประกอบพิธี มีกระทงเล็กที่เรียกว่า “สะปอก” บรรจุใบมะเกว้น ใบมะเดื่อ ใบมะเขือ กล้วย อ้อย มะพร้าว มะเขือ พริก

เกลือ ขนมหินยบ เทียนไข พลุ ยาสูบ ข้าวหนึ่งป็นเป็นก้อน 7 ก้อน ประทีบสีสาย (ใช้ด้าย 7 เส้น รวมกันไว้แล้วชุบน้ำมันสำหรับจุดไฟขณะทำพิธี) และเสื้อผ้าของสมาชิกในครอบครัวทุกคน สำหรับครอบครัวที่ผู้วิจัยไปร่วมงาน เจ้าบ้านทำอาชีพเป็นความช่างจึงมีอุปกรณ์ในการเลี้ยงช้างที่เรียกว่าขอเปิดอยู่ในตะกร้าใส่เสื้อผ้า แสดงให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างความช่างกับช้าง เสมือนเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว การจัดเตรียมสิ่งของจะดำเนินการล่วงหน้า 1 วัน เรียกว่าวันดา เตรียมทำสะพานสำหรับใส่สิ่งของ 2 ใบและจัดหาสิ่งของที่จะใช้ประกอบพิธีให้พร้อม ส่วนเสื้อผ้าของสมาชิกในครอบครัวบรรจุใส่กระบุงหรือตะกร้าที่เตรียมไว้

การประกอบพิธีที่วัดบ้านขอนในวันออกพรรษา เริ่มต้นจากพิธีทานขันข้าวสำหรับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วในเวลาประมาณ 2.30 น. ที่ศาลาวัดหรือในกรณีของวัดบ้านขอนใช้สถานที่ว่างของกุฏิ โดยพระสงฆ์สวดมนต์เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ จากนั้นชาวบ้านจะทานจิ๋วในวิหารต่อ พร้อมถวายข้าวและขนมหินยบ เมื่อเสร็จพิธีกรรมแล้ว เริ่มประกอบพิธีทานลดเคราะห์ หรือบูชาข้าวหลีกเคราะห์ในวิหารต่อ โดยพระสงฆ์จะสวดมนต์รับศีล ต่อด้วยคำบูชาลดเคราะห์ ในขณะที่เดียวกันผู้เข้าร่วมจะจุดเทียนและจุดไฟเผาประทีบ เมื่อพระสงฆ์กล่าวคำบูชาลดเคราะห์จบแล้ว ผู้ประกอบพิธีก็จะคว่ำกระบุงหรือตะกร้าที่บรรจุเสื้อผ้ากลับด้านแล้วสลับ เพื่อเป็นการไล่เคราะห์ใส่ในสะพานเครื่องเช่นบูชา จากนั้นจะนำสะพานไปทิ้งไว้นอกวัด ผู้เข้าร่วมพิธีลดเคราะห์เป็นผู้หญิงที่อยู่ในวัยกลางและคนชราทั้งนั้น แสดงให้เห็นถึงความรักและความห่วงใยของแม่บ้านที่มีต่อสมาชิกในครอบครัว

3) พิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านของชีวิต (rite of passages)

พิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านของชีวิต (rite of passages) ของชาวไทลื้อมีพิธีออกเดือน งานแต่งงาน ขึ้นเรือนใหม่ และงานศพ

● งานแต่งงาน

พิธีแต่งงานของชาวไทลื้อที่เรียกว่า “กินแขกแต่งงาน” นั้น ในปัจจุบันไม่จัดเป็นพิธีแบบเดิมอีกแล้ว แต่จัดพิธีกรรมแบบชาวลาวทั่วไป เจ้าบ่าวเจ้าสาวจึงไม่นิยมใส่ชุดไทลื้อ เปลี่ยนมานุ่งแบบลาวหลวงพระบางหรือเวียงจันทน์ เจ้าสาวใส่ชุดไหมลาว เสื้อไหมลาว ห่มผ้าเบี่ยง ส่วนเจ้าบ่าวส่วนใหญ่นิยมใส่ชุดสีขาว

บางครอบครัวจะเช่าชุดจากร้าน ราคาประมาณชุดละ 500 บาท พร้อมบริการแต่งหน้าทำผม และถ่ายรูปคู่สมรส สำหรับหญิงที่อยู่ในช่วงอายุ 40 ปีขึ้นไป เคยใส่ชุดไทลื้อเมืองเงินในงานแต่งงาน เพราะสมัยประมาณ 20 ปีที่แล้วยังไม่มีชุดลาวมาขายในเขตเมืองเงิน ผู้หญิงไทลื้อต้อง

ทอผ้าตัดเย็บชุดแต่งงานเอง แต่สำหรับผู้หญิงที่มีอายุต่ำกว่า 30 ปีลงมา คือ คนที่แต่งงานเมื่อประมาณไม่เกิน 10 ปีก่อนส่วนใหญ่ใส่ชุดลาวในงานแต่งงาน

พิธีกินแขกแต่งงานมักจะจัดขึ้นหลังเทศกาลออกพรรษา คือ ช่วงเดือนเก็งหรือเดือนยี่ไทลื้อ (ราวเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคมเป็นต้นไป) นิยมจัดทำในเดือนคู่ และให้พระสงฆ์หรือผู้รู้ในหมู่บ้านเลือกหาเมื่อใดวันดีตามตำราให้เพื่อเป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาว ค่าใช้จ่ายในการจัดงานจะรับผิดชอบร่วมกันทั้งสองฝ่าย ส่วนที่นอนหมอนและมุ้ง ฝ่ายหญิงจะจัดหาหรือทำเองเตรียมไว้เมื่ออยู่ในวัด

พิธีกินดองที่บ้านนางัวที่จัดขึ้นในวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2555 เริ่มต้นประมาณ 10.30 น. มีการจัดขบวนแห่จากบ้านเจ้าบ่าวมาสู่บ้านเจ้าสาว เรียกว่า “แห่เขยไปสู่เรือนเจ้าสาว” โดยเจ้าบ่าวอุ้มขันบายศรีขนาดเล็กพร้อมมีด้นกล้วยเพื่อทำพิธีบายศรีที่บ้านเจ้าสาว พิธีนี้เรียกว่า “สู่ขวัญโอม” มีหมอพรสวดมนต์และให้คำอวยพรพร้อมผูกข้อมือ จากนั้นคล้องค้ายสาขสิญจน์รอบคอของคู่บ่าวสาวแล้วสวดมนต์ต่อ นำข้าวเหนียวมาบูชาแก่ขวัญตรงบายศรี เอน้ำมนต์มาใส่ในกรวยและประพรมบนบายศรี ให้คู่สมรสดื่มสุรา นำค้ายที่คล้องค้อมามัดแขนทั้งคู่โดยมัดติดกัน หลังจากนั้นญาติผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายมาผูกข้อมืออวยพรให้แก่คู่สมรส และผู้ร่วมงานอื่นนำเงินมามัดขวัญ เมื่อเสร็จพิธีประมาณเที่ยง เจ้าภาพจะเชิญแขกผู้ร่วมงานรับประทานอาหาร พร้อมเล่นดนตรี ร้องเพลง และร่ายกันอย่างสนุกสนาน

เครื่องแต่งกายของผู้ร่วมงานเป็นชุดลาวเป็นส่วนใหญ่ แต่ผู้หญิงสูงวัยบางคนนุ่งซิ่นเมืองเป็นจำนวนไม่มากนัก ส่วนผู้ชายบางคนรวมถึงผู้ที่เป็หมอพร ใช้ผ้าเช็ดเมืองเงินพาดบ่าเข้าร่วมพิธี

● ขึ้นเรือนใหม่

พิธีขึ้นเรือนใหม่ (ชาวไทลื้อออกเสียง “ขึ้นเฮินใหม่”) ในปัจจุบันนิยมนิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธี ชาวบ้านแก้วดอนอุ้นนิมนต์พระ 5 รูปมาเทศน์ธรรมในช่วงเช้า เชิญผู้เฒ่าผู้แก่มาร่วมพิธีเพื่อเอาฤกษ์เอาชัย ผู้เข้าร่วมพิธีนำเทียน ดอกไม้ และเงินใส่ถาดมาถวาย ผู้หญิงผู้เข้าร่วมพิธีส่วนใหญ่นุ่งซิ่นไหมลาว บางคนเอาผ้าเช็ดเมืองเงินมาพาดบ่าเป็นผ้าสไบ พิธีกรรมเริ่มด้วยจุดเทียนตรงบายศรี พระสงฆ์สวดมนต์ เทศนาและอวยพรให้เรือนหลังใหม่ให้เจ้าของเรือนมีแต่โชคลาภ ไม่ให้สิ่งชั่วร้ายเข้ามาในบ้าน จากนั้นพระสงฆ์โยนข้าวดิบ เหยี่ยวเงิน ลูกอมและเงินกิบให้กับผู้ร่วมพิธี พร้อมกล่าวว่า “ให้มีเงินโชคลาภตกลงมา” เอน้ำมนต์มาประพรมผู้เข้าร่วมพิธีและภายในเขตบริเวณงาน ต่อจากนั้นผู้เข้าร่วมพิธีจะตักบาตร นำข้าวเหนียว ขนม เงินและดอกไม้ใส่ในพานหรือบาตรที่วางไว้สำหรับพระสงฆ์ 5 รูป เจ้าภาพถวายภัตตาหาร มีลาบ แกงผักกูดเป็นอาหารหลัก หลังจากพระสงฆ์ฉันอาหารแล้ว ก็จะจัดเป็นพิธีบายศรี สู่ขวัญผูกข้อมือต่อไป

พิธีขึ้นเรือนใหม่ของบ้านพักหลังใหม่ที่บ้านน้ำเงิน เมืองเงินจัดขึ้นในวันที่ 3 มกราคม 2556 โดยเตรียมอาหาร 9 ชนิดจัดใส่ภาชนะข้าว มีลาบ แกงขนุน แกงผักกูด ก๋วยเตี๋ยว ข้าวต้มมัด ฯลฯ เจ้าของเรือนใส่ชุดไทลื้อ ทั้งเสื้อกับผ้าซิ่นเมืองเงิน สถานที่จัดพิธีอยู่ที่ระเบียงชั้นสองของบ้านพักหลังใหม่ ปูเสื่อและผ้าเสื่อ ผ้าหอบเพื่อให้พระสงฆ์นั่ง น้าบายศรี มีข้าวตอก ดอกไม้และเทียนที่จัดเตรียมไว้ พร้อมขันตั้งสำหรับอาจารย์วัดหรือหนาน ในเวลาราว 7.30 น. นิมนต์พระสงฆ์มา 9 รูป อาจารย์วัดเริ่มพิธีขึ้นเรือนใหม่ ตามด้วยพระสงฆ์สวดมนต์ อวยพรเรือนหลังใหม่ ให้เจ้าของเรือนมีโชคลาภ โยนเจริญเงิน ลูกอม ข้าวดิบและดอกไม้ จากนั้นสวดมนต์ จุดไฟเผาผ้าติดลงใส่ในขันเงิน นำค้ายสายสิญจน์ติดล้อมรอบอาคารทั้งหลังใหม่และหลังเก่า นำขันเงินมาประพรมน้ำมนต์ให้แก่ผู้ร่วมพิธี และภายในเขตบริเวณงาน ถวายข้าวเหนียวและอาหารแก่ญาติเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่พ่อแม่ บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว พร้อมถวายขันครูต่ออาจารย์วัด จากนั้นเจ้าภาพถวายภัตตาหารให้พระสงฆ์อันเสร็จพิธีชุดหนึ่ง

ภาพที่ 3.4 การนำขันตั้ง สิ่งของ และเครื่องนอนขึ้นเรือนใหม่ (ถ่ายภาพเมื่อเดือนมกราคม 2556 ณ บ้านน้ำเงิน เมืองเงิน)

หลังจากนั้น ญาติผู้ใหญ่ 5-6 คนทั้งหญิงชายและเจ้าของเรือน นำขันตั้ง เทียน พร้อมเครื่องนอน เช่น หมอน เสื่อ ฟูกที่นอน (3 อย่างแรกนี้เป็นสิ่งของที่สำเร็จรูปซื้อมาจากชายแดน) และผ้าหอบ (ผ้าทอที่เจ้าของเรือนเก็บไว้ใช้) ขึ้นไปไว้ในห้องนอน พร้อมจุดเทียนบนขันตั้งที่มีบายศรี ก๋วยเตี๋ยว มันแกว ส้ม ดอกไม้และเทียนเพื่อขออนุญาตเทวดาให้อยู่เรือนหลังนี้ต่อไป จากนั้นเจ้าภาพก็เลี้ยงอาหารแก่แขกผู้มาร่วมงาน

● ประเพณีการตาย

ประเพณีการทำศพของชาวไทลื้อในสมัยก่อนนิยมการฝัง ส่วนการเผาศพอาจมีบ้างเฉพาะศพพระหรือผู้สูงอายุเท่านั้น ปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นการเผาศพทุกกรณี แต่อาจมีข้อห้ามสำหรับศพตายท้องกลมหรือตายโหงต้องแยกเผาต่างหากและต้องริบจัดทำพิธีศพ ซึ่งผู้ศึกษาเคยเห็นการแห่ศพไปป่าช้ากรณีผู้ตายถูกยิงเสียชีวิตในบริเวณชายแดนระหว่างไทย-ลาว นอกจากนั้น ผู้ศึกษาได้เข้าร่วมสังเกตการณ์พิธีศพของชาวไทลื้อบ้านซอน มีรายละเอียดขั้นตอนดังนี้

เมื่อมีคนตาย ญาติพี่น้องจะอาบน้ำศพด้วยน้ำอุ่นแล้วแต่งตัวให้ใหม่ กรณีงานศพที่ผู้วิจัยได้สังเกตการณ์ที่บ้านซอน เมืองเงิน ผู้ตายเป็นอาจารย์วัด หรือ หนาน จึงให้ใส่เสื้อผ้าสีขาว ห่อด้วยผ้าห่มอีกชั้นหนึ่ง พร้อมปกหน้าด้วยผ้าขาวเรียกว่าผ้าปกหน้าพระเจ้า เป็นผ้าอาที่เคยนำไปถวายให้พระสงฆ์สวดมนต์แล้วเอากลับมาเพื่อเก็บไว้ใช้ในงานศพ โดยเฉพาะ จากนั้นให้คนตายนอนใกล้ ๆ กับเสานางในเรือนพร้อมวางดาบ 2 เล่มไว้ที่ข้างศพ เพื่อป้องกันวิญญาณร้ายมารบกวนศพ ในวันที่เสียชีวิต เจ้าบ้านจะนิมนต์พระมาสวดอุทิศส่วนกุศลให้คนตาย ส่วนชาวบ้านจะช่วยกันต่อโลงศพ (ชาวไทลื้อเรียกว่า “โบมผี”) แล้วบรรจุศพไว้ในโลง พาดผ้าห่มงานหรือผ้าห่มธรรมดามาปกโลงศพอีกครั้งหนึ่ง พร้อมนำสิ่งของต่าง ๆ ที่จะทานให้พระ เช่น กระดาดสา ผ้าอำ วิ มะพร้าว ชันเงิน ฯลฯ วางไว้บนโลง นอกจากนี้ทำสะดวกใส่รูปปั้นคนตายมาวางไว้ข้างโลงศพ เพื่อใช้ในการถอนผี ส่วนญาติพี่น้องฝ่ายหญิงจะเตรียมสิ่งของที่ใช้ในเรือนรวมถึงเสื้อผ้า เครื่องนอนของผู้ตาย เพื่อนำไปใส่ในเรือนจำลองที่จะทานในวันเผาศพ เรียกว่า “เฮินหอผ้า” อาจมีการจำลองรูปสัตว์พาหนะและสัตว์ใช้งานเช่น ช้าง ม้า วัว ควาย โดยทำโครงด้วยไม้ไผ่แล้วเอาปุ๋ยฝ้ายติดเป็นรูปร่าง

ภาพที่ 3.5 พิธีศพของชาวไทลื้อ ด้านซ้าย: โลงศพที่นำผ้าห่มมาใส่ (ถ่ายภาพเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2555 ณ บ้านเวียงแก้ว เมืองหงสา) ด้านขวา: เฮินหอผ้าที่กำลังจัดเตรียมเสื้อผ้าและสิ่งของมาใส่ (ถ่ายภาพเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2555 ณ บ้านซอน เมืองเงิน)

ในตอนเช้าวันรุ่งขึ้น ชาวบ้านจะช่วยกันต่อไม้ไผ่เพื่อทำ “เฮินหอผ้า” และโครงหาบโรงศพ ประดับด้วยกระดาษสีต่าง ๆ ตัดเป็นรูปดอกไม้และพวงมาลัย ผู้หญิงจะช่วยกันทำต้นดอก ทำอาหาร และขนมเพื่อเลี้ยงแขกผู้มาร่วมพิธี ผู้ร่วมงานจะทยอยเข้ามาไหว้ศพ ทานข้าวสาร รูปเทียนและ ดอกไม้ แสดงความไว้อาลัยกับญาติพี่น้องของผู้ตาย ญาติพี่น้องฝ่ายหญิงจะทำเสียงร้องไห้อย่าง เสียอกเสียใจ เวลาประมาณ 13.00 น. จะเริ่มพิธีศพให้ผู้ร่วมงานนำห่อข้าวที่เตรียมไว้ใส่ในถุงห่อ ข้าว 2 ถุง ห้อยไว้ที่เสนางอยู่ด้านบนของผู้ตาย ถุงละ 1 ห่อ จากนั้นนิมนต์พระมาสวดมนต์หน้า โรงศพเพื่อถอนผีไล่ในสวด ผู้ชายหลายคนรวมถึงผู้ที่เป้น “เขยหาม” จะตะโกนไล่ผีออกจากร่าง ผู้ตาย จากนั้นเขยหามจะหามโรงศพออกจากบ้าน ขณะที่หามโรงศพออกจากเรือนจะมีพิธีตัดหมาก เพื่อตัดความสัมพันธ์ระหว่างสามี (ผู้ตาย) กับภรรยาให้อยู่คนละโลกกัน จะได้ไม่ให้ผีผู้ตาย ย้อนกลับมาที่บ้าน หลังจากนั้น อาจารย์วัดจะล้างพื้นที่ที่วางศพไว้ด้วยน้ำส้มป่อย แล้วโรยหิน ประพรมน้ำส้มป่อย เมื่อเอาโรงศพตั้งไว้ในโครงหาบโรงศพ พร้อมนำถุงห่อข้าววางไว้บนโรงศพ แล้ว อาจารย์วัดจะดำเนินพิธีส่งวิญญาณผู้ตาย ให้พระสงฆ์ 7 รูปสวดมนต์ ในขณะที่นั้นมีชาวบ้าน ผู้ชายวัยหนุ่มและวัยกลางคนบางส่วนเล่นไฟกันอย่างมีเสียงคึกคักตลอดเวลาเพื่อไม่ให้เกิด บรรยากาศโศกเศร้าเกินไป ต่อจากนั้นญาติพี่น้องและชาวบ้านจะนำดอกไม้รูปเทียนที่ใส่ในกรวยมา วางบนโรงศพเพื่อขอสุมาคารวะผู้ตายก่อนนำศพไปเผาที่ป่าช้า

การนำศพไปป่าช้าใช้เขยหาม 4 คน นำด้วยพระสงฆ์ 7 รูปพร้อมจูงด้วยสายสิญจน์ที่ผูกมัด ไว้กับนิ้วเท้าทั้ง 2 ข้างของผู้ตาย เดินตามด้วยญาติพี่น้องและชาวบ้าน เวลาเดินขบวนไปที่ป่าช้า ทุกคนต้องเดินเร็ว ๆ พร้อมถือสวด “เฮินหอผ้า” ตัวจำลองม้า ช้าง และควาย บางคนถือดาบ ผ้าขาว ตุงสองหาง กระบอกไม้ไผ่และไม้หีบผ้าขาว²³ เมื่อไปถึงป่าช้า นำผ้าขาวหรือผ้าบังสุกุลมา ไว้บนพื้นที่ตั้งโรงศพ พระสงฆ์จะสวดมนต์เพื่อทานผ้าขาว กรวดน้ำหยาดผิอยู่ในกระบอกไม้ไผ่ผู้ ผ้าขาว จากนั้นหีบผ้าขาวขึ้นโดยใช้ไม้หีบ เมื่อทำพิธีเสร็จแล้ว เปิดฝาโรงศพ เอาไม้ที่ยึดติดไว้ทั้ง 4 ด้านออก ญาติพี่น้องอำลาครั้งสุดท้ายแล้วนำโรงศพยกขึ้นไว้บนแท่นเผาศพ เเทนน้ำมันที่ร่างศพ ในขณะที่พระสงฆ์สวด ญาติพี่น้องจะจุดรูปเทียนแล้วนำไปวางไว้ที่ศพพร้อมจุดไฟเผา หลังจากนั้น ผู้ที่มาป่าช้าเรียงแถวเดินกลับ มีคนประพรมน้ำมันให้ทีละคน เวลาเดินกลับจะห้ามเหลียวกลับ ต้องเดินเลาะในนาเพื่อที่จะไปล้างล้างชั่วร้ายออกจากร่างกายในลำน้ำห้วยโดยใช้น้ำส้มป่อยล้างหน้า ล้างตาก่อนที่จะไปถึงเขตบริเวณใกล้บ้านเรือน

²³ ไม้หีบจะใช้เพื่อเขี่ยผ้าแล้วหีบใส่ถุงข่าน

ภาพที่ 3.6 พระสงฆ์กำลังสวดมนต์เพื่อทานผ้าขาวที่ป่าช้า (ถ่ายภาพเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2555 ณ บ้านซอน เมืองเงิน)

หลังจากกลับมาจากป่าช้า อาจารย์วัดจะทำพิธีสู่ขวัญให้ผู้ที่ไม่ไปป่าช้ามา เครื่องบูชาเป็นข้าวเหนียว กล้วย และหมากวางไว้บนใบตอง ผู้เฒ่าผู้แก่ผูกข้อมือให้ทุกคน ด้ายที่ผูกให้กันต้องเอาออกทันทีเมื่อเสร็จพิธี แล้วนำไปไว้กับเครื่องเช่นไหไว้ยวบในใบตองเหมือนเดิม จากนั้นนำไปไว้ข้างหม้อหนึ่งของเตาไฟ ซึ่งชาวไทลื้อถือว่าเป็นสถานที่สถิตของผีเรือนหรือ “ผีปู่ย่าด้า”²⁴ ทั้งนี้เพื่อให้ผีเรือนคุ้มครองสมาชิกครอบครัวจากสิ่งชั่วร้าย

ต่อจากนั้นจะดำเนินพิธีทานเรือน (หรือ “ตานเฮิน” ในภาษาไทลื้อ) เพื่อให้สิ่งชั่วร้ายออกจากบ้านศพ ชาวบ้านจะทยอยมาใส่ดอกไม้ธูปเทียนในจานที่วางไว้บริเวณพื้นที่ที่วางโลงศพไว้ก่อนหน้านี้ ใส่ข้าวเหนียวในถาดที่เจ้าบ้านเตรียมไว้ พร้อมห่อหนึ่ง กล้วยและขนม เพื่อทานให้คนตายกินคืออยู่ที่ในภพหน้า นิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ และให้พระสงฆ์สวดคาถาแหหลวง ผูกด้ายสายสิญจน์ไว้กับต้นกล้วยและต้นอ้อยใส่ผ้าเหลืองหรือผ้าจีวรแล้วตั้งไว้ที่บริเวณวางโลงศพ พระสงฆ์จะจุดเทียน 3 ขาลงใส่ในน้ำส้มป่อย ส่วนหนึ่งของน้ำมนต์จะประพรมใส่ลูกหินและทรายที่เตรียมไว้เพื่อนำไปโรยบนดินที่จุดต่าง ๆ ในหมู่บ้าน น้ำมนต์อีกส่วนหนึ่งก็จะประพรมให้ญาติพี่น้องและชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธี ส่วนคาถาแหหลวงที่พระสงฆ์สวดไว้นั้นจะแขวนไว้บนประตูเรือน พร้อมด้ายสายสิญจน์ เมื่อเขยหมและผู้ช่วยหมโลงศพกลับจากป่าช้าก็จะทำพิธีสู่ขวัญเขยหม เนื่องจากพวกเขาต้องอยู่ที่ป่าช้าจนกว่าร่างศพจะไหม้จนหมด เพื่อตรวจสอบความเรียบร้อยของการเผาศพและเพื่อความปลอดภัย ในเวลาค่ำของวันรุ่งขึ้นจะดำเนินพิธีสู่ขวัญให้ญาติพี่น้องและชาวบ้านอีกครั้งหนึ่งเป็นอันแล้วเสร็จพิธีทั้งหมด

²⁴ พุ่มพวง อภินันท์ (2550: 52) อธิบายว่า “ผีหม้อหนึ่ง” คือ ผีประจำอยู่ในหม้อหนึ่ง มักจะเรียกว่า “ย่าหม้อหนึ่ง” สามารถปกป้องคุ้มครองลูกหลานในครอบครัวได้

3.4 ประวัติความเป็นมาของเมืองเงินและรัฐอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

เนื่องจากที่ตั้งของเมืองเงินอยู่ในบริเวณชายแดนของประเทศไทยและประเทศสปป.ลาวในปัจจุบัน การศึกษาทางประวัติศาสตร์ของเมืองเงินจึงไม่ค่อยปรากฏในข้อมูลแห่งชาติของทั้งสองประเทศ ดังนั้นต้องอาศัยข้อมูลท้องถิ่น และต้องพิจารณาจากหลักฐาน แหล่งข้อมูลของแต่ละยุคสมัยตามขอบเขตอิทธิพลของรัฐอื่น ๆ ที่เมืองเงินส่งผลกระทบการอยู่ในสมัยนั้น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เมืองเงินขึ้นกับเมืองน่านตั้งแต่ยุคแคว่นแคว้น-นครรัฐ ก่อนกำเนิดอาณาจักรล้านนาและล้านช้างในเวลาต่อมา อีกทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในเขตนี้ได้มีการอพยพและการตั้งถิ่นฐานอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ก่อนสมัยราชวงศ์มังรายของล้านนาเรื่อยมาจนถึงสมัยราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน เป็นการอพยพย้ายถิ่นฐานอย่างเสรี เนื่องจากแต่ละรัฐไม่มีพรมแดนทางการเมืองที่แน่นอนและไม่มีการแบ่งแยกชาติพันธุ์อย่างชัดเจน

1) ยุคแคว่นแคว่น-นครรัฐ ก่อนกำเนิดอาณาจักรล้านนาและล้านช้าง

เมืองเงินก่อนพุทธศตวรรษที่ 18 สันนิษฐานว่ามีชุมชนของกลุ่มชนพูดภาษาตระกูลมอญ-เขมรอาศัยอยู่ เหมือนดินแดนที่อยู่ใกล้เคียงกัน ดังเช่น เมืองชวา หรือเมืองเซาของชาวขมอยู่ในแขวงหลวงพระบางที่ก่อตั้งรัฐของตนเองในราวพุทธศตวรรษที่ 16 ก่อนที่ชาวลาวจะก่อตั้งอาณาจักรล้านช้าง (นิพัทธเวช สืบแสง, 2539: 1; Simana, 2005: 179-180)

หลักฐานจาก “พื้นเมืองน่าน”²⁵ ได้กล่าวถึงปฐมกษัตริย์ราชวงศ์ลาวหรือพญากาครองเมืองอย่าง ซึ่งอยู่ในที่ราบลุ่มน้ำยาง ลำน้ำสาขาของแม่น้ำน่านในเขตบ้านป่าตอง หมู่ 3 ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว²⁶ พญากาได้นำไพร่พลจำนวน 220 คน อพยพจากเมืองเงินยาง²⁷ เมื่อปี ค.ศ. 1277 (พ.ศ. 1820) ต่อมาชาวเชียงแสนและสิบสองพันนาอพยพมาอยู่ด้วยแล้วขยายออกไปตั้งหมู่บ้านใหม่ ในชุมชนใหม่แห่งนี้ได้สร้างระบบเหมืองฝายขึ้นเพื่อขยายที่ทำกิน จากนั้นมีการสร้างบ้านเมืองของราชวงศ์ภูคา ดำเนินมาแล้วว่า ฤทธิพระยาเถรแต่งตั้งคอยดื้อคอยยาวได้ทำทำเลและสร้างเมืองให้พระโอรสสององค์ของพญานาคซึ่งพญากาได้รับเป็นลูก คือ ขุนนุ่นและขุนฟอง ให้ขุนนุ่นข้ามแม่น้ำ

²⁵ พื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด ประกอบด้วย ตำนานพระธาตุแช่แห้ง (ตำนานฝ่ายวัด) พื้นเมืองน่าน (ตำนานฝ่ายเมือง) และตำนานปักษีกล้านนา (ตำนานฝ่ายเมือง) ที่มีลักษณะคัดลอกตำนานเบ็ดเตล็ดหลายเรื่องปะปนกัน

²⁶ หลักฐานบางฉบับอ้างว่า เมืองยางน่าจะอยู่ในบริเวณด้านใต้ของน้ำยาง ใกล้กับคอยภูคา ในเขตบ้านเสี้ยว หมู่ที่ 7 ตำบลยม อำเภอท่าวังผา เพราะมีหลักฐานทางโบราณคดีร่องรอยของคูน้ำคันดินและซากกำแพงเมืองซ้อนกันอยู่

²⁷ เมืองเงินยางก่อตั้งด้วยราชวงศ์ลาวหรือลวจังกราช ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของพญามังราย อยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกก สันนิษฐานว่าเริ่มต้นราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 (ราวต้นถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 11-12)

โงงไปปกครองหลวงพระบาง ให้ขุนฟองปกครองเมืองบัว มีลักษณะเป็นบ้านพี่เมืองน้องกัน สะท้อนความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดในระบบเครือญาติของรัฐสมัยโบราณ (รัตนพร เสรษฐกุล, 2538: 14-16, สรัสวดี อ๋องสกุล, 2552: 106-107)

เมื่อพิจารณาสถานที่ตั้งและลักษณะการก่อตั้งเมืองสองแห่งนี้แล้ว พื้นที่บริเวณที่ตั้งเมืองเงินในปัจจุบัน ซึ่งอยู่บนเส้นทางระหว่างเมืองหลวงพระบางและเมืองบัว ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะอยู่ในเขตอิทธิพลของราชวงศ์สุโขทัยในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ต่อกับต้นพุทธศตวรรษที่ 19 แม้ยังไม่ทราบแน่ชัดว่าสมัยนั้นเริ่มมีการตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อในพื้นที่บริเวณเมืองเงินหรือไม่

อย่างไรก็ตาม ในพื้นที่บริเวณเมืองยางและเมืองบัวมีการอพยพและการตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องกัน แต่ไม่ได้สร้างชุมชนขนาดใหญ่ เป็นเพียงเมืองขนาดเล็กที่มีอำนาจปกครองไม่กว้างขวาง เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านพื้นที่ทำการเกษตรซึ่งเป็นที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขา ต่อมา มีการตั้งชุมชนชาวไทลื้อที่อพยพมาจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเป็นจำนวนมากและต่อเนื่องกัน โดยมีการโยกย้ายตั้งถิ่นฐานใหม่ด้วยสาเหตุต่าง ๆ เช่น การหนีภัยสงครามหรือภัยธรรมชาติ กลายเป็นเมืองร้าง จากนั้นมีการตั้งถิ่นฐานใหม่สลับกันไป จนไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ใดโดยเฉพาะ (รัตนพร เสรษฐกุล, 2538: 14-17)

2) สมัยอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรล้านนา พ.ศ. 1839-2100 (ค.ศ.1296-1558)

อาณาจักรล้านนาก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1839 (ค.ศ.1296) มีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักร จากนั้นรวบรวมแคว้น-นครรัฐไว้ด้วยกันเป็นรัฐใหม่ มีลักษณะการรวมตัวเป็นแบบหลวม ๆ คือศูนย์กลางอำนาจแผ่อิทธิพลออกไปสู่เมืองบริวารด้วยการเมืองการปกครองในระบบเครือญาติ สร้างความเชื่อในพระพุทธรูปศานนิกายลัทธิวชิรญาณร่วมกัน และมีผลประโยชน์ทางการค้าระหว่างประเทศ นอกจากอาณาจักรล้านนาแล้ว ยังมีรัฐใหม่ที่มีพื้นฐานการเมืองการปกครองเหมือนกันเกิดขึ้น คือ อาณาจักรล้านช้าง สุโขทัย และอยุธยา โดยกลุ่มชาติพันธุ์ไทเป็นผู้ครองเมืองและกษัตริย์ของอาณาจักร อาณาจักรล้านนามีสภาพรัฐเป็นรัฐในหุบเขา ซึ่งมีข้อจำกัดในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของอาณาจักร ในที่สุดอาณาจักรล้านนาจึงล่มสลายลงใน พ.ศ. 2101 (ค.ศ.1558) ตกเป็นเมืองชายขอบของพม่าและสยามสืบต่อมา

เมืองน่านเป็นเมืองประเทศราชของอาณาจักรล้านนาตั้งแต่ พ.ศ. 1992 (ค.ศ.1449) เป็นเมืองที่อยู่ชายขอบของอาณาจักร โดยแต่งตั้งเจ้าเมืองปกครองด้วยตนเองตามประเพณีท้องถิ่น และสามารถสืบทอดตำแหน่งเจ้าเมืองตามสายสกุลวงศ์ได้ แต่เจ้าเมืองประเทศราชต้องส่งบรรณาการมาให้เมืองราชธานีเพื่อแสดงความจงรักภักดี ฐานะของประเทศราชเหล่านี้ขึ้นอยู่กับนโยบายหรือความ

เข้มแข็งอำนาจของกษัตริย์ เมื่อเชียงใหม่อ่อนแอ เมืองประเทศราชอาจตั้งตัวเป็นรัฐอิสระ หรือไป
 ขึ้นกับศูนย์อำนาจอื่นที่มีความเข้มแข็งอยู่ในขณะนั้นก็ได้

ในสมัยนี้เมืองเงินซึ่งตั้งอยู่ฝั่งขวาแม่น้ำโขงอยู่ภายใต้การปกครองของเมืองน่านและ
 อิทธิพลของอาณาจักรล้านนา ดังที่สรัสวดี อ๋องสกุลกล่าวว่าอาณาจักรล้านนาจรดแม่น้ำโขงฝั่งขวา
 ติดกับหลวงพระบางที่ตั้งอยู่ริมน้ำโขงฝั่งซ้ายตามตำนานพื้นเมืองน่าน มีความสัมพันธ์ระหว่างเมือง
 น่านและหลวงพระบางหรือเชียงทองเป็นบ้านพี่เมืองน้องกัน

3) สมัยพม่าปกครองล้านนา พ.ศ. 2101-2317 (ค.ศ. 1558-1774)

พม่าปกครองล้านนาเป็นเวลากว่า 200 ปี สรัสวดี อ๋องสกุล (2552: 255-257) อธิบายถึง
 ลักษณะทางการเมืองในสมัยนั้นว่า ได้เกิดเป็นระบบการเมืองแบบแว่นแคว้นอีกครั้งหนึ่ง และแต่ละ
 เมืองแยกตัวจากอำนาจศูนย์กลาง มีฐานะเป็นรัฐอิสระเกิดเป็นกลุ่มการเมืองท้องถิ่น พม่าไม่อาจ
 ปกครองดินแดนล้านนาทั้งหมดได้ แต่เมื่อใดที่พม่าไม่มีปัญหาทางการเมืองภายในแล้วจึงยก
 กองทัพมาจัดการปราบปรามรัฐอิสระเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม ในระหว่าง พ.ศ. 2207-2317 (ค.ศ. 1664-
 1774) พม่าเปลี่ยนลักษณะการปกครองโดยเข้ามาแทรกแซงกิจการในท้องถิ่นมากขึ้นและใช้อำนาจ
 ชุกริดเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากชาวพื้นเมืองจนได้รับความเดือดร้อนกันทั่วไป ความบีบคั้นจากการ
 ปกครองเหล่านี้ทำให้ผู้นำชาวล้านนาหันมาสมาคมกับศัตรูต่อสยาม และร่วมกันขับไล่พม่าออกจาก
 เชียงใหม่ได้สำเร็จใน พ.ศ. 2317 (ค.ศ. 1774)

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของเมืองเงินในสมัยพม่าปกครอง มีศิลาจารึกวัดศรีบุญยืนสร้าง
 ขึ้นในปี พ.ศ. 2359 (ค.ศ. 1816) และศิลาจารึกพระพุทธรูปที่ขุดค้นได้จากธาตุเก่าที่บ้านน้ำเงินในปี
 พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) ซึ่งสำนักงานการท่องเที่ยวเขตเมืองเงิน กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม
 ได้จัดทำเอกสารสำเนาประวัติศาสตร์เมืองเงินจากศิลาจารึกดังกล่าว มีเนื้อหาโดยย่อดังนี้

เมืองเงิน หรือเมืองกุฎสาวดี เคยตกอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองพม่าตั้งแต่ต้นพุทธ
 ศตวรรษที่ 22 (ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16) ตั้งแต่นั้นมา ชาวพม่าได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย สร้าง
 วัดวาอาราม ซึ่งมีการค้นพบซากวัดร้างและวัตถุโบราณ เช่น ในปี พ.ศ. 2550 ได้พบซากวัดร้างที่
 หัวทุ่งขาม และพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์²⁸ นอกจากนี้ ยังมีพระธาตุอีกองค์หนึ่งที่ชาวเมืองเงิน
 เรียกว่า พระธาตุหมัดคำ ปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนบ้านแก้วดอนอุ้น มีตำนานประวัติความเป็นมา
 เป็นมาที่เล่าสืบทอดมาดังนี้

²⁸ พระพุทธรูปองค์นี้มีน้ำหนัก 1 กิโลกรัม ความสูง 15 เซนติเมตร ความกว้างหน้าตัด 10.5 เซนติเมตร ปัจจุบัน
 ประดิษฐานอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเขาสงขลา

“ในปี พ.ศ. 2139 (ค.ศ. 1576) ชาวพม่าและชาวไทจีนที่อาศัยอยู่ในบริเวณหัวทุ่งขาม ได้พบเห็นช้างเผือกเชือกหนึ่ง มีผิวหนังสีเงินคล้ายเงินหมัน เดินเลาะตามแควแม่น้ำสายหนึ่งล่องลงมา ชาวพม่ารู้สึกประหลาดใจ ไม่เคยเห็นช้างเผือกสีเช่นนี้ จึงพากันติดตามช้างเชือกนี้ไปจนถึงแม่น้ำอีกสายหนึ่ง เมื่อไปถึงประมาณหนึ่งพันวา ช้างเชือกนี้แวะเข้าป่าทางซ้ายมือแล้วเดินเข้าไปในถ้ำ ทันใดนั้นดินที่อยู่บนปากถ้ำก็ถล่มลงมาปิดรูถ้ำอย่างมหัศจรรย์ ชาวพม่าที่เห็นเหตุการณ์นี้ตื่นตกตื่นใจเลยพากันกลับบ้านไปแจ้งให้ชาวบ้านรับทราบ หลังจากนั้น พวกชาวพม่าพากันขุดค้นหาช้างดังกล่าวที่บริเวณถ้ำ แต่ไม่พบตัวช้าง มีแต่ตัวหมัดสีทองจำนวนมากพากันออกมา พวกหมัดทั้งหลายเติบโตขึ้นเท่าตัวคนแต่ไม่กัดคน เมื่อไม่มีใครอยู่ในบริเวณนั้นตัวหมัดจะหายไป ภายหลังชาวพม่าระดมเกณฑ์แรงงาน ไปก่อสร้างพระธาตุเจดีย์ขึ้นครอบปากถ้ำดังกล่าว ตั้งแต่นั้นมา ลำน้ำห้วยที่ช้างเดินเลาะนั้น ได้เรียกว่า “น้ำเงิน” ส่วนห้วยที่ช้างเดินเลาะ ไปอีกสายหนึ่งเรียกว่า “น้ำยาง” (“ยาง” เป็นภาษาลาว หมายถึง “ดิน”) นาน ๆ เข้าได้เปลี่ยนแปลงเป็น “น้ำยาง” ตามชื่อแม่น้ำในปัจจุบัน ส่วนสถานที่ที่ชาวพม่าขุดค้นตัวช้างเรียกว่า “ห้วยขุดเงิน” พระธาตุที่สร้างครอบปากถ้ำนั้นเรียกว่า “พระธาตุหมัดคำ””

(สำนักงานการท่องเที่ยวเขตเมืองเงิน กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม, 2012)

ตำนานดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่า เมืองเงินในสมัยนั้นมีแร่ธาตุอุดมสมบูรณ์ กลายเป็นเรื่องเล่าเป็นตัวช้างสีเงินที่ถูกทักบมได้ดิน สอดคล้องกับข้อมูลที่รัตนพร เศรษฐกุล (2538: 23) กล่าวถึงเมืองเงินว่า

“เป็นเมืองที่มีแร่เงินและตะกั่วอยู่แถบภูเขา นอกจากนี้ที่สำคัญยังเป็นจุดผ่านของเส้นทางการค้าเกลือ เป็นบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานของชาวลื้อจากสิบสองปันนา ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เป็นช่องทางของการอพยพและตั้งถิ่นฐาน เพราะระยะทางไม่ไกลสามารถเดินทางเข้าสู่น่านได้สะดวก”

สมัยสร้างบ้านแปงเมืองของเมืองเงิน

บรรพบุรุษของชาวเมืองเงินมีต้นกำเนิดมาจากหลายแห่ง อาทิ เมืองยอง เมืองหลวง เมืองหลวงน้ำทาเป็นต้น มีตำนานและคำบอกเล่าเรื่องความเป็นมาของเมืองเงินและหมู่บ้านต่าง ๆ ในเมืองเงินหลายฉบับ ซึ่งบางฉบับมีความขัดแย้งกันในเรื่องเวลาและเนื้อหารายละเอียด ผู้ศึกษาไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าฉบับใดเป็นความจริงทางประวัติศาสตร์ ดังนั้น ขออธิบายความเป็นมาของเมืองเงินตามฉบับล่าสุดที่จัดทำโดยสำนักงานการท่องเที่ยวเขตเมืองเงิน กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม ปี พ.ศ. 2555 (พ.ศ. 2012) เป็นหลัก แต่ถ้ามีข้อมูลบางส่วนที่แตกต่างกัน จะอ้างอิงและอธิบายถึงส่วนที่ต่างกับฉบับล่าสุด

จากข้อมูลฉบับล่าสุดนั้นกล่าวว่า บรรพบุรุษของชาวเมืองเงินมาจากหลวงน้ำทา โดยไม่ระบุกลุ่มชาติพันธุ์²⁹ แต่ส่วนใหญ่น่าจะเป็นชาวไทลื้อเพราะกล่าวถึงการใช้ปฏิทินไทลื้อ

ในระหว่างปี พ.ศ. 2245 ถึง พ.ศ. 2257 (ค.ศ. 1702-1714) ที่เมืองหลวงน้ำทาได้เกิดน้ำท่วมทุกปี เป็นเหตุทำให้ประชาชนได้รับผลกระทบอันใหญ่หลวง ขณะนั้นเมืองหลวงน้ำทามีผู้ปกครองสององค์คือเจ้านางขันคำและเจ้านางสุธรรมมา เมื่อพระนางทั้งสองเห็นประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากเหตุการณ์น้ำท่วม จึงได้ขึ้นเรือไปทอพระเนตรความเสียหายของหมู่บ้านต่าง ๆ จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดก็คือ เรือที่พระนางทั้งสองนั่งถูกระแสน้ำพัดพาอย่างรุนแรง มีขอนไม้ไผ่ท่อนใหญ่ลงมาทับไล่เรือ จึงทำให้เรือจมลง จนคนที่นั่งเรือลำนั้นหายไปกับกระแสน้ำ ดังนั้นพระนางทั้งสองจึงสิ้นพระชนม์ ตั้งแต่นั้นมา คนในเมืองหลวงน้ำทาจะปฏิบัติตามคำพระราชดำรัสคือ “เมื่อถึงวันเริ่มต้นของเดือน 8 ตามปฏิทินไทลื้อ (ขีดเส้นใต้โดยผู้ศึกษา) จงให้พวกเจ้าเอาวัวแม่ลูกอ่อน 1 ตัวไปถวายให้แก่ดวงวิญญาณของเราทั้งสอง” ทั้งนี้เพื่อเป็นเกียรติคุณต่อการเสียชีวิตอันยิ่งใหญ่ของพระนางทั้งสอง จึงได้อัญเชิญเอาดวงวิญญาณของพระนางทั้งสองขึ้นเป็นมเหศักดิ์หลักเมือง

หลังจากนั้น เมืองหลวงน้ำทาขาดผู้ปกครองไปในระยะเวลา 3 ปี จนราษฎรเชิญเจ้าหม่อมหลวง หรือเจ้าสุรินทาที่อยู่เมืองเชียงรุ่ง สิบสองพันนาให้มาปกครองเมืองตั้งแต่ปี พ.ศ. 2260 (ค.ศ. 1717) ชาวหลวงน้ำทาจึงได้อยู่เย็นเป็นสุข จนกระทั่งปี พ.ศ. 2275 (ค.ศ. 1732) เจ้าหม่อมน้อยผู้เป็นหลานชายของเจ้าหม่อมหลวงได้นำกำลังทหารมาบุกโจมตีเมืองหลวงน้ำทาเพื่อแย่งชิงอำนาจจากอา จึงทำให้ทหารทั้งสองฝ่ายเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก ฝ่ายเจ้าหม่อมหลวงได้ปรึกษารือกับเสนาอำมาตย์ตัดสินใจจะเลิกศึกกับฝ่ายหม่อมน้อย จนปี พ.ศ. 2276 (ค.ศ. 1733) เจ้าหม่อมหลวงได้อพยพลี้ภัยไปอยู่เมืองน่านเพื่อปกป้องไพร่ฟ้าราษฎร นับตั้งแต่นั้นมา เมืองหลวงน้ำทาก็ถูกเจ้าหม่อมน้อยปล้นสะดมเอาทรัพย์สินสมบัติ บุคคลันพระธาตุต่าง ๆ เพื่อเอาวัตถุมีค่ากลับไปเมืองเชียงรุ่ง จนทำให้เมืองหลวงน้ำทากลายเป็นเมืองร้าง

เจ้าหม่อมหลวงอาศัยอยู่ที่เมืองน่านเป็นเวลา 3 ปี จนถึงปี พ.ศ. 2279 (ค.ศ. 1736) และขออนุญาตเจ้าชีวิตเมืองน่าน ไปก่อตั้งเมืองใหม่ โดยตั้งชื่อเมืองนี้ว่า เมืองกุฎสาวดี หรือ เมืองเงินใต้ (เมืองเงินในปัจจุบัน) เมื่อได้รับอนุญาตแล้ว เจ้าหม่อมหลวงก็ได้นำเสนาอำมาตย์ ขุนนาง ไพร่ฟ้า

²⁹ ข้อมูลของ Nathan and Tomita (2013: 50) กล่าวถึงการโยกย้ายของชาวไทยวนจากหลวงน้ำทามาอยู่เมืองน่าน ในปี พ.ศ. 2276 (ค.ศ. 1733) ซึ่งตรงกับช่วงที่ครอบครัวจำนวนหนึ่งได้โยกย้ายมาจากหลวงน้ำทายังเมืองเงิน ทั้งนี้ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่ากลุ่มชนที่อพยพมานั้นมีทั้งชาวไทลื้อและไทยวน เพราะมีความสอดคล้องกับข้อมูลของ Baba (2009:229)

ราษฎรไปตั้งถิ่นฐานอยู่เขตเมืองเงินปัจจุบันนี้ โดยจัดแบ่งเขตที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้แก่แต่ละฝ่าย ดังนี้

- ฝ่ายขุนนางเชื้อกษัตริย์ให้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เนินริมแม่น้ำสายหนึ่ง ตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า บ้านเวียง หรือบ้านหลวง คือ บ้านหลวงมีไชยในปัจจุบัน

- ฝ่ายที่เป็นเชื้อสายมเหศักดิ์หลักเมือง คือ เจ้านางขันคำและเจ้านางสุธรรมมา ให้ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำอีกสายหนึ่งที่อยู่ตรงข้ามกับบ้านเวียง ตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า บ้านช้าง หรือ บ้านดอนแก้ว หรือบ้านแก้วดอนกุนปัจจุบัน

- ฝ่ายเสนาอำมาตย์และผู้รับใช้ทั้งหลายให้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เชิงคดอยทางตะวันตกของบ้านเวียงติดกับปากแม่น้ำทั้งสองสาย คือน้ำเงินและน้ำยาง ตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า บ้านดอนใจ หรือ บ้านหลวงมีไชยในปัจจุบัน

- ฝ่ายไพร่ฟ้าราษฎรชาวเมืองทั่วไปให้ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณสองแห่ง คือ แห่งที่หนึ่งอยู่บริเวณเชิงคดอยติดกับบ้านเวียงไปทางทิศตะวันออก ตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า บ้านโกง หรือบ้านดอนมูน ปกครองโดยแสนหลวงคณะทิบ คือ บ้านแก้วดอนกุนปัจจุบัน และแห่งที่สอง คือ ที่ราบลุ่มไปทางทิศเหนือจากบ้านเวียง ตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า บ้านซอน ปกครองโดยแสนปัน

เมื่อมีการจัดระเบียบการปกครองเมืองได้ 4 ปีแล้ว เจ้าหม่อมหลวงก็ปรึกษารื้อกับเสนาอำมาตย์เพื่อสร้างวัดวาอาราม จึงได้นิมนต์ครูบาคำแสน³⁰ที่เป็นเจ้าอาวาสของวัดบ้านนางัว มาเป็นผู้ออกแบบก่อสร้างวัดใหม่ เมื่อได้ก่อสร้างเสร็จสิ้นแล้วอีก 2 ปีต่อมาก็จัดพิธีเฉลิมฉลอง และตั้งชื่อวัดแห่งนี้ว่า วัดรวม หรือวัดหลวง จากนั้นได้นิมนต์ครูบาคำแสนมาเป็นเจ้าอาวาส หลังจากครูบาคำแสนมรณภาพแล้ว ไพร่ฟ้าราษฎรได้ก่อสร้างพระธาตุเพื่อบรรจุอัฐิของครูบาคำแสนไว้ โดยตั้งชื่อว่าพระธาตุศรีบุญยืน ตั้งแต่นั้นมา วัดแห่งนี้จึงถูกเรียกว่า วัดศรีบุญยืนจนถึงปัจจุบัน

เอกสารประวัติความเป็นมาฉบับล่าสุดที่กล่าวมานี้ไม่ได้พูดถึงความเป็นมาของบ้านนางัว ซึ่งสันนิษฐานจากเนื้อหาข้างต้นได้ว่าหมู่บ้านนี้อาจเก่าแก่กว่าที่อื่นในเมืองเงิน ส่วนเอกสารอีกฉบับหนึ่งจัดทำในปี พ.ศ. 2545 (ค.ศ. 2002) นั้นระบุว่า การตั้งที่อยู่อาศัยที่บ้านนางัวเกิดขึ้นราวปี ค.ศ. 1620 (พ.ศ. 2163) มีผู้นำคนหนึ่งพาครอบครัว 7 ครอบครัว (มาจากเมืองหลวง 4 ครอบครัวและมาจากเมืองของ 3 ครอบครัว) ทั้งหมด 37 คน ในขณะนั้นครูบาคำแสนกับหมาดำเดินทางมาพร้อมกัน โยกย้ายมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านนางัว (สมบุญ ดวงพะจัน, 2002)

ตามเอกสารฉบับปี พ.ศ. 2545 ส่วนหมู่บ้านอื่น เช่น บ้านเวียง (บ้านหลวงในปัจจุบัน) มีผู้นำชื่อ เจ้าหลวงกมมะช้าง ได้นำครอบครัวจำนวนหนึ่งมาจากเชียงรุ่ง สิบสองพันนามาตั้งถิ่นฐาน

³⁰ ครูบาคำแสนอพยพมาจากเมืองของหรือเชียงตุงพร้อมชาวไทยองและไทจีนมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านนางัว ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองเงิน

อยู่บริเวณบ้านเวียงในปี ค.ศ. 1637 (พ.ศ. 2180) หลังจากนั้นประมาณ 4 ปี ได้มีมนต์ครูบาทำแสน จากวัดนางวามสร้างวัดที่บ้านเวียงขึ้น ต่อมาเรียกว่าวัดศรีบุญยืน จากนั้นเมื่อปี ค.ศ.1681 (พ.ศ. 2224) มีครอบครัวจำนวนหนึ่งโยกย้ายมาจากหลวงน้ำทา (ส่วนใหญ่มาจากบ้านหลวงซอน)³¹ มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านซอน บ้านคอนแก้ว บ้านคอนไชย และบางส่วนมาอยู่ที่บ้านเวียง แต่เนื้อหาที่กล่าวในข้างต้นตามฉบับปี พ.ศ. 2543 ระบุเวลาแตกต่างกับฉบับล่าสุดร้อยละกว่าปี

อย่างไรก็ตาม เอกสารฉบับล่าสุด (2012) กล่าวต่อไปว่า เจ้าหม่อมหลวงได้ปกครองเมืองกุฎสาวดหรือเมืองเงินใต้แห่งนี้ด้วยหลักพุทธศาสนา ถือศีลธรรมและคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการอบรมสั่งสอนไพร่ฟ้าราษฎรชาวเมือง ทำให้ชาวเมืองมีความพึงพอใจ บ้านเมืองมีความสงบสุขและเจริญรุ่งเรือง ยังมีการส่งเสริมการทำพิธีกรรมต่าง ๆ ในแต่ละเดือนตามจารีตประเพณีของชาวไทลื้อ เรียกว่า “ฮีตคองประเพณีสิบสองเดือน คองสิบสี่ ฮีตยี่คองเจียง” เจ้าหม่อมหลวงได้ปกครองเมืองอยู่นานถึง 15 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2279 ถึง 2294 (ค.ศ. 1736-1751) หลังจากนั้น เจ้าหม่อมก่องคำขึ้นครองราชย์ต่อเป็นระยะเวลา 22 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2294 ถึง 2316 (ค.ศ. 1751-1773)

จากข้อความเหล่านี้ สามารถอธิบายได้ว่าการปกครองเมืองเงินในสมัยนั้นใช้ระบบอุปถัมภ์เป็นหลัก และอาศัยพิธีกรรมต่าง ๆ ตามจารีตประเพณีเพื่อสร้างบารมีและความชอบธรรมแก่ผู้ปกครอง

อนึ่ง แม้ในเอกสารของสำนักงานเขตเมืองเงิน กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมไม่ได้ระบุถึงการอพยพย้ายถิ่นฐานของชาวมุ แต่ชาวมุลื้อบ้านก่างได้สืบทอดเล่าขานว่าพวกเขามีประวัติศาสตร์ร่วมกับไทลื้อ คือถิ่นกำเนิดของบรรพบุรุษอยู่ที่หลวงน้ำทาแล้วได้เดินทางมาอพยพพร้อมกับชาวไทลื้อ ประมาณ 250-300 ปีที่แล้ว โดยตั้งถิ่นฐานใกล้กับหมู่บ้านไทลื้อในเมืองเงิน ทำให้พวกเขาสืบทอดประเพณีคล้ายชาวไทลื้อ เช่น มีงานประเพณีปีใหม่ไทลื้อ แต่กลับไม่มีการฉลอง “บุญเกรอะ” หรือบุญปีใหม่ของชาวมุ

4) สมัยรัฐสยามปกครอง ล้านนา และ 3 อาณาจักรในลาว พ.ศ. 2317-2436 (ค.ศ.1774-1893)

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 สถานการณ์ในภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก เนื่องจากเกิดรัฐมหาอำนาจ 3 แห่ง คือ พม่า ไทย และเวียดนาม รัฐไทยในสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น ขยายอำนาจออกไปอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมไปถึง ล้านนา ภาคอีสาน ล้านช้าง เขมร และหัวเมืองมลายู เมื่ออำนาจพม่าค่อย ๆ ลดลงในดินแดนล้านนา

³¹ Baba (2009:229) กล่าวว่า ในหลวงน้ำทามีหมู่บ้านของชาวยวนที่เรียกว่า บ้านหลวงซอน มีตำนานเกี่ยวกับเจ้าหลวงกมมะช้าง

ผู้นำเมืองต่าง ๆ ในล้านนาหันมาเข้าสวามิภักดิ์ต่อสยาม ดังเช่นในกรณีเจ้าเมืองน่านยอมขึ้นกับสยาม ใน พ.ศ. 2331 (ค.ศ. 1788) จากนั้น ทูมเทศช่วยทำสงครามขับไล่พม่าและฟื้นฟูเมืองน่านโดยกวาดต้อนผู้คนจากเมืองต่าง ๆ ดังนี้ (รัตนพร เศรษฐกุล, 2538; สรัสวดี อ๋องสกุล, 2552)

- ใน พ.ศ. 2333 (ค.ศ.1790) ไพร่เมืองของถูกพม่าตีแตกพ่ายได้อพยพมาเมืองน่าน จำนวน 600 คน

- ใน พ.ศ. 2334 (ค.ศ.1791) เจ้าเมืองเชียงของพาไพร่ 500 ครอบครัวเข้ามาอยู่เมืองน่าน

- ใน พ.ศ. 2347 (ค.ศ.1804) ในสงครามขับไล่พม่าออกจากเชียงแสน น่านได้ส่วนแบ่งไพร่ชาวเชียงแสนจำนวนหนึ่ง

- ใน พ.ศ. 2348 (ค.ศ.1805) ได้กวาดต้อนเจ้านายขุนนางไทลื้อจากสิบสองปันนา

- ใน พ.ศ. 2355 (ค.ศ.1812) กวาดครัวชาวลื้อจากเมืองลำ เมืองพง เมืองหลวงภูคา เมืองเชียงแขง เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณด้านเหนือของเมืองน่าน ประมาณ 6,000 คน

ต่อมาเจ้าเมืองน่านก็ได้เข้ามาฟื้นฟูการปกครองเมืองเชียงของและเมืองเทิง โดยเฉพาะเมืองเชียงของอยู่ชายแดนเป็นเมืองหน้าด่าน จึงส่งกองทัพเข้ามาดูแล ดังพบร่างสารตราเจ้าพระยาจักรีฯ ความว่า “...แลเมืองน่านเป็นเมืองใหญ่มีเมืองขึ้นหลายเมือง ทเกล้าทหารไพร่พลมีมากกว่าแต่ก่อน ทั้งพญาน่านก็มีสติปัญญาเคยทำทัพทำศึกมาหลายครั้งแล้ว ได้ตั้งเมืองเชียงของ เมืองเทิง แผ่นเขตแดนออกไปจนใกล้ชิดพวกลื้อสิบสองปันนาไปมาสับสนถึงกันไม่ขาด...” (สรัสวดี อ๋องสกุล, 2552: 333)

กล่าวโดยสรุปว่า ในสมัยนั้นเมืองน่านมีอาณาเขตทางเหนือจรดฝั่งแม่น้ำโขงที่เมืองเชียงของ ทางตะวันตกจรดเขตเชียงรายบริเวณแม่น้ำอิงวกเข้าหาเขตแม่น้ำยม และติดต่อกับลำปางและแพร่ ทางตะวันออกมีอาณาเขตที่ล่องตามลำแม่น้ำโขงลงมาถึงเมืองเชียงลม เชียงฮ่อนไปถึงเมืองเงินจรดทิวเขาหลวงพระบางทางใต้ ส่วนทิศใต้ติดต่อกับเขตจังหวัดอุดรติดถึงบ้านผาเลือด อำเภอท่าปลา นอกจากนี้ ยังมีเมืองสิง เมืองนัง เมืองหลวงน้ำทา เมืองภูคา เมืองเชียงลาบและเมืองเชียงแขง ที่อยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเป็นเมืองขึ้น (รัตนพร เศรษฐกุล, 2538:24)

เมืองเงินในปี พ.ศ. 2316 (ค.ศ. 1773) เจ้าหม่อมอาชญามหาวงศ์ขึ้นปกครองเมือง จนถึงปี พ.ศ. 2346 (ค.ศ. 1803) ในช่วงระยะเวลาเดียวกัน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2322 เป็นต้นมา เป็นช่วงที่สยามรุกรานเอาอาณาจักรจำปาสัก เวียงจันทน์ และหลวงพระบางเป็นหัวเมืองขึ้นของสยาม จึงทำให้เมืองเงินเป็นส่วนหนึ่งที่สยามเข้ามาปกครอง และก่อตั้งฐานที่มั่นทางทหารหลายแห่ง เช่น ป้อมปราการ จิกจอง ป้อมสันพูห้วยหก ป้อมบ้านเวียง (สถานที่องค์การที่ดินปัจจุบัน) เป็นต้น พวกทหารสยามนั้นนำวัฒนธรรม การดำรงชีวิตประจำวันเข้ามาเผยแพร่อย่างกว้างขวาง ได้จัดตั้งสถานศึกษา

ภาษาไทยให้แก่คนในท้องถิ่น (สำนักงานการท่องเที่ยวเขตเมืองเงิน กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม, 2012) สุวิทย์ ชีรสอวต (2543: 72-73) กล่าวว่าข้อมูลเกี่ยวกับการเก็บส่วยในลาวโดยรัฐบาลไทย มีแต่หัวเมือง 17 เมือง ส่วนใหญ่อยู่ในภาคใต้ของลาว เมืองที่อยู่ในภาคกลางและภาคเหนือมีเพียง 2 เมือง คือ เวียงจันทน์และแก่นท้าว

ในสมัยการปกครองของสยาม เมืองเงินมีเจ้าครองเมืองตามลำดับดังนี้

- พ.ศ. 2346 (ค.ศ. 1803) เจ้าหม่อมอาชญาหมาวงศ์ถึงแก่กรรม
- พ.ศ. 2346-2378 (ค.ศ. 1803-1835) เจ้าหม่อมอาชญาหมานามขึ้นครองราชย์
- พ.ศ. 2378-2394 (ค.ศ. 1835-1851) เจ้าหม่อมอาชญาน้อยปกครอง รวมระยะเวลา

16 ปี

- พ.ศ. 2394-2396 (ค.ศ. 1851-1853) เจ้าหม่อมเทพขึ้นครองราชย์เป็นเวลา 2 ปี แล้วถึงแก่กรรม

- พ.ศ. 2396- 2414 (ค.ศ. 1853-1871) เจ้าหม่อมเต๋ดปกครอง

- พ.ศ. 2414-2426 (ค.ศ. 1871-1883) เจ้าลังกาขึ้นครองราชย์ รวมระยะเวลา 12 ปี

หลังจากเจ้าหม่อมลังกาได้ถึงแก่กรรมแล้ว เจ้าพญาซ้ายพมมินเสนอตัวขึ้นครองราชย์ โดยเดินทางไปขอรับการแต่งตั้งจากเจ้าชีวิตเมืองน่าน พอเดินทางไปถึงบ้านดาเผ็กก็ได้ล้มป่วย สิ้นพระชนม์อยู่ที่นั่น เสนาอำมาตย์พร้อมบ่าวไพร่ไทเมืองจึงอัญเชิญเจ้าวงศ์วันขึ้นปกครอง เมื่อปกครองได้ระยะหนึ่ง เจ้าวงศ์วันมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ทำให้เสนาอำมาตย์และไพร่ฟ้าราษฎรไม่พอใจ จึงเกิดเหตุการณ์วุ่นวาย เจ้าวงศ์วันจึงต้องสละอำนาจลงจากตำแหน่ง และมีการแต่งตั้งเจ้าหลวงกมมะจ้าง (หรือ เจ้าหลวงสิดทิสานสุวรรณนะลังสีลิวาทะลาชะพูทอนอุคอนพูบาน) ให้เป็นผู้ปกครองเมืองเงิน จนกระทั่งปี พ.ศ. 2434 (ค.ศ. 1891) เจ้าชีวิตเมืองน่านได้ออกพระราชโองการแต่งตั้งเจ้าหลวงกมมะจ้างไปฟื้นฟูสร้างเมืองหลวงน้ำทาใหม่³² ส่วนเมืองภูสวดี หรือเมืองเงินได้แต่งตั้งเจ้าหม่อมหลวงขาลายขึ้นปกครองแทน (สำนักงานการท่องเที่ยวเขตเมืองเงิน กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม, 2012)³³

หลักฐานเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการแผ่อำนาจของเจ้าเมืองน่านในการปกครองเมืองขึ้นต่าง ๆ ในบริเวณทางเหนือของเมืองน่านรวมถึงหลวงน้ำทา นอกจากนี้ ยังมีหลักฐานจากพื้นเมือง

³² ข้อมูลนี้สอดคล้องกับคำอธิบายของ Nathan and Tomita (2013: 51) ว่าในปี ค.ศ. 1891 “Chao Luang Kommachang Sitthisane” พาผู้คนจำนวน 500 คน ได้กลับไปอยู่ที่หลวงน้ำทา บุรุษชาติและวัดบ้านซอน โดยระบุว่าเจ้าหลวงและผู้คนที่โยกย้ายนั้นเป็นชาวไทยวน

³³ ข้อความในย่อหน้านี้ รายชื่อบุคคลสะกดอักษรวิธีตามที่ปรากฏในเอกสารของสำนักงานเขตเมืองเงิน กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม สปป. ลาวในปี ค.ศ. 2012

น่านกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างราชวงศ์เมืองน่านและเมืองเงิน โดยมีการสมรสของเจ้าชีวิตเมืองน่านองค์หนึ่ง คือเจ้าอนันท์ทากับแม่เจ้าแหวน ซึ่งเป็นหญิงชาวไทลื้อเชื้อเจ้าจากเมืองกุสสาวดีในราว ค.ศ. 1886-1887 (Wyatt, 1994: 125-126)

สมัยปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 (ราวปีพ.ศ. 2413-2443) ชาวยุโรปเดินทางมาสำรวจในเขตอินโดจีน มีการจดบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ในลาวเอาไว้ ถึงแม้ไม่ได้กล่าวถึงเมืองเงินโดยตรง แต่ลักษณะการผลิต การค้าและการแลกเปลี่ยนในสมัยนั้นน่าจะใกล้เคียงกันกับเนื้อหาในบันทึกของชาวยุโรปโดยยกตัวอย่าง 2 ประเด็นดังนี้

การปลูกพืชไร่ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตผ้าทอ สุวิทย์ ธีรศาสตร์ (2543: 137) ได้อ้างอิงถึงบันทึกการเดินทางของแอมอนิเอว่า “ทุกที่ที่ไป มีการปลูกฝ้าย ปลูกต้นครามและต้นดอกกำ” แสดงให้เห็นว่าสมัยนั้นชาวบ้านทอผ้าฝ้าย ย้อมสีด้วยหม้อมินต์ ส่วนดอกกำนั้น แอมอนิเออธิบายว่า ต้นดอกกำใช้ทำสีย้อมผ้า ภายในเดือน 5 ชาวบ้านจะเก็บดอกกำไปตากแห้งเพื่อย้อมผ้าสไบให้เป็นสีเหลืองส้ม

ด้านการค้าและการแลกเปลี่ยน เนื่องจากว่าสมัยนั้นบริเวณประเทศลาวเป็นดินแดนที่มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์มาก จึงเป็นแหล่งผลิตของป่าที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น หนั่งสัตว์ เขาสัตว์ นอแรด เป็นต้น โดยส่วนใหญ่สินค้าเหล่านี้จะส่งออกไปยังประเทศจีน นอกจากนี้ยังมีครั้ง³⁴ (stick lac) และกำยาน (styrax benzoides) เป็นสินค้าสำคัญส่งออกจากบริเวณภาคเหนือของลาวโดยเฉพาะเมืองหลวงพระบาง โดยเริ่มมีการส่งออกตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 สำหรับสินค้าหัตถกรรม มีการส่งออกไหมดิบที่มีคุณภาพดีและผ้าไหมไปยังกรุงเทพฯ บางส่วนส่งขายที่ตลาดโคราช สมัยนั้น มีสินค้านำเข้าจากยุโรปมากขึ้น โดยผ่านเส้นทาง 2 ทาง คือ เส้นทางที่ 1 ส่งผ่านกรุงเทพฯ อุดรดิตต์ ปากลาย (ในแขวงไซยะบุรี) ถึงหลวงพระบาง และเส้นทางที่ 2 ส่งผ่านมะละแหม่ง เชียงใหม่ ถึงหลวงพระบาง ส่วนผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าก็จะมีด้ายที่ใช้ในการทอผ้าและเย็บผ้า สีย้อมผ้า หรือด้าย เส้นไหมชนิดปานกลาง รวมทั้งผ้าที่ขายเป็นหลาที่เรียกว่า “ผ้าแดง” และ “ผ้าขาว” (สุวิทย์ ธีรศาสตร์, 2543)

5) สมัยอยู่ภายใต้อิทธิพลของจักรวรรดินิยมฝรั่งเศส พ.ศ. 2436-2496 (ค.ศ. 1893-1953)

การเข้ามาของจักรวรรดินิยมสู่ดินแดนแห่งนี้ทำให้รูปแบบจารีตเสื่อมสลายลง สยามประเทศจึงจำเป็นต้องปฏิรูปการปกครองจากการปกครองแบบจารีตของเมืองเป็นการปกครองแบบรัฐชาติ

³⁴ ครั้งใช้เป็นวัสดุในการผลิตเชลเล็ก งานเสียด ลูกปัด น้ำหอม วัสดุการย้อมสี เป็นต้น

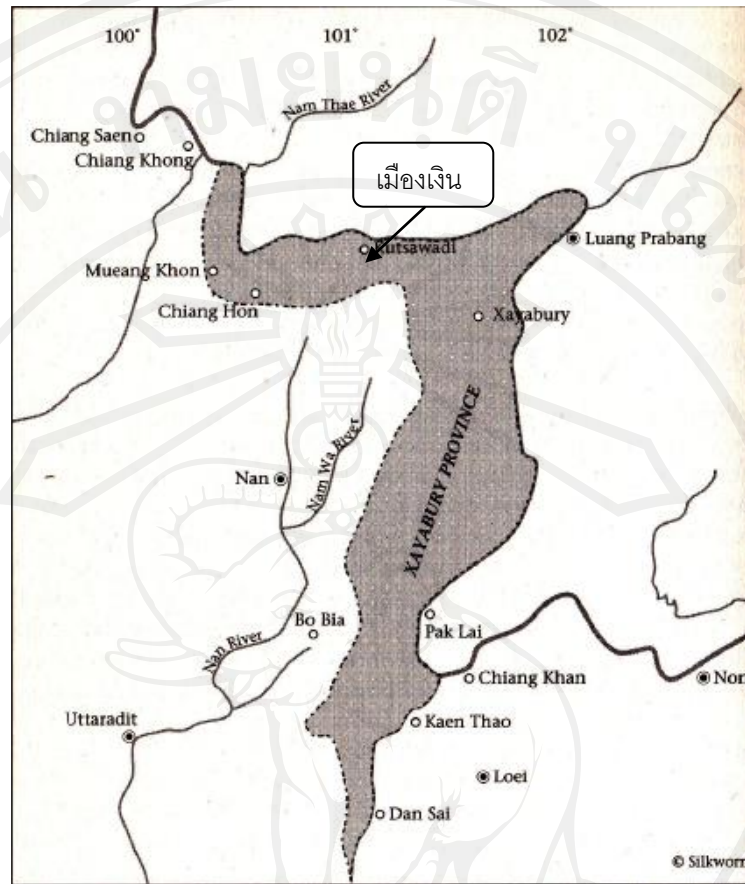
การขยายอำนาจเข้ามายึดครองดินแดนในบริเวณเมืองเงินของฝรั่งเศสเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2436 (ค.ศ.1893) ฝรั่งเศสได้ยึดครองดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ก่อตั้งหลวงพระบาง ทำให้มณฑลพายัพ ทางด้านตะวันออกแถบเมืองน่านของสยามมีพรมแดนติดต่อกับเขตอิทธิพลของฝรั่งเศส ซึ่งปัจจุบัน อยู่ในแขวงไซยะบุรีรวมถึงเมืองเงิน

สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล (2552: 402) กล่าวถึงหลักการในการแบ่งเขตแดนระหว่างล้านนาและ ล้านช้างว่าบริเวณฝั่งขวาแม่น้ำโขงถือกันว่าเป็นเขตอิทธิพลของล้านนาโดยแม่น้ำโขงเป็นพรมแดน ธรรมชาติกันล้านนาและล้านช้าง หลักการข้างต้นยังปฏิบัติสืบมาจนถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 (ปลาย คริสตศตวรรษที่ 19) ซึ่งมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์จากเอกสารคัมภีร์ใบลานและพับหนังสือ กล่าวถึงเมืองเงิน หรือกุฎสาวดีว่าอยู่ในเขตปกครองของเมืองน่าน โดยมีการกล่าวถึงคนในบังคับ อังกฤษเดินทางเข้าไปค้าขายที่เมืองเงิน และถูกคนร้ายฆ่าตาย เจ้าเมืองน่านเป็นผู้ชดใช้ค่าเสียหาย

หัวเมืองชายแดนด้านฝั่งขวาแม่น้ำโขงที่ขึ้นกับเมืองน่านประกอบด้วย เมืองเงิน เมืองคอบ เมืองเชียงลม เมืองเชียงฮ่อน ต่อมาทางกรุงเทพฯ ก็ได้ปฏิบัติการปกครองหัวเมืองทางภาคเหนือ ได้มีการตราพระราชบัญญัติปกครองท้องที่ ร.ศ. 116 กำหนดการปกครองแขวงหัวของ มีเมือง ทั้ง 4 แห่ง ดังกล่าวอยู่รวมกันโดยตั้งที่ว่าการอยู่ที่เมืองเชียงลม (รัตนพร เศรษฐกุล, 2538: 24)

สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล (2552: 404-405) อธิบายสาเหตุส่วนหนึ่งของการแย่งชิงดินแดนฝั่งขวาว่า สืบเนื่องมาจากความต้องการครอบครองบ่อเกลือที่มีอยู่ในพื้นที่บริเวณต้นแม่น้ำน่านเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเมืองกุฎสาวดีหรือเมืองเงินถือเป็นเมืองที่มีความสำคัญ เพราะเป็นเมืองที่อยู่ในเขต กันชน 25 กิโลเมตรทางฝั่งขวาแม่น้ำโขง³⁵ มีพืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม ราษฎร ส่วนใหญ่ของเมืองเงินมีความจงรักภักดีต่อเจ้าเมืองน่าน จึงเป็นอุปสรรคต่อการเกลี้ยกล่อมของ ฝรั่งเศสไม่น้อย แต่การดำเนินงานของฝรั่งเศสเพื่อแทรกแซงดินแดนส่วนนี้ ทำให้เจ้าหลวงพระบาง กล่าวจัดส่งทหารและข้าราชการพลเรือนจำนวนหนึ่งเข้ามาอยู่ที่เมืองเงิน แม้ในขณะนั้นเจ้าเมืองน่าน ยังคงปกครองเมืองเงิน โดยมีหนานสุทิสสาร บุตรชายเจ้าเมืองน่านเป็นผู้รักษาราชการเมืองเงิน สถานการณ์ในเมืองเงินขณะนั้นจึงมีการอ้างสิทธิ์และแย่งชิงกัน จนกระทั่งประเทศไทยต้องยอม สูญเสียเมืองเงินและเมืองอื่น ๆ ในบริเวณฝั่งขวาแม่น้ำโขงให้กับฝรั่งเศส เพราะไทยไม่ปรารถนาที่จะประจันหน้ากับฝรั่งเศสเพื่อแลกกับการเลิกยึดครองเมืองจันทบุรีที่ฝรั่งเศสยึดไว้เป็นประกัน

³⁵ ข้อตกลงระหว่างประเทศสยามและฝรั่งเศสในปี 1893 (พ.ศ. 2436) มีข้อความว่า รัฐบาลสยามจะไม่ก่อสร้างด่าน ค่าย คู หรือที่อยู่ของทหารในแขวงเมืองพระตะบอง เมืองเสียมราฐ และในจังหวัด ๒๕ กิโลเมตร บนฝั่งขวาปาก ตะวันตกแม่น้ำโขง

ภาพที่ 3.7 แผนที่บริเวณฝั่งขวาของแม่น้ำโขง (ที่มา: Sarassawadee Ongsakul, 2001. *History of Lan Na*)

การปกครองของฝรั่งเศสในอาณาจักรลาว มีการจัดการบริหารการปกครองโดยบ้าน (หมู่บ้าน) รวมเป็นตาแสง ตาแสง (ตำบล) รวมเป็นเมือง เมือง (อำเภอ) รวมเป็นแขวง (จังหวัด) และแบ่งกลุ่มชนเป็นลาวลุ่ม ลาวเทิง และลาวสูงตามพื้นที่ตั้งถิ่นฐานของแต่ละกลุ่มชน ในระยะหลัง ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2442 (ค.ศ. 1899) เป็นต้นมาการปกครองเพิ่มความเข้มงวดมากขึ้น ตำแหน่งราชการฝ่ายทหาร พลเรือน ตุลาการในระดับแขวงและในส่วนกลางเกือบทั้งหมดเป็นของชาวฝรั่งเศส

ฝรั่งเศสได้กำหนดให้พลเมืองผู้ชายทุกคนที่มีอายุระหว่าง 18-60 ปีต้องทำงานให้ฝรั่งเศส 100 วันต่อปี โดยแยกเงื่อนไขตามกลุ่มชน 2 ประเภท คือ ประเภทแรกลาวลุ่มและลาวสูงจะต้องไปทำงานครั้งละ 16 วัน ประเภทที่ 2 คือลาวเทิงจะต้องไปทำงานครั้งละ 20 วัน นอกจากนี้ยังต้องถูกเกณฑ์ไปทำงานรับจ้างอีกคนละ 3 ครั้งต่อปี สำหรับลาวลุ่มและลาวสูงครั้งละ 16 วัน โดยได้รับค่าจ้างวันละ 0.40 กีบ และสำหรับลาวเทิงครั้งละ 20 วัน โดยรับค่าจ้างวันละ 0.20 กีบ กล่าวโดยสรุปว่า ชาวลาวถูกขูดรีดแรงงาน โดยถูกเกณฑ์แรงงานไปทำงานให้ฝรั่งเศสถึงปีละ 148-160 วัน

งานที่ใช้แรงงานเหล่านี้ก็คือ งานโยธาตามที่ฝรั่งเศสสั่งมา เช่น สร้างค่ายทหาร สนามบิน สะพาน ถนน สร้างและซ่อมแซมอาคารราชการเป็นต้น ซึ่งฝรั่งเศสให้เจ้าแขวง เจ้าเมือง ตาแสงทำบัญชีรายชื่อแรงงานเหล่านี้ เพื่อเกณฑ์แรงงานให้มีประสิทธิภาพ นอกจากการเกณฑ์ของฝรั่งเศสแล้ว พวกเขายังจะถูกพวกเจ้านายลาว เช่น เจ้าแขวง เจ้าเมือง นายกอง และตาแสงใช้แรงงานต่อ หลังจากทำงานให้ฝรั่งเศสครบตามเวลาที่กำหนดแล้ว (สุวิทย์ ชีรสวัสดิ์, 2543: 227-230) ตั้งแต่ราว พ.ศ. 2443 (ค.ศ. 1900) เป็นต้นมา ผลจากการขูดรีดแรงงานและภาษีต่าง ๆ ทำให้เกิดการต่อต้านฝรั่งเศสจากชาวลาว โดยส่วนใหญ่เป็นชาวลาวทิงและลาวสูงทางภาคเหนือและภาคใต้ แล้วต่อมาก็ขยายไปยังภาคอื่น ๆ อีกด้วย

ทั้งนี้ รัตนพร เศรษฐกุล (2538:11) ก็กล่าวถึงระบบการเกณฑ์แรงงานในเขตเมืองน่าน เช่นเดียวกัน คือ แม้ทางการยกเลิกระบบการเกณฑ์แรงงานในปี พ.ศ. 2443 (ค.ศ. 1900) แต่เจ้านายเมืองต่าง ๆ ยังปฏิบัติสืบต่อมา ชาวนานานจำนวนมากจึงถูกเกณฑ์ไปทำงานให้หลวง เช่น ชาวนานานสขางถูกเกณฑ์ไปสร้างสนามบิน ชาวนานานเสียวถูกเกณฑ์ไปหาบเสบียงถึงเมืองเงิน ชาวนานานดอนถูกเกณฑ์ไปหาบของให้ทหารในสงครามอินโดจีน ชาวนานานลอมกลางถูกเกณฑ์ไปหาบของส่งถึงเมืองหงสา และชาวนานานทุ่งรัตนถูกเกณฑ์ไปหาบของส่งถึงเชียงลมและเชียงฮ่อนโดยใช้เวลาในการเดินทางราว 4-5 วัน ถ้าชาวนานานที่มีฐานะดีหน่อยก็จะใช้พาหนะอย่างช้างและม้าไปด้วย

ในสมัยฝรั่งเศสปกครอง เศรษฐกิจลาวส่วนใหญ่ยังเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง การผลิตในหมู่บ้านชนบทก็เป็นการผลิตเพื่อบริโภคในชุมชน ในพื้นที่บริเวณแขวงไซยะบุรี เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา ชาวนานานจึงต้องปลูกข้าวโดยทั้งทำนาและทำไร่พร้อมกัน ทั้งนี้สุวิทย์ ชีรสวัสดิ์ (2543: 242) ยกตัวอย่างกรณีของบ้านน้ำพุ เมืองแก่นท้าว แขวงไซยะบุรี ในช่วงประมาณ พ.ศ. 2463 (ค.ศ. 1920) ประมาณร้อยละ 70 ของครัวเรือนในหมู่บ้านนี้มีที่นาแต่ไม่มากนัก เพราะพื้นที่จากแม่น้ำเหืองขึ้นไปทางเหนือจนถึงอำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงรายเต็มไปด้วยภูเขา มีพื้นที่ราบน้อยมาก ทำให้ครัวเรือนที่ทำนาได้ข้าวไม่พอกินมีถึงร้อยละ 70 ของผู้ที่ทำนาทั้งหมด ดังนั้นทั้งคนที่มิใช่และคนที่ไม่มีนาจึงต้องอาศัยการปลูกข้าวไร่เกือบทุกครัวเรือน ข้อมูลนี้สอดคล้องกับสภาพการทำนาและทำไร่ของชาวไทลื้อเมืองเงิน จากการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยปรากฏว่าชาวไทลื้อในบ้านขอนแก่น เมืองเงิน ตั้งแต่อดีตจนถึงประมาณ 10 ปีที่แล้ว ชาวนานานส่วนใหญ่ทำนาทำไร่พร้อม ๆ กัน เพราะพื้นที่นาไม่เพียงพอต่อการบริโภคของแต่ละครัวเรือน

นอกจากนี้ชาวนานานจะเก็บของป่า เช่น สัตว์ป่า ครั่ง กำยาน ผลแร่ (หรือหมากแห้ง) ฯลฯ เพื่อส่งให้กับฝรั่งเศส โดยสินค้าของป่าที่มีค่าเหล่านี้ฝรั่งเศสเป็นผู้ผูกขาดการซื้อขาย ทำให้รายได้ส่วนใหญ่ตกอยู่กับคนฝรั่งเศส ในสมัยนี้เริ่มมีการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ยาสูบ ยางพารา ฝ้าย ป่าน

ปอแก้ว พริก ถั่วลิสง มันสำปะหลัง และงา ส่วนชาวขมุที่อยู่บริเวณเขตภูเขานิยมปลูกข้าวโพด และ
เอามัน ฝ้ายมาแลกเปลี่ยนกับเกลือ น้ำมันก๊าดและเสื้อผ้า

ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในเมืองเงินในสมัยนั้นต้องขึ้นอยู่กับสถานการณ์ทางการเมือง ดังคำบอกเล่าของ นางเป้ง ชาวไทลื้อบ้านน้ำเงิน อายุราว 75 ปี เกิดที่บ้านหลวง (บ้านหลวงมี
ไชยในปัจจุบัน) ในช่วง พ.ศ. 2480 (ค.ศ. 1937) เล่าเรื่องการอพยพไปตามคำสั่งเจ้านาย คือ ตอนที่
เขายังเป็นเด็กอ่อนประมาณ 5-6 เดือน ครอบครัวเขาต้องอพยพข้ามชายแดนไปอยู่ที่บ้านห้วยโก้น
โดยมีคำสั่งจากเจ้านายและมีนายทหารควบคุมดูแลการย้ายถิ่นของชาวบ้านด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ
ข้อมูลของพุ่มพวง อภิวงศ์ (2550: 32-33) กล่าวว่า “ไทลื้อที่อพยพมาในเขตชายแดนจังหวัดน่าน
ส่วนใหญ่อพยพมาจากเมืองเงิน...ในราว ปี พ.ศ. 2478 (ค.ศ. 1935) ด้วยประชาชนลาวได้หนีการ
ปกครองแบบกดขี่ของฝรั่งเศสเข้ามาในประเทศไทยมาตั้งบ้านเรือนที่บ้านน้ำรี บ้านนาไคร้ และ
บ้านห้วยโก้น” และต่อมาในปี พ.ศ. 2482-2483 (ค.ศ. 1939-1940) เกิดสงครามพิพาทอินโดจีน
ทางการไทยจึงตั้งกำลังทหารตามแนวชายแดน ซึ่งเป็นบริเวณบ้านห้วยโก้นในปัจจุบัน และ
สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเหตุการณ์เดียวกับที่เกิดขึ้นในราวปี พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) ซึ่งบุญช่วย
ศรีสวัสดิ์ (2547: 114) กล่าวว่า “ขณะทำการรบกันกับฝรั่งเศสทางชายแดนจังหวัดน่าน ในตอนแรก
พวกทหารลาวฝ่ายฝรั่งเศสได้พาอาวุธหนีมาอ่อนน้อมต่อฝ่ายไทย ณ ตำบลห้วยโก้น ชายแดน
จังหวัดน่านเป็นจำนวนมาก” (ส่วนที่ขีดเส้นใต้เป็นการอ้างตามข้อความในต้นฉบับ) แสดงให้เห็น
ว่าในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 สถานการณ์ทางการเมืองยังไม่สงบและมีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้น
ตามแนวชายแดนอย่างต่อเนื่อง และภายหลังสงครามในประมาณ พ.ศ. 2491-2492 (ค.ศ. 1948-
1949) ก็ยังมีการอพยพหนีออกจากเมืองเงินมาอยู่ร่วมกับชาวบ้านห้วยโก้นที่บริเวณสบละ ในช่วง
เวลานั้นครอบครัวของนางเป้งย้ายไปอยู่ที่เชียงลมอีกครั้ง จนกระทั่งประมาณ พ.ศ. 2498 (ค.ศ.
1955) จึงสามารถกลับมาอยู่ที่เมืองเงินได้ โดยอาศัยในบ้านหนองเหวนซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ค่อนข้าง
ห่างไกลจากบ้านเกิดเดิมของเขา

ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อฝรั่งเศสพ่ายแพ้สงครามในยุโรป ทหารญี่ปุ่นเข้ามาใกล้เกลี้ย
ข้อพิพาทไทยกับอินโดจีนของฝรั่งเศส ได้ลงนามในอนุสัญญาโตเกียวให้ฝรั่งเศสคืนดินแดนฝั่งขวา
แม่น้ำโขง ประเทศไทยจึงได้เข้ามาตั้งจังหวัดใหม่ 4 จังหวัดในบริเวณนี้ คือ จังหวัดล้านช้าง (แขวง
ไชยะบุรี) จังหวัดจำปาศักดิ์ จังหวัดพิบูลสงคราม และจังหวัดพระตะบองระหว่าง พ.ศ. 2484-2488
(ค.ศ. 1941-1945) ช่วงเวลานั้น ชาวไทลื้อในเมืองเงินหลายคนได้มีโอกาสเรียนภาษาไทยกับครู
คนไทย คนเฒ่าคนแก่ในวัยประมาณ 75-80 ปี เล่าว่าพวกเขาไม่เคยมีโอกาเรียนภาษาลาว จึงเขียน
และอ่านภาษาลาวไม่ค่อยเป็น ขึ้นอยู่กับภาษาไทยมากกว่าภาษาลาว คนเฒ่าหลายคนเคยไปเมือง

นานแต่ส่วนใหญ่ไม่เคยไปเวียงจันทน์ อีกทั้งพวกเขายังคุ้นเคยกับข้าวสารและวัฒนธรรมของไทย ผ่านญาติพี่น้องที่อยู่ฝั่งไทยรวมถึงสื่อโทรทัศน์ของไทยในปัจจุบันด้วย

การสู้รบระหว่างฝ่ายไทยและฝ่ายฝรั่งเศสในบริเวณชายแดนเกิดขึ้นบ่อยครั้ง นายเที่ยง ชาวลาวเชื้อสายคนเมืองน่าน อายุ 55 ปี ในปัจจุบันอยู่ที่บ้านน้ำเงิน เมืองเงิน กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างเมืองน่านและเมืองเงิน ซึ่งจำได้ว่าสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีของไทย กล่าวคือ พ่อของนายเที่ยงเป็นคนเมืองน่านซึ่งรับตำแหน่งเป็นกำนัน ถูกผู้สนับสนุนฝ่ายฝรั่งเศสจับกุมที่น่านแล้วถูกลักพาตัวมาที่เมืองเงิน โดยถูกกักขังในวัดบ้านหลวงหรือวัดศรีบุญยืน นายเที่ยงสันนิษฐานสาเหตุการลักพาตัวของพ่อเขาน่าจะมาจากข้อพิพาทการจัดการเขตแดนระหว่างไทยและฝรั่งเศส ต่อมาฝ่ายไทยส่งตำรวจและเจ้าหน้าที่มาช่วยเหลือพ่อของนายเที่ยง เกิดการสู้รบระหว่างสองฝ่าย จนได้ชัยชนะของฝ่ายไทย

หลังจากญี่ปุ่นแพ้สงครามแล้ว ดินแดนแห่งนี้ได้ส่งคืนให้ฝรั่งเศสปกครองต่อไปในปี พ.ศ. 2489 (ค.ศ.1946) ถึงแม้เจ้าเพชรราช ผู้สำเร็จราชการและนายกรัฐมนตรีในขณะนั้นยืนยันความเป็นเอกราชของลาวพร้อมประกาศใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราว โดยจัดตั้งรัฐบาลลาวอิสระที่นครเวียงจันทน์ในวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2488 (ค.ศ. 1945) แต่ก็มีความขัดแย้งกับเจ้าสว่างวัฒนาที่หลวงพระบาง เพราะเจ้าสว่างวัฒนากลับตัดสินใจให้ลาวเป็นประเทศอารักขาของฝรั่งเศสเหมือนเดิม จนในวันที่ 27 สิงหาคม ปีพ.ศ.2489 (ค.ศ.1946) ลาวกับฝรั่งเศสจึงได้ลงนามในข้อตกลงประนีประนอม ซึ่งรับรองว่าลาวรวมกันเป็นประเทศเดียวในระบอบพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ และเป็นสมาชิกสหพันธ์ฝรั่งเศส (สุวิทย์ ชีรสาคัด: 287-301)

6) สมัยรัฐบาลราชอาณาจักรลาว พ.ศ. 2497-2517 (ค.ศ. 1954-1974)

ถึงแม้ได้ลงนามข้อตกลงระหว่างลาวกับฝรั่งเศสใน และมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เปิดการประชุมสภาเป็นครั้งแรกเพื่อรับรองรัฐธรรมนูญ แต่ในขณะเดียวกัน ระหว่าง พ.ศ.2489-2497 (ค.ศ. 1946-1954) ได้เกิดการต่อสู้ของลาวอิสระเพื่อเรียกร้องเอกราชจากฝรั่งเศส ผู้นำของฝ่ายลาวอิสระบางคนอพยพไปอยู่ที่ประเทศไทย โดยมีทหารจำนวนหนึ่งติดตามไปเพื่อปลุกระดมให้ชาวลาวในแขวงไซยะบุรี หัวของ และอุดมไซต่อต้านฝรั่งเศส แต่เมื่อรัฐบาลไทยหันมาประสานไมตรีกับฝรั่งเศส ส่งผลให้ปฏิบัติการทางทหารของลาวอิสระที่ใช้ฐานจากประเทศไทย จำเป็นต้องยุติลง จนกระทั่งใน พ.ศ.2492 (ค.ศ.1949) เมื่อฝรั่งเศสประกาศนิรโทษกรรมพวกลาวอิสระ³⁶ ผู้นำรัฐบาลพลัดถิ่นจึงแตกแยกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ยุติการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ

³⁶ ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2492 (ค.ศ. 1949) ฝรั่งเศสมอบอำนาจให้ลาวปกครองอย่างเป็นอิสระเพิ่มขึ้นกว่าเดิม ยกเว้นการควบคุมนโยบายการต่างประเทศและการป้องกันประเทศ พร้อมได้เข้าเป็นสมาชิกขององค์การ

เจ้าเพชรราช กลุ่มที่ร่วมมือกับฝรั่งเศสของเจ้าสุวรรณภูมา และกลุ่มที่ต้องการต่อสู้กับฝรั่งเศสของเจ้าสุภานุวงศ์โดยร่วมมือกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งอินโดจีน จากนั้นในระหว่าง พ.ศ. 2491-2497 (ค.ศ. 1948-1954) ขบวนการต่อต้านฝรั่งเศสของแนวลาวิสระ หรือขบวนการ “ปะเทดลาว”³⁷ โดยเจ้าสุภานุวงศ์และนายภูมิวงษ์จิตร ขบวนการส่วนหนึ่งได้เคลื่อนไหวปลุกระดมประชาชนอยู่ตามแนวชายแดนในเขตเชียงฮ่อน เชียงลมของแขวงไซยะบุรีด้วย ในที่สุด เมื่อปี พ.ศ.2497 ลาวได้เอกราชตามสนธิสัญญาเจนีวา ฝรั่งเศสจึงได้ถอนกำลังออกจากแถบอินโดจีน (แกรนท์ อีแวนส์, 2549; สุวิทย์ ธีรศาสตร์, 2543)

รัฐธรรมนูญลาวฉบับแรกใน ค.ศ.1947 (พ.ศ.2490) ได้กำหนดว่าราชอาณาจักรลาวปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์อันเป็นประมุข ระบุว่า “พลเมืองลาวคือบุคคลทุกคนที่มีเชื้อชาติและมีภูมิลำเนาถาวรอยู่ในเขตแดนของประเทศลาว และมิได้มีสัญชาติอื่น” (แกรนท์ อีแวนส์, 2549 : 145) โครงสร้างการปกครองส่วนภูมิภาคกำหนดให้มีแขวง (จังหวัด) ปกครองด้วยเจ้าแขวง เมือง (อำเภอ) ปกครองด้วยเจ้าเมือง กอง (กิ่งอำเภอ) ปกครองด้วยนายกกอง ตาแสง (ตำบล) ปกครองด้วยตาแสง และบ้าน (หมู่บ้าน) ปกครองด้วยนายบ้าน จากสถิติของ ค.ศ. 1955 ประเทศลาวมี 12 แขวง 77 เมืองและกอง 594 ตาแสง 10,097 บ้าน และมีประชากร 1,320,402 คน ส่วนแขวงไซยะบุรีมี 3 เมือง คือ เมืองไซยะบุรี เมืองหงสาและเมืองปากลาย 26 ตาแสง 523 บ้าน มีประชากร 98,786 คน (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2547: 57-58)

สภาพเมืองเงินในสมัยนั้นเป็นเขตทุรกันดาร การคมนาคมระหว่างหมู่บ้านและระหว่างเมืองต้องเดินเท้าข้ามป่าและลำห้วย โดยใช้เวลาเดินทางทั้งวันจากเมืองเงินถึงหงสาหรือไปถึงท่าเรือริมแม่น้ำโขง ถ้าต้องการไปเมืองเชียงฮ่อนต้องใช้เวลาถึง 2 วัน สมัยนั้นการลำเลียงสิ่งของต้องอาศัยพาหนะที่เป็นสัตว์ เช่น ม้า ช้าง เป็นต้น ซึ่งชาวเมืองเงินนิยมใช้ช้างในการขนข้าวและฟืนจากนาหรือป่าไปยังหมู่บ้านของตน นอกจากนี้ยังใช้ช้างในการขนส่งสินค้าที่เอาไปขายระยะไกลถึงเมืองไทยด้วย (สุวิทย์ ธีรศาสตร์, 2543: 351)

สำหรับสภาพความเป็นอยู่ของเมืองเงินในช่วงเวลานั้นยังไม่มีโรงพยาบาลหรือสถานีนอนมัย ชาวบ้านจึงต้องอาศัยหมอฟันบ้าน หมอคุณและหมอผี ต้องใช้ยาพื้นเมืองที่เป็นยาสมุนไพร มีโรงเรียนประถม 6 แห่ง นักเรียนส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย จากจำนวนนักเรียนทั้งหมด 312 คน มีนักเรียน

สหประชาชาติ ผู้นำลาววิสระส่วนใหญ่จึงพอใจต่อข้อเสนอเหล่านี้ ดังนั้นได้เดินทางกลับมายังเวียงจันทน์หลังจากได้รับนิรโทษกรรม (แกรนท์ อีแวนส์, 2549: 95)

³⁷ ขบวนการ “ปะเทดลาว” จัดตั้งเมื่อ ค.ศ. 1950 (พ.ศ. 2493) เป็นองค์กรบังคับหน้าของพรรคประชาชนลาว หรือพรรคคอมมิวนิสต์ลาวและตั้ง “แนวลาวิสระ” เป็นองค์กรแสวงหาแนวร่วมจากผู้รักชาติ ต่อสู้กับฝรั่งเศส ซึ่งมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับเวียดนาม (สุรัช ศิริไกร 2548: 7-8)

หญิงเพียง 59 คนเท่านั้น และเด็กผู้ชายจะไปบวชเรียนที่วัดมากกว่าไปโรงเรียน (สำนักงานการปกครองเขตเมืองเงิน, 2012ก)

การบริหารประเทศของรัฐบาลราชอาณาจักรลาวประสบปัญหาตั้งแต่ฝรั่งเศสถอนออกไป เนื่องจากงบประมาณไม่เพียงพอ ขาดแคลนบุคลากรในทุก ๆ ด้าน รวมทั้งนักการเมืองชนชั้นนำส่วนใหญ่แสวงหาอำนาจและคิดถึงผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าผลประโยชน์ของประเทศชาติ การกำหนดนโยบายก็มุ่งเน้นการพัฒนาเมืองสำคัญ ๆ เป็นหลัก แต่ประชาชนในเขตชนบท โดยเฉพาะกลุ่มชนชาติพันธุ์ส่วนน้อยกลับไม่ได้รับประโยชน์และสิทธิให้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างชาติ จึงไม่สามารถสร้างสำนึกความเป็นปึกแผ่นของชาติได้ ในขณะเดียวกันขบวนการ “ปะเทดลาว” ก็ดำเนินการปฏิวัติอย่างต่อเนื่องตามนโยบายทางการเมืองเพื่อสถาปนาประเทศลาวเป็นเอกราชโดยสมบูรณ์และมีเอกภาพ (มาร์ติน สจ๊วต ฝอกซ์, 2553: 147; แกรนท์ อีแวนส์, 2549: 144)

นอกจากนี้ ยังมีการแทรกแซงของสหรัฐ ฯ และไทยในประเทลาว โดยเริ่มมีความชัดเจนขึ้นตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2503 (ค.ศ. 1960) โดยได้ช่วยเหลือทั้งด้านการเงินและการทหาร ต่อมาเริ่มเข้าไปควบคุมนโยบายของรัฐบาลลาวโดยตรง จนกระทั่งราว พ.ศ. 2507 (ค.ศ. 1964) สงครามเวียดนามได้ขยายขอบเขตครอบคลุมดินแดนลาวและกัมพูชาอย่างกว้างขวาง ส่วนฝ่ายคอมมิวนิสต์จะบุกโจมตีฝ่ายรัฐบาลในช่วงฤดูแล้ง ส่วนฝ่ายรัฐบาลและทหารมักจะตอบโต้ในช่วงฤดูฝนโดยถูกโจมตีด้วยเครื่องบินอย่างหนัก การสู้รบและการทิ้งระเบิดของสหรัฐ ฯ ทำให้ประชาชนลาวสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก ยังมีประชาชนอพยพลี้ภัยจากเฉพาะบริเวณทุ่งไหหินช่วงปี พ.ศ. 2512-2513 (ค.ศ. 1969-1970) มีมากถึง 150,000 คน (สุรัชย์ สิริไกร, 2548: 11-14 และแกรนท์ อีแวนส์, 2549: 161)

ใน พ.ศ. 2515 (ค.ศ. 1972) ทหาร “ปะเทดลาว” และเวียดนามเหนือสามารถยึดที่มั่นของฝ่ายรัฐบาลลาวที่ทุ่งไหหินได้ ทำให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์สามารถยึดพื้นที่ประเทศได้ประมาณร้อยละ 80 จนสหรัฐ ฯ ต้องถอนตัวออกจากเวียดนาม และได้ลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพกับเวียดนามเหนือที่กรุงปารีส จนกระทั่ง ในวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2518 (ค.ศ. 1975) ได้มีการประกาศจัดตั้งรัฐบาลสังคมนิยมภายใต้การนำของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว และสถาปนาประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีเจ้าสุภานุวงศ์ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี และนายไกรสรพรหมวิหาร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ส่วนเจ้าสว่างวัฒนาถูกบีบบังคับให้สละราชสมบัติ (แกรนท์ อีแวนส์, 2549: 180-188)

สงครามระหว่างฝ่ายเวียงจันทน์และฝ่ายคอมมิวนิสต์ ในช่วง พ.ศ. 2498-2518 (ค.ศ. 1955-1975) ทำให้มีผลกระทบหลายด้านดังนี้ (สุวิทย์ ชีรสอวดี, 2543; สัมภาษณ์ชาวไทลื้อบ้านขอนแก่นเงิน, 2555)

1. แรงงานการผลิตลดลง โดยเฉพาะในภาคการเกษตร เพราะชาวลาววัยหนุ่มถูกเกณฑ์ทหาร มีคนจำนวนไม่น้อยที่เสียชีวิตหรือเป็นคนพิการ

การเกณฑ์ทหารมีทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่าย “ปะเทดลาว” ชาวบ้านในเมืองเงินก็ถูกเกณฑ์ไปเป็นทหารทั้งสองฝ่าย แต่เป็นทหารฝ่ายรัฐบาลมากกว่า การกำหนดจำนวนชาวบ้านที่ถูกเกณฑ์ทหารในแต่ละหมู่บ้านไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน แต่ทุกแห่งให้อำนาจนายบ้านที่จะระบุชื่อให้ใครไปเป็นทหาร ซึ่งมีหลายหมู่บ้านที่ผู้ใหญ่บ้านหรือนายบ้านจะเอาพวกนักเลงหัวไม้หรือวัยรุ่นที่เกรงไปเป็นทหารก่อนคนอื่น บางหมู่บ้านในภาคกลางและภาคใต้มีชายฉกรรจ์ที่ถูกเกณฑ์ทหารมากถึงร้อยละ 40-50

ชาวขมุส่วนหนึ่งในเมืองเงินได้เข้าไปเป็นทหารฝ่ายคอมมิวนิสต์ บางคนถูกขมย่องให้เป็นวีรชนในการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยและปฏิวัติ ดังเช่น พ่อเผ่าคำพัน ชาวขมุที่บ้านห้วยลาด (ปัจจุบันเป็นบ้านโฮมไชย) ในปัจจุบันยังมีการกล่าวขมย่องวีรชนเหล่านี้ในพิธีต่าง ๆ ของทางการพร้อมกับมีพิธีหีบศพเพื่อแสดงความไว้อาลัยแก่วีรชนทั้งหลายรวมถึงทหาร ตำรวจ สมาชิกพรรค และเจ้าหน้าที่ที่เสียชีวิตในการสู้รบสมัยนั้น

2. ชาวบ้านทำการเกษตรไม่สะดวก โดยเฉพาะในช่วงต้นทศวรรษ 2500 เกิดการรบกวนอย่างรุนแรงและมีการวางกับระเบิดจนปัจจุบันยังพบเห็นอยู่ในหลายพื้นที่

ในระหว่าง พ.ศ. 2510-2513 (ค.ศ. 1967-1970) มีฐานทัพของสหรัฐฯ อยู่ที่บ้านหลวง เมืองเงิน เมื่อทหารฝ่ายคอมมิวนิสต์เข้ามาในเขตเมืองเงิน เกิดการสู้รบกับทหารลาวฝ่ายรัฐบาล ชาวบ้านจึงต้องหนีไปอยู่แถวทุ่งนาหรือในป่าเป็นช่วง ๆ ต่อมาฝ่ายคอมมิวนิสต์แผ่ขยายเขตการควบคุมมากขึ้น ฝ่ายรัฐบาลบินมาทิ้งระเบิดหลายแห่งรวมถึงบ้านซอน บ้านเพียงงามและบ้านบิหมี่ หมู่บ้านบางแห่งก็ถูกไฟไหม้เกือบทั้งหมด มีเรื่องเล่าที่ชาวบ้านซอนเล่าสืบต่อกันมาว่า พื้นที่บริเวณวัดบ้านซอนถูกทิ้งระเบิดเช่นเดียวกันแล้วไฟลุกไหม้ แต่พระประธานของวัดบ้านซอนกลับไม่ไหม้ ชาวบ้านจึงบูชาและเคารพนับถือพระพุทธรูปองค์นี้ในฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์จนถึงปัจจุบัน

3. เกิดความเสียหายด้านทรัพย์สิน หมู่บ้านหลายแห่งกลายเป็นหมู่บ้านร้าง เพราะถูกโจมตีด้วยระเบิดจากทางอากาศ ชาวบ้านส่วนใหญ่หนีตายเข้าป่า หรือถ้ำ

ในเมืองเงินเมื่อฝ่ายรัฐบาลทราบ bahwa พวกคอมมิวนิสต์ได้เข้ามายึดบางส่วนของเมืองไว้แล้ว จึงถูกเครื่องบินสหรัฐฯ โจมตีทิ้งระเบิดเพื่อทำลายฐานที่มั่นของฝ่ายปะเทดลาวจนหลายหมู่บ้านถูกไฟเผา ทำให้ชาวบ้านจำนวนมากต้องสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน เหตุการณ์เหล่านี้อาจทำให้ชาวบ้านบางส่วนกลายเป็นผู้สนับสนุนฝ่ายคอมมิวนิสต์มากขึ้นในเวลาต่อมา

4. การกวาดล้างหลังการยึดอำนาจของฝ่ายคอมมิวนิสต์ทำให้มีคนเสียชีวิต ล้มป่วย และมีผู้อพยพหนีไปอยู่ประเทศอื่นจำนวนมาก

ชาวไทลื้อบางคนในเมืองเงินที่เคยเป็นทหารฝ่ายรัฐบาลถูกส่งไปยังค่ายสัมมนาที่แขวงหัวพัน ต้องทำงานใช้แรงงานให้รัฐบาลสปป.ลาวเป็นระยะเวลานานถึง 10-15 ปี สำหรับผู้ชายที่อยู่ในวัย 15-25 ปีก็ถูกเกณฑ์ทหารจากรัฐบาลใหม่ ชาวบ้านที่อยู่ใกล้ชายแดนไทยจึงหนีเกณฑ์ทหารไปอยู่ประเทศไทย ชาวไทลื้อบ้านขอนผู้หนึ่งเล่าว่า ตอนเขามีอายุ 18 ปีได้หนีเกณฑ์ทหารของรัฐบาลสปป.ลาวไปอยู่เชียงแสนประมาณ 7 ปีโดยทำงานรับจ้างทั่วไปและได้แต่งงานกับคนไทย มีบุตรหนึ่งคน แต่ต่อมาตัดสินใจย้ายกลับมาอยู่เมืองเงินเพราะที่บ้านเขาไม่มีใครช่วยพ่อแม่และพี่สาวทำนาทำไร่ เมื่อกลับมาแล้วก็ได้แต่งงานกับคนบ้านเดียวกัน มีบุตร 2 คน ปัจจุบันประกอบอาชีพเป็นชาวนาและควาญช้างไปลากไม้ในป่าหลายแห่ง

7) สมัยรัฐบาล สปป. ลาวในยุคอยู่ภายใต้การปกครองแบบคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2518-2534 (ค.ศ. 1975-1991)

เมื่อพรรคประชาชนปฏิวัติลาวยึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรลาว มีแต่โครงสร้างการบริหารงานที่อ่อนแอและระบบสังคมที่มีลักษณะกึ่งศักดินาที่สืบทอดมาจากรัฐบาลเก่า รวมถึงความเสียหายทุก ๆ ด้าน ที่เกิดจากผลกระทบของสงครามอันยาวนาน รัฐบาลใหม่มีความจำเป็นที่จะต้องสร้างความชอบธรรมแก่อำนาจทางการเมืองของตัวเองโดยมีพรรคประชาชนปฏิวัติลาวเป็นเพียงพรรคเดียวในระบอบการปกครอง ซึ่งมุ่งเน้นการพิทักษ์รักษาการปฏิวัติและการสร้างเศรษฐกิจสังคมนิยมใหม่ รวมทั้งการสร้างความเป็นเอกภาพของทุกระดับชั้นของสังคมชนกลุ่มน้อยทั้งหมด และพลเมืองทุกคน (แกรนท์ อีแวนส์, 2549: 191 และมาร์ติน สจ๊วต ฝอกซ์, 2553: 349)

การเข้าควบคุมและปกครองเมืองใหญ่ ๆ ในที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงของพรรคคอมมิวนิสต์เริ่มต้นด้วยการจัดระเบียบใหม่ เพื่อกำจัดอิทธิพลของระบบเก่าและวัฒนธรรมตะวันตก เช่นสั่งให้เยาวชนชายตัดผมสั้นและห้ามนุ่งกางเกงยีนส์ ส่วนผู้หญิงให้นุ่งผ้าซิ่นและห้ามสวมแว่นตากันแดดที่สำคัญคือ ห้ามประชาชนทั่วไปฟังวิทยุของประเทศไทย รวมทั้งการมุ่งแสวงหาผลกำไรจากการทำการค้าเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมและเป็นการไม่รักชาติในยามที่ภารกิจใหญ่ของประชาชนคือการสร้างชาติและพัฒนาบ้านเมือง เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้ประชาชนลาวจำนวนไม่น้อย โดยเฉพาะพ่อค้าเชื้อสายจีน³⁸ คนลาวที่มีการศึกษาและเป็นผู้เชี่ยวชาญอพยพหนีออกนอกประเทศ และบางส่วนก็เข้าร่วมกับฝ่ายต่อต้านรัฐบาลคอมมิวนิสต์ (มาร์ติน สจ๊วต ฝอกซ์, 2553: 351)

³⁸ คนลาวเชื้อสายจีนที่อพยพออกนอกประเทศ มีจำนวนมากถึง 20,000 คนในกลางปี พ.ศ. 2519 โดยมักจะนำเงินทุนติดตัวไปในรูปแบบทองคำ (มาร์ติน สจ๊วต ฝอกซ์, 2553: 352)

ในปี พ.ศ. 2518-2519 ประเทศไทยปิดชายแดนที่ติดกับลาวเกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจลาว ถึงแม้ไทยเปิดชายแดนอีกครั้งในเวลาต่อมา ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาภาวะขาดแคลนสินค้าได้ อีกทั้งรัฐบาลยังพยายามเปลี่ยนมาใช้ระบบสหกรณ์การเกษตร โดยทางพรรคเร่งบังคับให้ชาวนาเข้าร่วมสหกรณ์โดยไม่สมัครใจ ตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2521 ผลที่ตามมาคือ ชาวนาไม่พอใจอย่างรุนแรง บ้างก็เชื่อว่าการทำเป็นสหกรณ์คือก้าวแรกของการทำลายความเป็นเจ้าของในทรัพย์สินส่วนบุคคลทั้งหมด ดังนั้นจึงเกิดการต่อต้านและไม่ให้ความร่วมมือกับระบบบริหารหลายรูปแบบ เช่น ทำลายผลผลิตการเกษตรและการฆ่าสัตว์เลี้ยงของตน รวมถึงอพยพหนีไปอยู่ที่ไทย จนทำให้ปริมาณการผลิตลดลงไปมาก (มาร์ติน สจ๊วต ฝอกซ์, 2553: 364-366)

ชาวนาชาวไร่ในเมืองเงินก็พบชะตากรรมเช่นเดียวกัน การบริหารระบบบริหารก็ไม่ประสบความสำเร็จ ชาวนาบางคนกล่าวว่าการทำร่วมกันในคนจำนวนมากเกินไปก็ไม่สะดวก ไม่มีประสิทธิภาพในการทำงาน ถ้าเป็นการทำนาในที่นาห่างไกลจากหมู่บ้านมาก ทุกคนก็เดินทางลำบาก ในสมัยนั้นคนส่วนใหญ่ไม่ยอมทำงานในระบบบริหาร

เมื่อประเทศไทยเกิดการรัฐประหารในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2519 มีเหตุการณ์หลายอย่างเกิดขึ้นตามแนวชายแดนไทย-ลาว ซึ่งฝ่ายไทยกล่าวหาว่าลาวเข้ามาแทรกซึมความคิดระบอบคอมมิวนิสต์ในไทย โดยนักศึกษาไทยส่วนหนึ่งได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ที่บ้านนายาง เมืองเงิน ชาวเมืองเงินผู้หนึ่งเล่าว่า ตอนนั้นเขามีอายุประมาณ 20 กว่าปี ได้ช่วยเหลือนักศึกษาคนไทย โดยลำเลียงข้าวปลาอาหารไปให้นักศึกษาเหล่านี้ที่เดินข้ามชายแดนไปฝั่งไทยเพื่อต่อสู้กับทหารไทย ร่วมกับขบวนการของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ทางหลวงหมายเลข 1080 ระหว่างตัวเมืองน่านถึงอำเภอทุ่งช้างสู่ตำบลห้วยโก๋น ได้ก่อสร้างขึ้นในยุคนี้นี้ เพื่อให้ทหารไทยเข้ามาปราบปรามฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว

ในช่วงปี พ.ศ. 2522 ประเทศลาวกำลังเผชิญกับปัญหาทั้งในเรื่องความมั่นคงภายในและเรื่องการเพิ่มผลผลิตตามระบอบสังคมนิยม รวมถึงความขัดแย้งทางการเมืองกับประเทศจีนและไทย รัฐบาลลาวจึงทบทวนนโยบายเปลี่ยนมาใช้ระบบการตลาด โดยเฉพาะด้านการค้าต่างประเทศ เนื่องจากรัฐบาลสปป.ลาวไม่สามารถควบคุมการลักลอบขายสินค้าตลอดแนวชายแดนไทย-ลาวได้ ดังนั้นรัฐบาลจึงตัดสินใจอนุญาตให้เอกชนนำเข้าสินค้าได้โดยเสรี และยังสนับสนุนให้เอกชนส่งออกสินค้าของลาว ต่อมารัฐบาลลาวอนุญาตให้รัฐวิสาหกิจ สหกรณ์ และเจ้าของมีอำนาจในการทำการค้ากับต่างประเทศได้ เพื่อเป็นการฟื้นฟูเศรษฐกิจและส่งเสริมการส่งออก มาตรการนี้ทำให้การค้าชายแดนไทย-ลาวมีความคึกคักและธุรกิจในนครเวียงจันทน์กลับมีชีวิตชีวาขึ้นอีกครั้งหนึ่งในช่วง พ.ศ. 2528-2529 (ค.ศ. 1985-1986) การเปลี่ยนแปลงนโยบายใหม่ของผู้นำโซเวียตนำไปสู่การปรับนโยบายการค้าต่างประเทศของลาว เรียกว่านโยบาย “จินตนาการใหม่” โดยพยายามปรับปรุง

ความสัมพันธ์กับสหรัฐ ฯ ไทย และจีน ขณะเดียวกันกองทหารเวียดนามก็ถอนกำลังออกจาก สปป.ลาว สอดคล้องกับนโยบายผู้นำคนใหม่ของไทยในปลายปี พ.ศ. 2531 (ค.ศ. 1988) คือ พลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ริเริ่มปรับปรุงนโยบายต่างประเทศของไทยต่อกลุ่มประเทศอินโดจีนใหม่ เพื่อ เปลี่ยนอินโดจีนจากสนามรบมาเป็นสนามการค้า (สุรัชย์ สิริไกร, 2548)

ในขณะเดียวกัน ด้านความมั่นคงภายในประเทศยังมีคดีสมาชิก “กองทัพลับ” ของชาวม้ง ฝ่ายวังเปาต่อสู้อยู่แนวชายแดน ไทย-ลาวและบางพื้นที่ตามทางหลวงหมายเลข 13 ระหว่าง เวียงจันทน์และหลวงพระบาง ในคืนวันสิ้นปี พ.ศ. 2528 (1985) เกิดเหตุการณ์ทหารฝ่ายวังเปาโจมตี เรือนของเจ้าเมืองเมืองเงินอยู่ที่บ้านแก้วดอนอุ้นทำให้เจ้าเมืองถูกยิงเสียชีวิตทันที ช่วงนั้นเมืองเงิน ไม่ได้เป็นหน่วยการปกครองระดับอำเภอ แต่ยังเป็นกิ่งอำเภอของเมืองหงสา เส้นทางระหว่างเมือง เงิน-หงสาและทางไปชายแดนไทยยังเป็นถนนดินลูกรัง และต้องเดินผ่านป่า ส่วนเส้นทางระหว่าง หมู่บ้านต่าง ๆ ก็มีแต่ป่าไม้ ทุ่งนาและลำห้วย แสดงให้เห็นว่าในสมัยนั้นยังไม่มีความสะดวกสบาย ร้อย ในบริเวณแนวชายแดน ไทย-ลาว อย่างไรก็ตามกองทัพลาวและเวียดนามได้ปราบปรามการ เคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลมาโดยตลอด จนทำให้ชาวม้งถึงหนึ่งในสามต้องหลบหนีออกจาก ประเทศเป็นผู้ลี้ภัย

ถึงแม้รัฐบาลลาวส่งเสริมระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรีตามกระแสการเปลี่ยนแปลง ทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แต่ยังไม่ยอมเปิดเสรีทางการเมือง ประเด็นนี้เห็นได้ชัดเจน ในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในปี พ.ศ. 2534 (1991) โดยระบุว่าสปป.ลาวเป็น “รัฐประชาธิปไตยของ ประชาชนภายใต้การนำของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว” และอ้างถึง “หลักการประชาธิปไตยแบบ รวมศูนย์” นอกจากนั้น ผู้นำพรรคยังกล่าวถึงข้อดักเตือนหลายประเด็นว่าอุดมการณ์สังคมนิยมเสื่อม ลงนับตั้งแต่มีการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ รวมถึงการใช้อำนาจโดยมิชอบ การเล่นพรรคพวกร การ ยักยอกเงิน การฉ้อโกง เป็นต้น (มาร์ติน สจ๊วต ฝอกซ์, 2553: 405-409)

8) สมัยการก่อตั้งเป็นเมืองเงิน พ.ศ. 2535 (ค.ศ. 1992) ถึงปัจจุบัน

หลังการกำหนดรัฐธรรมนูญฉบับแรกและเปิดประเทศไปสู่เศรษฐกิจตามกลไกตลาดเสรี รัฐบาลสปป.ลาวพยายามสร้างชาติลาวอยู่บนพื้นฐานความสามัคคีของประชาชนทุกกลุ่มชน มุ่งเน้น การขยายตัวทางเศรษฐกิจและขจัดความยากจนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ในช่วงเวลานั้นรัฐบาลลาวประกาศตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษเชียงฮ่อน-หงสา (เขตเศรษฐกิจ พิเศษนี้มีฐานะเท่ากับจังหวัดของไทย) ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2535 (ค.ศ. 1992) รวมถึงพื้นที่ของ เมืองเงิน เพื่อเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ในการเชื่อมเส้นทางชายแดนสายสำคัญระหว่างไทย-ลาวโดยไม่ มีแม่น้ำโขงกั้น และต่อไปจะพัฒนาเป็นทางผ่านการค้าและการท่องเที่ยวจากไทยสู่ประเทศจีน

อีกทั้งเพื่อส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมเหมืองแร่ โดยเฉพาะเมืองหงสามิแหล่งถ่านหินลิกไนต์ขนาดใหญ่ และสามารถสร้างโรงงานผลิตกระแสไฟฟ้าเพื่อขายกระแสไฟฟ้าแก่ประเทศไทย

ต่อมาในวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2535 (ค.ศ.1992) รัฐบาลได้ก่อตั้งเมืองเงิน (เท่ากับระดับอำเภอของไทย) โดยแยกออกจากเมืองหงสา เนื่องจากเมืองเงินมีศักยภาพสูงเท่าเมืองหงสา โดยเฉพาะในด้านการค้าชายแดนระหว่างไทย-ลาวและเป็นเส้นทางการค้า การท่องเที่ยวโดยเชื่อมโยงประเทศไทย ลาว และจีน และในปี พ.ศ. 2537 (ค.ศ. 1994) ได้เปิดจุดผ่านแดนถาวรระหว่างบ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน และบ้านน้ำเงิน เมืองเงิน แขวงไชยบุรี เปิดตลาดนัดชายแดนไท-ลาวที่ฝั่งไทยทุกวันเสาร์ (ปัจจุบันมีตลาดนัดทุก ๆ วันพุธและเสาร์)

เนตรดาว แพทย์กุล (2538) เขียนสารคดี “บนเส้นทางบุกเบิกจาก ‘น่านเหนือ’ สู่ ‘เชียงฮ่อน-หงสา’ ประจวบอินโดจีนบานใหม่” ในวารสารอนุสาร อ.ส.ท. ฉบับกุมภาพันธ์ ปี พ.ศ. 2538 ทำให้เข้าใจบรรยากาศของหมู่บ้านในเมืองเงินในสมัยนั้นที่มีวิถีชีวิตแบบอยู่กับธรรมชาติ แต่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ยุคที่เริ่มมีผลกระทบจากสิ่งใหม่ ๆ จากภายนอกเข้ามาตามถนนที่เพิ่งตัดใหม่ระหว่างไทย-ลาว ในสมัยนั้นเมืองเงินมีประชากรประมาณ 11,750 คนใน 32 หมู่บ้านที่กระจายอยู่ในที่ลุ่มหุบเขายาวไปตามลำห้วยสองสาย ห้วยน้ำยางและห้วยน้ำเงิน เนตรดาวกล่าวว่า “ที่เมืองเงิน เราได้เห็นต้นไม้ สัตว์ป่า สัตว์เลี้ยง ผู้ชาย ผู้หญิง คนแก่ และเด็กอยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพาอาศัย ไม่มีคนที่สำคัญหรือไร้ความสำคัญ ต่างคนต่างร่วมอยู่ร่วมกันในชุมชนที่ต่างมีบทบาทหน้าที่และความผูกพันแน่นแฟ้นประจวบฉายา” แต่ยังสังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน เช่น ในการสร้างเรือนชาวบ้านเริ่มใช้วัสดุก่อสร้างจากไทยแทนวัสดุธรรมชาติดั้งเดิม คือ เปลี่ยนหลังคาหญ้าคาหรือไม้แป้นเกล็ดเป็นหลังคาสังกะสี เพราะหาซื้อง่าย ทนทาน และราคาถูกกว่าไม้แป้นเกล็ด รongนายบ้านหรือรองผู้ใหญ่บ้านของบ้านขอนแก่นในสมัยนั้นก็อธิบายว่าไม้ซุงต้นหนึ่งก็ต้องเสียภาษีให้กับรัฐบาลหลายร้อยบาท ต่อไปคงต้องหันมาใช้ปูนและสังกะสีมากขึ้น เนตรดาวยังกล่าวถึงการทอดผ้าที่เป็นอาชีพเสริมของหญิงชาวไทลื้อว่า “รายได้ของครอบครัวมาจากแรงงานของผู้หญิง...ผ้าทอดเป็นสินค้าหัตถกรรมที่ถูกค้าจากเมืองไทยกำลังนิยมชมชอบ แม้ค่าหัวใสจากฝั่งไทยเข้ามาผูกขาดกิจการ ด้วยการออกทุนซื้อเส้นฝ้ายจากฝั่งไทยมาให้และรับซื้อฝืนผ้ากลับไปขาย ให้ค่าแรงเป็นฝืน ฝืนละ ๓๐๐-๕๐๐ บาท หนึ่งฝืนใช้เวลาทอราว ๔-๖ วัน” นอกจากนี้การเลี้ยงช้างเป็นอาชีพสำคัญอีกอย่างหนึ่งของชาวบ้านในเมืองเงิน

ในด้านทศวรรษที่ 2540 รัฐบาลลาวพยายามเร่งการพัฒนาโดยมุ่งเน้นการผลิตพลังงานไฟฟ้าส่งไปยังประเทศเพื่อนบ้านและส่งเสริมการลงทุนและการค้าในอนุภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงทางใต้ของจีน ได้แก่ โครงการสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ โดยเฉพาะลาวมุ่งจะเป็นศูนย์กลางการค้าและคมนาคมรวมทั้งการท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้ ไม่เป็นเพียงแต่ทางผ่านเท่านั้น จึงพยายามพัฒนา

ศักยภาพในการเชื่อมโยงเส้นทางต่าง ๆ เช่น การสร้างสะพานมิตรภาพแม่น้ำโขงระหว่างไทย-ลาว และเส้นทางรถไฟจากหนองคาย-เวียงจันทน์โดยร่วมมือกับไทย นอกจากนี้ยังมีโครงการความร่วมมือระหว่างประเทศในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงของธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB's Greater Mekong Sub-region: GMS) ที่กำหนดแนวพื้นที่เศรษฐกิจ (Economic Corridor) ไว้ครอบคลุมทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ของสปป.ลาว การพัฒนาตามนโยบายเหล่านี้จึงนำชนบทลาวไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมอย่างชัดเจนและรวดเร็วมากขึ้น

ช่วงปลายทศวรรษที่ 2540 เริ่มเห็นผลกระทบจากการเร่งรัดการพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยไม่คำนึงถึงปัญหาด้านสภาพแวดล้อมและปัญหาทางสังคม เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การพังทลายของหน้าดิน เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างคนในชนบทและคนในเมือง การชักยอกเงิน การฉ้อโกง ปัญหาในการครอบครองที่ดิน และการกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกัน ทั้งที่การค้าและการลงทุนทั้งจากภายในและจากต่างชาติจะเพิ่มมากขึ้นจนอัตราเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 7.9 ก็ตาม การประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ 9 ในปี ค.ศ. 2011 (พ.ศ. 2554) มีการแถลงนโยบายเพื่อทบทวนยุทธศาสตร์การพัฒนาให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจและทางสังคม โดยมุ่งเน้นการบรรลุเป้าหมาย MDGs (Millennium Development Goals) ของสหประชาชาติ เพื่อให้พ้นจากสถานะภาพของประเทศพัฒนาน้อยที่สุด (the least developed country) ก่อนปี ค.ศ. 2020 (พ.ศ. 2563) พร้อมดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาทางเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 7 ของ ค.ศ. 2011-2015 (พ.ศ. 2554-2558) (Yamada, 2012: 12-13)

เมืองเงินในปัจจุบันยังมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและรวดเร็วตามกระแสการพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคม โดยมีการยกระดับจุดผ่านแดนถาวรเป็นด่านสากลในปี พ.ศ. 2551 เพื่อจัดให้เป็นเส้นทางทางท่องเที่ยวเชื่อมต่อถึงหลวงพระบาง อุดมไซย จนถึงจีนตอนใต้ พร้อมกับการก่อสร้างถนนรายทางระหว่างเมืองเงิน-ปากแบงจนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2553 และในเดือนพฤศจิกายน ปี พ.ศ. 2554 ได้เริ่มก่อสร้างโรงงานผลิตไฟฟ้าถ่านหินลิกลงในดิ่งเมืองหงสา มีแผนการก่อสร้างแล้วเสร็จภายในปี พ.ศ. 2558

3.5 นโยบายของรัฐเกี่ยวกับวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ และการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม

รัฐธรรมนูญฉบับแรกของสปป.ลาว ค.ศ. 1991 (พ.ศ. 2534) บัญญัติว่าประเทศลาวเป็นสังคมพหุชาติพันธุ์ ให้ความสำคัญและพยายามกำจัดอคติหรือความแบ่งแยกชนชั้นวรรณะที่สืบทอดมาจากสังคมระบอบเก่า รัฐจึงวางแนวนโยบายเพื่อความเป็นปึกแผ่นและความเสมอภาคระหว่างกลุ่มชนทุกกลุ่ม ซึ่งกลุ่มชนต่าง ๆ เหล่านี้มีสิทธิในการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรม ประเพณีของตนเท่ากับของชาติ อีกทั้งรัฐบาลต้องปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาสภาพเศรษฐกิจ

สังคมให้ดีขึ้นตามลำดับสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ทุกกลุ่ม นอกจากนั้นรัฐควรตระหนักถึงวัฒนธรรมแห่งชาติลาวเพื่อให้วัฒนธรรมนั้นมีความเจริญก้าวหน้าและเป็นสากล (Rattanaavong, 2003: 27-30)

แต่เมื่อพิจารณาเนื้อหาหมติการประชุมและนโยบายของรัฐแล้ว ปรากฏว่าการอนุรักษ์และการส่งเสริมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นอาจมีเจตนาแอบแฝงเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในเชิงอำนาจ เช่น หมติการประชุมคณะกรรมการกลางของพรรคใน ค.ศ. 1992 (พ.ศ. 2535) กล่าวว่า “ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของแต่ละกลุ่มชนทุกรูปแบบเพื่ออนุรักษ์วิถีชีวิตทางจิตวิญญาณนั้นทำให้ช่วยเสริมสร้างวัฒนธรรมของชาติลาว” และใน ค.ศ. 1994 (พ.ศ. 2537) กล่าวย้าว่า “ชาติลาวมีพื้นฐานวัฒนธรรมด้วยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ แต่ละกลุ่มชนมีวิถีชีวิต จารีตประเพณีโดยเฉพาะของตน แต่ชาติลาวยังมีวัฒนธรรมแห่งชาติลาว (national culture) ซึ่งเป็นมรดกอันล้ำค่าของสังคม กลุ่มชาติพันธุ์มีความสำคัญในการค้ำจุนความเป็นอยู่ของชาติลาว” หรือ “การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่าง ๆ นั้นควรจะเป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมแห่งชาติ (Goudineau, 2003: 27-30, 247-249)

ต่อมาในการประชุมคณะกรรมการกลางของพรรคครั้งที่ 9 คำไต สีพันดอนกล่าวถึงความหมายและบทบาทของวัฒนธรรมว่า “การปกป้องรักษาวัฒนธรรมแห่งชาติเป็นหนทางนำไปสู่การป้องกันชาติ” และ “วัฒนธรรมเป็นเป้าหมายในการพัฒนาสังคม” ดังนั้นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมต้องควบคู่กับการส่งเสริมวัฒนธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างชาติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และการส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรม จารีตประเพณีของกลุ่มชนต่าง ๆ นั้นสามารถนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชนบทได้ ซึ่งเรียกว่า “ชีวิตวัฒนธรรม (cultural life)” โดยการสร้าง “ครอบครัววัฒนธรรม” พร้อมกับสร้างโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาให้เท่าเทียมกันโดยเฉพาะสำหรับชนกลุ่มน้อย (Goudineau, 2003: 289-291)

1) นโยบายเกี่ยวกับวัฒนธรรม

นโยบายเกี่ยวกับวัฒนธรรมของรัฐบาลพรรคประชาชนปฏิวัติลาวในช่วง พ.ศ. 2518-2535 (ค.ศ. 1975-1992) ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนเท่าใดนัก รัฐถือว่าวัฒนธรรมตะวันตกที่แพร่หลายในเมืองใหญ่ก่อนหน้านั้นเป็น “วัฒนธรรมสกปรกแปลกเปื้อน” จึงต้องส่งเสริมให้วัฒนธรรมสังคมนิยมลาวแท้ ๆ มาแทนที่ ดังเช่น บทละครเรื่องสั้นที่แสดงภาพความกล้าหาญของ “การต่อสู้สามสิบปี” บทขับร้องต่าง ๆ ที่รวบรวมการแสดงของชนกลุ่มน้อยเอาไว้ เป็นต้น แม้วัฒนธรรมดั้งเดิมของลาวล้วนเกี่ยวพันกับพุทธศาสนา แต่ทัศนคติของระบอบสังคมนิยมสปป.ลาวในช่วงต้นกลับไม่สนับสนุนการประกอบพิธีตามพุทธศาสนา ถือว่าเป็น “ความเชื่อมลายในสมัยศักดินา” และทำให้สูญเสียทรัพยากร นอกจากนี้ยังกล่าวถึงพระสงฆ์ว่าไม่ควรพึ่งการบิณฑบาต

“ขอ” ข้าวปลาอาหารจากประชาชน ควรจะทำงานเลี้ยงชีพด้วยตนเอง ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์จำนวนมากจึงลาสิกขาและหวนกลับมาใช้ชีวิตแบบฆราวาส อีกทั้งทางการก็ออกมาตรการให้ผู้ที่จะบวชต้องขออนุญาตเจ้าหน้าที่ประจำท้องถิ่นเสียก่อน ต่อมาทางการผ่อนปรนมาตรการนี้ ยอมรับประเพณีลาวและพุทธศาสนามากขึ้น แต่พิธีกรรมทางพุทธศาสนาถูกปรับให้มีขั้นตอนน้อยลงโดยอ้างเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ จัดส่วนประกอบที่เป็น “ไสยศาสตร์” เรื่องการบูชาผีออกไป แต่ในระดับท้องถิ่นยังเกิดความสับสนอยู่มากต่อการนิยามคำว่า “ความเชื่อมหาย” เพราะผู้ที่มีหน้าที่ควบคุมในท้องถิ่นต่างยังคงยึดปฏิบัติตามความเชื่อดั้งเดิมเช่นกัน ดังนั้นการปราบปรามจึงไม่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง มักจะแก้ไขปัญหาโดยนิยามความเชื่อและวิธีปฏิบัติดังกล่าวว่าเป็น “ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ” (มาร์ติน สจ๊วต ฝอกซ์, 2553; แกรนท์ อีแวนส์, 2549)

หลังจากเปลี่ยนนโยบายทางเศรษฐกิจให้เปิดเสรีมากขึ้นในทศวรรษ 1990 (ปี พ.ศ. 2533-2543) แล้ว รัฐบาลสปป.ลาวก็ได้กำหนดนโยบายด้านวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย รัฐได้ผ่อนคลายการควบคุมชีวิตประจำวันของประชาชนลงมาพอสมควร ในขณะเดียวกัน การจัดตั้งธุรกิจเอกชนเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าถึงสินค้าอุปโภคบริโภคจากต่างประเทศโดยเฉพาะจากประเทศไทยมากขึ้น ทั้งเสื้อผ้า เพลง และภาพยนตร์ นอกจากนี้ยังสามารถชมรายการโทรทัศน์ของไทยเป็นประจำ ทำให้คนลาวทั่วไปได้รับอิทธิพล “วัฒนธรรมไทย” รัฐบาลจึงต้องเร่งฟื้นฟูและสร้างวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้นมา อีกทั้งหลังความล้มเหลวทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในประเทศคอมมิวนิสต์ สปป.ลาวก็พยายามใช้ศาสนาพุทธเป็นสัญลักษณ์ของความชอบธรรม แทนแนวคิดระบอบสังคมนิยม การฟื้นฟูพิธีกรรมทางศาสนาได้นำมาใช้ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 (ราวพ.ศ. 2533-2537) ผู้นำของพรรคเริ่มปรากฏตัวในพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเสมือนที่ผู้ใหญ่ในสมัยรัฐบาลราชอาณาจักรลาวปฏิบัติตลอดมา เช่น การทอดผ้าป่าและทอดกฐินจนกระทั่งใน พ.ศ. 2534 (ค.ศ. 1991) ได้มีการใช้รูปธาตุหลวงนครเวียงจันทน์เป็นเครื่องหมายประจำชาติ แทนเครื่องหมายค้อนกับเคียว นอกจากนี้ยังประดิษฐ์พระบรมรูปของพระเจ้าฟ้างุ้มโดยอ้างว่าประเทศชาติจำเป็นต้องมีสัญลักษณ์ของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การหวนคืนไปสู่พิธีการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางการและในชีวิตประจำวันนั้น ผู้นำพรรคอธิบายว่าเป็นการปกป้อง “วัฒนธรรมอันงดงามของลาว” (แกรนท์ อีแวนส์, 2549)

อีกด้านหนึ่ง ผลกระทบจากการเปิดเสรีทางการค้าและทำธุรกิจ ทำให้กลุ่มลูกหลานของเศรษฐกิจใหม่ปฏิบัติตนไม่เหมาะสมกับจริยธรรมของลาว และขัดกับ “วัฒนธรรมอันงดงามของลาว” ดังนั้นจึงเริ่มมีการควบคุมระเบียบการแต่งกายและการฟังดนตรี ตัวอย่างเช่นในปี พ.ศ. 2537 (ค.ศ. 1994) นายเทศมนตรีนครเวียงจันทน์ได้ออกระเบียบให้ประชาชนถือปฏิบัติวัฒนธรรมลาว ซึ่งระบุในข้อกำหนดการแต่งกายของสถานบันเทิงต่าง ๆ ว่า “บุรุษควรสวมชุดสากล ชุดประจำชาติหรือชุด

ที่เหมาะสมอื่น ๆ ส่วนสตรีควรนุ่งผ้าชั้นและเกล้ามวยผมหรือในลักษณะที่เรียบร้อยเหมาะสมอื่น ๆ” พร้อมกำหนดกฎระเบียบเกี่ยวกับเทศกาลและพิธีการเช่น “ห้ามมิให้มีการเปิดเพลงสากลในงานพิธีสมรส ยกเว้นเป็นงานสมรสของชาวต่างชาติ” เป็นการปราบปรามสิ่งที่เป็น “ภัยต่อจิตใจ” (แกรนท์ อีแวนส์, 2549: 236) กล่าวโดยสรุปว่านโยบายของรัฐดังกล่าวทำให้มุ่งเน้นวัฒนธรรมแห่งชาติลาว คือวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเป็นหลัก มีผลกระทบต่อการปฏิบัติกับวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย ที่จะกล่าวต่อไป

2) นโยบายเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์

รัฐบาลสปป.ลาวส่งเสริมความเสมอภาคของกลุ่มชาติพันธุ์ตามหลักการสังคมนิยม แต่ความเป็นจริงแล้วรัฐบาลพยายามวางพื้นฐานโดยใช้สังคมนิยมของชาวลาวเป็นหลัก การกำหนดชื่อเรียกชาติพันธุ์เป็นตัวอย่างหนึ่ง กล่าวคือ ก่อนการเปลี่ยนระบอบในปี พ.ศ. 2518 (ค.ศ. 1975) ฝ่าย “ปะเทดลาว” นิยมใช้ชื่อเรียก แบ่งเป็น 3 กลุ่มตามพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนเป็นหลัก คือ ลาวลุ่ม ลาวเทิงและลาวสูง ซึ่งสืบต่อจากสมัยฝรั่งเศสปกครอง ทั้งนี้คำที่นำด้วย “ลาว” เป็นสัญลักษณ์ความสามัคคี และแสดงถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของกลุ่มชาติพันธุ์ทุก ๆ กลุ่มในการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยของชาวลาว (Trankell, 1998 อ้างใน Zuckerman, 2010: 15)

ก่อนหน้านี้ ชาวลาวเทิงถูกเรียกว่า “ข้า” หรือ “ข้า” และเรียกชาวลาวสูงโดยเฉพาะชาวเมืองเป็น “แม้ว” ซึ่งอาจนำไปสู่การดูถูกและการแบ่งแยกชั้นระหว่าง “ลาว” กับ “ข้า” หรือ “ข้า” และ “แม้ว” แต่ตามความเป็นจริงในการต่อสู้เพื่อปฏิวัติของ “ปะเทดลาว” กลุ่มชนเหล่านี้มีบทบาทสำคัญ เพราะหมู่บ้านของชนกลุ่มน้อยส่วนใหญ่เป็นจุดยุทธศาสตร์ในการตั้งฐานที่มั่นและเป็นเส้นทางลำเลียงอาวุธยุทธโประณ์ฝ่าย “ปะเทดลาว” จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมุ่งเน้นความเสมอภาคของกลุ่มชนเหล่านี้ให้เกิดความรู้สึกอันหนึ่งอันเดียวกันในการต่อสู้ตามเป้าหมายเดียวกัน ดังนั้นชนกลุ่มน้อยที่เข้าร่วมขบวนการจึงมีความหวังว่าจะได้รับการยกฐานะทางสังคมของพวกเขาล้างการปลดปล่อย แต่ในความเป็นจริง ถึงแม้ชาวลาวเทิงและลาวสูงหลายคนได้เข้าร่วมรัฐบาลของสปป.ลาว แต่ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งสำคัญ ๆ ของพรรคและรัฐบาลส่วนใหญ่จะเป็นชาวลาวลุ่ม

อย่างไรก็ตาม แม้ชนกลุ่มน้อยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกลและมักจะไม่ได้เกี่ยวข้องกับรัฐบาลโดยตรง แต่รัฐบาลก็มีอิทธิพลเหนือพวกเขา เมื่อเจ้าหน้าที่เข้ามาถึงหมู่บ้านและเรียกร้องให้พวกเขาอพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในเขตใกล้เคียงในพื้นที่ราบลุ่ม เพื่อเพิ่มอำนาจของรัฐในการควบคุมทางการเมืองพร้อมทั้งสามารถกระจายสาธารณูปโภคได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อีกทั้งรัฐบาลยังอ้างว่าเป็นการควบคุมผลกระทบทางนิเวศวิทยาที่เกิดจากการทำเกษตรกรรมในที่สูง การย้ายถิ่นฐานและการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเหล่านี้ทำให้ชนกลุ่มน้อยถูกกลืนเป็นคนลาว

เนื่องจากว่าจุดศูนย์กลางของความเป็นหนึ่งเดียวของประเทศลาวคือวัฒนธรรมลาวลุ่ม และอาจเห็นได้ว่าลาวพยายามผลักดันให้ชนกลุ่มน้อยกลายเป็น “คนลาว” หรือ “Lao-ization” (แกรนท์ อีแวนส์, 2549)

ในขณะเดียวกัน เมื่อมีการประสานสามัคคีทางเศรษฐกิจภายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และระหว่างประเทศจีนมากขึ้น ลาวจึงกลายเป็นดินแดนเชื่อมต่อระหว่างมณฑลยูนนานของจีนกับทางภาคเหนือของประเทศไทย และระหว่างภาคอีสานของไทยกับภาคกลางของเวียดนาม ล้วนขึ้นอยู่กับเส้นทางถนนตัดผ่านลาวไม่ว่าจะด้านการขนส่งสินค้าและการท่องเที่ยว ดังนั้นรัฐบาลสปป.ลาวพยายามวางแนวทางการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นรวมถึงด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการค้าภูมิภาค โดยเชื่อมโยงกับโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ในชนบทให้ดีขึ้น

3) นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ระหว่างปีพ.ศ. 2518 จนถึงประมาณ พ.ศ. 2534 รัฐบาลสปป.ลาวมุ่งเน้นการฟื้นฟูประเทศจากการได้รับผลกระทบจากสงครามอินโดจีน โดยเร่งดำเนินงานตามระบอบสังคมนิยมและสร้างโครงสร้างพื้นฐานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มประเทศสังคมนิยมอื่น ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ปี ฉบับที่ 2 ระหว่าง ค.ศ. 1986-1990 (พ.ศ. 2529-2533) ลาวได้วางเป้าหมายในการส่งเสริมการผลิตอาหารให้เพียงพอสำหรับการบริโภคภายในประเทศ เพิ่มจำนวนและชนิดของผลผลิตสินค้าเกษตรเพื่อส่งออก ป่าไม้ เหมืองแร่ และพลังงาน ผ่อนปรนการค้าชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน ปรับปรุงเส้นทางคมนาคมเพื่อสนับสนุนการส่งออกและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ช่วงระยะเวลานั้นลาวได้ปฏิรูประบบเศรษฐกิจสู่กลไกตลาดโดยใช้นโยบาย “กลไกเศรษฐกิจใหม่ (New Economic Mechanism)” ซึ่งให้เสรีภาพแก่ภาคเอกชน รัฐวิสาหกิจ และส่งเสริมการลงทุนจากต่างชาติ (สุรัชย์ สิริไกร, 2548: 169-170)

หลังจากนั้นรัฐบาลลาวเริ่มตระหนักถึงการขาดความยากจน แต่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 3 ระหว่าง ค.ศ. 1991-1995 (พ.ศ. 2534-2538) รัฐบาลยังเร่งรัดการพัฒนาโดยมุ่งเน้นนโยบายการพัฒนาทางเศรษฐกิจเป็นหลัก เช่น นโยบายการส่งเสริมการค้าและการลงทุนจากต่างประเทศ พร้อมปรับความสัมพันธ์กับประเทศไทย จีน และสหรัฐฯ หลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตใน พ.ศ. 2534 นอกจากนั้นลาวต้องหันเข้าหาความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) และธนาคารโลก เพื่อขอเงินกู้และความช่วยเหลือทางด้านเทคนิคในการแก้ไขปัญหาการเงิน-การคลังของลาวในช่วงปี พ.ศ. 2536-2538 (ค.ศ. 1993-1995) และขอความช่วยเหลือจากธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) และโครงการเพื่อพัฒนาขององค์การ

สหประชาชาติ (UNDP) ในการปฏิรูประบบเศรษฐกิจ สังคม และระบบราชการให้มีประสิทธิภาพ (สุรัชย์ ศิริไกร, 2548: 191)

รัฐบาลลาวพยายามมุ่งเน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ พร้อมคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยการพัฒนาเกษตรกรรมและปศุสัตว์เพื่อบริโภคภายในและส่งออกไปจำหน่ายต่างประเทศ พัฒนาพลังงานไฟฟ้าเพื่อจำหน่ายให้แก่ประเทศไทยและเวียดนาม ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงนิเวศ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 4 ระหว่าง ค.ศ. 1996-2000 (พ.ศ. 2539-2543) ได้ตั้งเป้าหมายว่าจะปรับปรุงมาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชนบท โดยเฉพาะในเขตภูเขาที่เป็นที่อยู่อาศัยของชนกลุ่มน้อย (ประจักษ์ รักพงษ์, 1996: 35)

ในช่วง พ.ศ. 2538 (ค.ศ. 1995) มีการโยกย้ายชนกลุ่มน้อยที่อยู่บนที่สูงให้ลงมาอยู่ในเขตใกล้เคียงกับตัวเมืองในบริเวณเชิงเขาหลายหมู่บ้าน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเกษตรและป่าไม้ของลาว ค.ศ. 1993-2000 (พ.ศ. 2536-2543) ตามแผนแม่บทของ ADB และ UNDP เพื่อทดแทนการทำให้ผู้คนลี้ภัยของประชาชนที่อาศัยบนภูเขาและที่ราบสูง รวมทั้งการโยกย้ายชาวนามาอาศัยอยู่ที่ราบลุ่ม โดยตั้งเป้าหมายให้โยกย้ายประชาชนร้อยละ 60 ของจำนวนประชากรที่อาศัยบนภูเขาเท่ากับประมาณ 1.5 ล้านคนในปี พ.ศ. 2543 (ค.ศ. 2000) ถ้าประชาชนไม่ยอมย้ายถิ่นฐานต้องทำการเกษตรแบบปลูกพืชหมุนเวียน (สุรัชย์ ศิริไกร, 2548: 196-197) ตามนโยบายนี้ ชาวมุขหลายหมู่บ้านในเมืองเงินถูกย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่ใหม่หรืออาศัยในหมู่บ้านของชาวมุขกลุ่มอื่นที่อยู่ใกล้ถนนสายหลัก

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 5 ซึ่งมีการวางแผนพัฒนาทั้งระยะสั้นระหว่าง ค.ศ. 2001-2005 (พ.ศ. 2544-2548) ระยะกลางระหว่าง ค.ศ. 2001-2010 (พ.ศ. 2544-2553) และระยะยาวระหว่าง ค.ศ. 2001-2020 (พ.ศ. 2544-2563) โดยระบุเป้าหมายอย่างชัดเจนว่าต้องให้ประเทศลาวพ้นจากสถานภาพของประเทศพัฒนาน้อยที่สุด (the least developed country) ก่อนปี ค.ศ. 2020 (พ.ศ. 2563) โดยเพิ่มงบประมาณการพัฒนาสังคมเป็นร้อยละ 25 และ เพิ่มงบประมาณการพัฒนาชนบทเป็นร้อยละ 10 พร้อมกำหนดแผนงานให้ครอบคลุมที่มีฐานะยากจนของลาวที่เหลือทั้งหมดต้องพ้นจากสภาพความยากจนภายใน ค.ศ. 2010 (พ.ศ. 2553) โดยกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจดังนี้

- กระจายการวางแผน การทำงานประมาณและการตลาดจากส่วนกลาง ไปสู่ระดับแขวง ให้เจ้าแขวงมีสิทธิในการบริหารและปกครองด้วยตนเอง
- ส่งเสริมการพัฒนาเกษตรให้เพียงพอต่อการบริโภคในประเทศและให้ส่งออกส่วนที่เหลือ

- ส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดเล็กและกลาง รวมถึงหัตถกรรมเพื่อใช้ทรัพยากร
แรงงาน

- ส่งเสริมการพัฒนาพลังงานไฟฟ้าเพื่อการส่งออก

- สนับสนุนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ระบบการศึกษาและการเสริมทักษะ

นอกจากนี้ เข้าร่วมโครงการพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง หรือ GMS ของ ADB มุ่งเน้น
การจัดโครงข่ายการคมนาคมและขนส่ง เช่น การจัด “แนวพื้นที่เศรษฐกิจออก-ตก” (East-West
Economic Corridor) และ “แนวพื้นที่เศรษฐกิจเหนือ-ใต้” (North-South Economic Corridor)
ระหว่าง 6 ประเทศ ได้แก่ กัมพูชา เวียดนาม จีนตอนใต้ ลาว พม่า และไทย

ตามเป้าหมายและแผนงานข้างต้นนี้ รัฐบาลสปป. ลาววางแนวทางการพัฒนาชนบททั้งใน
ด้านเศรษฐกิจและสังคมโดยใช้มาตรการรณรงค์ให้ปฏิบัติข้อแข่งขันเมือง 3 ดีของสหพันธ์แม่หึง
ลาว การสร้างหมู่บ้านวัฒนธรรมและหมู่บ้านพัฒนา โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. เมือง 3 ดี

เมือง 3 ดี หมายถึงเมืองที่มีพลเมืองที่ดี ครอบครัวที่ดี และการพัฒนาที่ดี เป็นการ
ต่อยอดจากขบวนการสร้างหมู่บ้านปลอดคดี หมู่บ้านปลอดยาเสพติด หมู่บ้านสงบเรียบร้อย
หมู่บ้านแบบอย่างด้านสาธารณสุข และหมู่บ้านยุติการถางป่าเพื่อทำไร่ปลูกข้าว แล้วได้เชื่อมโยงเข้า
กับการดำเนินโครงการสร้างหมู่บ้านวัฒนธรรมและหมู่บ้านพัฒนา

ขบวนการแข่งขัน 3 ดี ของเมืองเงินเริ่มปฏิบัติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 (ค.ศ. 1997) เป็นต้นมา
โดยกำหนดหมู่บ้านทดลอง 1 แห่ง คือ บ้านเพียงาม และต่อมาได้ขยายกิจกรรมสู่แต่ละหมู่บ้าน ซึ่งมี
หน่วยงานสหพันธ์แม่หึงเมืองเงินเป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินงานตั้งแต่ พ.ศ. 2548-2555
(ค.ศ. 2005-2012) ตามมติการประชุมใหญ่ครั้งที่ 6 ของศูนย์กลางสหพันธ์แม่หึงลาว และมติการ
ประชุมครั้งที่ 5 ของสหพันธ์แม่หึงแขวงไซยะบุรี โดยกำหนดหมู่บ้านตัวอย่าง 3 แห่ง ได้แก่ บ้าน
บิหมิ บ้านเพียงาม และบ้านซอน ผู้ที่เข้าร่วมโครงการเป็นสมาชิกของสหพันธ์แม่หึงประมาณ
1,877 คน มุ่งเน้นระดมกำลังของสตรีในการสร้างเศรษฐกิจของครอบครัวให้ดีขึ้น ส่วนใหญ่ได้เข้า
เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้านและกองทุนของสหพันธ์แม่หึงจัดตั้งโดยตรง แต่ละครอบครัวทำการ
ผลิต เช่น ปลูกพืชผัก เลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นสินค้าเกษตร รวมถึงการผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านโดยใช้
ฝ้ายต้นพื้นเมือง จนกระทั่ง พ.ศ. 2555 (ค.ศ. 2012) ได้บรรลุผลสำเร็จ ซึ่งสามารถเพิ่มรายได้เฉลี่ย
ของประชาชนต่อคน/ปีได้ถึง 10,504,000 กีบ เท่ากับ 1,313 เหรียญสหรัฐ ๑ และมีการครอบครัวที่พ้น
สภาพความยากจนได้ถึง 3,061 ครอบครัว เหลือเพียง 129 ครอบครัว เท่ากับร้อยละ 4 เท่านั้น
นอกจากนี้ ได้ประกาศครอบครัวตัวอย่างจากหมู่บ้านต่าง ๆ 9 ครอบครัว ตามขอรายชื่อที่ได้มาจาก

การปฏิบัติงาน หนึ่งในนั้นเป็นครอบครัวของนางนวนสิ รัตนสิทิ บ้านน้ำเงิน ซึ่งมีรายได้จากการบริการค้าขายผ้าฝ้ายพื้นเมือง พร้อมส่งเสริมการปลูกและใช้ฝ้ายตุ่นพันธุ์พื้นเมือง (สำนักงานการปกครองเขตเมืองเงิน, 2012ข)

2. หมู่บ้านวัฒนธรรม

การสร้างหมู่บ้านวัฒนธรรมมีจุดประสงค์ 5 ข้อคือ 1) พัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญก้าวหน้า 2) ปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของแต่ละครอบครัวให้ดีขึ้นตามลำดับ 3) ให้มีความเป็นระเบียบวินัยในสังคม 4) พัฒนาความสามัคคีภายในหมู่บ้าน 5) อนุรักษ์และพัฒนาพื้นฐานวัฒนธรรม จารีต ประเพณีอันดีงามของชาติ ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์

จากหนังสือคู่มือเกี่ยวกับการสร้างคน ครอบครัว และหมู่บ้านวัฒนธรรมของกรมวัฒนธรรมมหาชน กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม (2002) กล่าวโดยสรุปได้ว่า การสร้างหมู่บ้านวัฒนธรรมต้องเริ่มต้นด้วยการสร้างคนและครอบครัววัฒนธรรม โดยให้ความสำคัญต่อ “ชีวิตวัฒนธรรม” ดังนี้

คนวัฒนธรรมต้อง 1) มีใจรักชาติ รักระบอบการปกครอง รักบ้านเกิดเมืองนอน และเชื่อมั่นในการปฏิบัติแนวทางนโยบายของพรรค 2) มีมโนธรรมและจริยธรรม เคารพนับถือจารีตประเพณีอันดีงามของชาติและกลุ่มชาติพันธุ์ อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของบรรพชนแห่งชาติลาว 3) ปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย ข้อกำหนดและกฎระเบียบของบ้านเมืองอย่างเคร่งครัด 4) เป็นพลเมืองที่ดี ดำรงชีวิตอย่างโปร่งใส ทำมาหากินโดยอาชีพสุจริต 5) มีความสามัคคีภายในชุมชนอย่างแน่นแฟ้น 6) เป็นคนขยันขันแข็งร่ำเรียนการเมือง ภาษาต่างประเทศ เทคนิค วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เพื่อความก้าวหน้าของตน เพื่อรับใช้ชาติและประชาชน

ส่วนมาตรฐานการสร้างครอบครัววัฒนธรรมได้กำหนดโดยคณะบริหารศูนย์กลางพรรคใน พ.ศ. 2536 (ค.ศ. 1993) สรุปว่าครอบครัวนั้น 1) ต้องมีที่อยู่อาศัยและอาชีพอย่างมั่นคงเพื่อพอยู่พอกิน 2) มีความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว มีความเสมอภาคและความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน 3) อบรมสั่งสอนให้ลูกเป็นคนมีความรู้ ความรัก และกตัญญูต่อพ่อแม่ 4) ดำรงชีวิตและทำมาหากินอย่างสุจริต 5) มีความสามัคคี ความช่วยเหลือเฟื้อเผื่อ ทำงานให้สาธารณะประโยชน์ของบ้านเมืองและสังคม

มาตรฐานเหล่านี้จะเชื่อมโยงกับมาตรฐานสร้างหมู่บ้านวัฒนธรรม 6 ข้อคือ 1) หมู่บ้านที่ได้สร้างครอบครัววัฒนธรรมครบ 5 มาตรฐานดังกล่าว 70-80 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป 2) หมู่บ้านที่มีกฎระเบียบของตนโดยเฉพาะที่เหมาะสมกับเงื่อนไขและสภาพความเป็นจริงของหมู่บ้าน ซึ่งไม่ขัดต่อกฎหมายของบ้านเมือง 3) หมู่บ้านที่มีโครงสร้างพื้นฐานเพื่อดำเนินชีวิตวัฒนธรรม เช่น สโมสร

ห้องสมุด สถานีกระจายเสียง เป็นต้น 4) หมู่บ้านที่เอาใจใส่ในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและจารีตประเพณีอันดีงามของชาติ ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ 5) หมู่บ้านที่ปลอดภัย มีความสงบเรียบร้อย มีความสามัคคีภายในชุมชนอย่างแน่นแฟ้น 6) หมู่บ้านที่มีพื้นฐานเศรษฐกิจที่เจริญก้าวหน้า ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนดีพอสมควร มีโอกาสได้เข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ใน พ.ศ. 2555 (ค.ศ. 2012) ได้ประกาศเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรม 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านน้ำเงิน บ้านดอกเกด บ้านทองและบ้านปungฝาด โดยสามารถสร้างครอบครัววัฒนธรรมตามเงื่อนไขข้างต้นได้ถึง 506 ครอบครัว เท่ากับร้อยละ 70 ซึ่งจำนวนครอบครัวยากจนลดลงไปอย่างมากจากร้อยละ 75 จนเหลือเพียง 38 ครอบครัวเท่ากับร้อยละ 5.2 เท่านั้น และปรับปรุงให้รายได้เฉลี่ยของประชาชนเพิ่มขึ้นเป็น 741 เหรียญสหรัฐฯ / คน/ปี จากการพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยบรรจปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าวโพด ถั่วเขียว ชิง รวมถึงการเลี้ยงสัตว์

3. หมู่บ้านพัฒนา

การสร้างหมู่บ้านพัฒนาตามคำสั่งกรรมการเมืองศูนย์กลางพรรคและคำสั่งของรัฐมนตรีเกี่ยวกับการสร้างหมู่บ้านและกลุ่มหมู่บ้านพัฒนา เป็นการปฏิบัติการตามคำสั่งนโยบายของนายกรัฐมนตรีว่าด้วยมาตรฐานการจัดความยากจนและมาตรฐานการพัฒนาในช่วงระยะปี พ.ศ. 2553-2558 (ค.ศ. 2010-2015) ซึ่งในเมืองเงินกำหนดให้บ้านทองเป็นเป้าหมายในการสร้างหมู่บ้านพัฒนาในช่วงเวลาดังกล่าว

บ้านทองอยู่ในเขตเทศบาลเมือง ห่างจากตัวเมืองประมาณ 7 กิโลเมตร มีเส้นทางคมนาคมสะดวก หมู่บ้านมีเนื้อที่ประมาณ 1,540 เฮกเตอร์ มีประชากร 379 คน 78 ครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นชาวขมุ ลื้อ ประกอบอาชีพเป็นเกษตรกร ปลูกพืชผัก เลี้ยงสัตว์ ทำเครื่องจักสาน เก็บของป่าขาย และรับจ้างทั่วไป

ผลการประเมินตามมาตรฐานของครอบครัวพัฒนา และหมู่บ้านพัฒนาของบ้านทองกล่าวโดยสรุปว่า

1. ครอบครัวพัฒนามีทั้งหมดร้อยละ 98-100 ตามมาตรฐานเกี่ยวกับ ความสามัคคีของชุมชน เคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย การดำรงชีพ การพ้นทุกข์ พ้นยาเสพติด สุขภาพอนามัย ระดับการศึกษา และสาธารณูปโภค

2. หมู่บ้านพัฒนาตามมาตรฐานต่างๆ เกี่ยวกับองค์การทางการเมือง ความสามัคคีภายในชุมชน ความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้าน การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน การจัดสรรพื้นที่ในหมู่บ้าน การจัดสาธารณูปโภคและ ระบบสาธารณสุข เป็นต้น สามารถผ่านเกณฑ์ร้อยละ 85-100

4) แนวทางการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของเมืองเงิน

สำหรับแนวทางการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของเมืองเงินต่อไปได้กำหนดคำขวัญว่า “สร้างเมืองเงินให้เป็นเมืองบริการทางผ่าน ผลิตเสบียงอาหาร ปลูกพืชผักและไม้อุตสาหกรรมเป็นสินค้าพร้อมการส่งเสริมการท่องเที่ยว” ตามมติการประชุมคณะกรรมการพรรคครั้งที่ 3 ของเมือง โดยวางเป้าหมายในการปฏิบัติงานให้สำเร็จก่อนปี ค.ศ. 2015 (พ.ศ. 2558) ดังนี้

1. ให้มีเสถียรภาพทางการเมืองและมีความสงบเรียบร้อยในชีวิตประจำวัน ทำให้แขวงไซยะบุรีมีความน่าอยู่พร้อมสันติสุข
2. ให้เศรษฐกิจขยายตัวไม่ต่ำกว่าร้อยละ 10 ต่อปี พร้อมเพิ่มรายได้เฉลี่ยของประชาชนถึง 1,800 เหรียญสหรัฐ ต่อปี / คน (ปัจจุบันได้ 1,313 เหรียญสหรัฐ ต่อปี / คน)
3. ลดจำนวนครอบครัวยากจนจาก 129 ครอบครัวจนเหลือเพียง 0
4. เพิ่มอัตราการเข้าเรียนของนักเรียนอายุ 6-10 ปีให้เป็นร้อยละ 100 พร้อมเพิ่มอายุขัยเฉลี่ยประชากรให้เป็น 65 ปี โดยพัฒนาคุณภาพของการบริการด้านสาธารณสุข
5. เพิ่มอัตราการเข้าถึงน้ำสะอาดให้ได้ถึงร้อยละ 90 และอัตราส่วนการใช้ห้องส้วมให้ได้ถึงร้อยละ 85
6. สร้างหมู่บ้านวัฒนธรรมที่เหลืออีก 10 หมู่บ้านในเมืองเงินให้ครบ และสร้างหมู่บ้านพัฒนาอีก 10 หมู่บ้านจนครบ 18 หมู่บ้านจากทั้งหมด 22 หมู่บ้าน
7. ให้ระบบการเมือง ประชาธิปไตย ประชาชนมีความเข้มแข็ง โดยสร้างหน่วยพรรคต่าง ๆ ให้มีความเข้มแข็งและมีการขึ้นารอบด้านให้ได้ถึง 80% ของหน่วยพรรคทั้งหมด

เป้าหมายดังกล่าวสอดคล้องกับแผนการสร้างความมั่นคงเมือง 3 ดีของสหพันธ์แม่หญิง นโยบายการสร้างคน ครอบครัว หมู่บ้านวัฒนธรรมและหมู่บ้านพัฒนาตามเป้าหมายในการพัฒนาชนบทในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคมแห่งชาติ 5 ปีระหว่าง ค.ศ. 2011-2015 (พ.ศ. 2554-2558) ซึ่งให้ความสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพของครอบครัววัฒนธรรม โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจของครอบครัวให้พ้นจากสภาพความยากจนโดยเน้นการผลิตสินค้าการเกษตร การเลี้ยงสัตว์ การลงทุนบริการค้าขาย เช่น บ้านพัก โรงแรม ร้านอาหาร สถานบันเทิง เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว รัฐบาล สปป.ลาว มีความพยายามที่จะบรรลุตามเป้าหมายทางด้านเศรษฐกิจให้เจริญเติบโต โดยคำนึงถึงการพัฒนาทางสังคม มีคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น พร้อม ๆ กันไม่ว่าจะเป็นเรื่องสาธารณสุข การศึกษา การอนุรักษ์สภาพแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งนี้รัฐบาลสปป.ลาวได้ตั้งเป้าหมายไว้ตาม Millennium Development Goals: MDGs ซึ่งเป็น

คำประกาศการประชุม Millennium Summit ของสหประชาชาติใน ค.ศ. 2000 (พ.ศ. 2543) กำหนดระยะเวลาบรรลุเป้าหมายถึง ค.ศ. 2015 อีกทั้งมีการกำหนดให้พ้นจากการเป็นกลุ่มประเทศยากจนที่สุดก่อนปี 2020 (พ.ศ. 2563)

3.6 สรุป: ความเป็น “เมือง” และ “รัฐชาติ” ของเมืองเงิน

ความเป็น “เมือง” ส่วนหนึ่งถูกกำหนดด้วยพื้นที่ทางกายภาพ ดังที่เมืองเงินอยู่ในที่ราบระหว่างหุบเขา ซึ่งมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มและโยกย้ายอพยพกันหลายช่วงเพื่อหาพื้นที่เพาะปลูกข้าวทั้งทำนาและทำไร่ ไม่ว่าจะเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำหรือที่ราบระหว่างหุบเขา ความเป็น “เมือง” ในลักษณะทางกายภาพจึงทำให้การปกครองมีข้อจำกัดในการพัฒนาทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง มีความจำเป็นต้องขึ้นกับเมืองที่มีอำนาจมากกว่า ในบางช่วงต้องอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรต่าง ๆ เช่น ล้านนา ล้านช้างและพม่า อย่างไรก็ตาม โดยส่วนใหญ่ชาวไทยเป็นผู้ที่เข้ามาใช้พื้นที่ทำกินและตั้งชุมชนในดินแดนของชาวพื้นถิ่นตระกูลภาษามอญ-เขมรอย่างค่อยเป็นค่อยไป

ปัจจัยสำคัญในความเป็น “เมือง” คือ การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยและชาวพื้นเมืองที่อยู่ใกล้ป่า การแลกเปลี่ยน คือ สิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตซึ่งกันและกัน เช่น แลกเปลี่ยน ของป่า ข้าวไร่ ฝ้าย ฯลฯ กับผ้าทอ จึงทำให้ “เมือง” มีลักษณะสังคมพหุชาติพันธุ์และอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยกับชาวพื้นเมือง ทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่ได้พบเห็นในจารีตประเพณีของชาวมุและไทลื้อในเมืองเงิน แม้แต่ชาวไทยเอง บรรพบุรุษของชาวไทยในเมืองเงินมีการผสมผสานกันระหว่างชาวไทยลื้อ (รวมถึงไทจีนและไทยอง) กับไทวน ซึ่งในเอกสารประวัติความเป็นมาของเมืองเงินฉบับปี พ.ศ. 2543-2544 กล่าวว่าชาวบ้านในนจำเป็นชาว “ขวนเงิน”

ในการปกครองแบบเมือง “เจ้าเมือง” พยายามสร้างระบบที่ควบคุมฐานะทางชนชั้นของปัจเจกโดยใช้พิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อทางศาสนาเป็นเครื่องมือในการ สร้างความชอบธรรม ดังเช่น การดำเนินพิธีกรรมเลี้ยงผีเมือง เป็นต้น นอกจากนี้ “เมือง” ยังเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างในระบบนิเวศ “ฟ้า-ขวัญ-เมือง” ซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์ที่พัฒนามาจากรากฐานความคิด “ผี-ขวัญ-คน” (รณิ เลิศเลื่อมใส, 2544) ดังนั้นการปกครองแบบ “เมือง” ให้ความสำคัญต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับผีและขวัญ เพื่อให้บ้านเมืองและผู้คนในเมืองอยู่อย่างสงบสุข และมีความอุดมสมบูรณ์ด้านการผลิต

อย่างไรก็ตาม ในระดับปัจเจก ครอบครัว และชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยลื้อกับชาวมุในเมืองเงินอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐจารีตแบบ “เมือง” อาจไม่ได้มีการวางตัวแบบ “ไท-ข่า” เสมอไป มีพื้นฐานความสัมพันธ์อยู่ที่ความต้องการในการแลกเปลี่ยนปัจจัยต่อการ

ดำรงชีวิตของทั้งสองกลุ่มเป็นหลัก ซึ่งประเด็นนี้จะนำมาพิจารณาและวิเคราะห์ผ่านวัฒนธรรมผ้าทอในเมืองเงินในบทที่ 5

หลังจากพื้นที่บริเวณเมืองเงินถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอินโดจีนฝรั่งเศส และเกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวคิดเกี่ยวกับรัฐในระดับมหภาค รัฐจารีตเดิมที่ให้ความสำคัญต่อการควบคุมกำลังคนในการปกครองแบบ “เมือง” ต้องยอมรับอำนาจของความเป็น “รัฐชาติ” ที่เกิดจากการกำหนดพรมแดนด้วยแผนที่ แม้ในระดับท้องถิ่นทั้งชาวไทลื้อและชาวขมุยังอยู่ในระบบการปกครองแบบ “เมือง” แต่ที่จริงรัฐจารีตเหล่านี้ถูกกลืนเข้าไปในระบบการปกครองแบบ “รัฐชาติ” อย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยถูกสร้างความคิดแบบชาตินิยมในกระแสการต่อต้านจักรวรรดินิยมของประเทศตะวันตก และมุ่งเน้นการสร้าง “ความเป็นลาว” เพื่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในดินแดนที่ถูกขีดเส้นกำหนดไว้

ต่อมาเกิดการต่อสู้กับฝ่ายรัฐบาลราชอาณาจักรลาวโดยฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้ส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ตามหลักการของระบอบคอมมิวนิสต์ พยายามลบล้างความสัมพันธ์แบบระบบศักดินา แต่ตามความเป็นจริงแล้ว หลังการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองแล้ว รัฐบาลสปป.ลาวมุ่งรณรงค์วัฒนธรรมแห่งชาติโดยเอาวัฒนธรรมลาวเป็นหลัก อีกด้านหนึ่งทางรัฐก็พยายามใช้วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการค้าและการท่องเที่ยว หลังการใช้กลไกตลาดเปิดการค้าเสรีกับกลุ่มประเทศตะวันตก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ระหว่างชาวขมุกับไทลื้อในเมืองเงินด้านการผลิตและการแลกเปลี่ยนสินค้าต่าง เนื่องจากความเป็นเมืองชายแดนของเมืองเงินที่ง่ายต่อการรับอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ พร้อมได้รับผลกระทบจากการกำหนดนโยบายของรัฐที่มุ่งเน้นเพิ่มรายได้ของประชาชนโดยวางมาตรการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรจากการปลูกพืชเศรษฐกิจ และการสร้างโรงงานผลิตกระแสไฟฟ้าเพื่อการส่งออกไปยังประเทศไทย ยิ่งทำให้ประชาชนที่อยู่ใกล้ชายแดนต้องอาศัยรายได้จากการค้าและการใช้แรงงานในระบบทุนนิยมของบริษัทต่างชาติมากขึ้น ซึ่งเห็นอย่างชัดเจนในเมืองเงินในปัจจุบันที่เผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและรวดเร็วตามกระแสการพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคม เป็นเหตุทำให้มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมผ้าทอของไทลื้อในเมืองเงินทั้งในการผลิตและการใช้ผ้าทอที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ระหว่างชาวขมุและไทลื้อ

ในบทต่อไปผู้วิจัยจะอธิบายถึงวัฒนธรรมผ้าทอไทลื้อในมุมมองจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และการเปลี่ยนแปลงเพื่อสอดคล้องกับวิถีชีวิตและทัศนคติใหม่ในท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมข้ามชาติของยุคโลกาภิวัตน์ พร้อมมีการก้าวเข้ามาของอิทธิพลจาก “รัฐชาติ” โดยใช้นโยบายต่าง ๆ ในการพัฒนาท้องถิ่น อันเป็นเครื่องมือในการควบคุมกลุ่มชาติพันธุ์หรือปัจเจก

บุคคล ซึ่งมีการตอบโต้จากกลุ่มชนต่าง ๆ เพื่อแสดงตัวตนและสร้างอัตลักษณ์ให้มีพื้นที่ทางสังคม
ของตนผ่านวัฒนธรรมผ้าทอในเมืองเงิน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved